

banka ve

EKONOMİK yorumlar

1. DÖNEMİ • EYLÜL 1986 • YIL : 23 • SAYI : 9 • 400 LİRA (KDV DAHİL)

Okurulara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 5

EKONOMİK YORUMLAR / 7

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat

Dr. Öztin Akgüc

Prof. Dr. Erdoğan Alkin

CELAL BAYAR İLE SÖYLEŞİ / 27

Prof. Dr. Dünder Sağlam

Bankacılık ve Yöneyim

Yatırım / 45

Dr. Gülseren İzmir

Para Piyasası / 51

Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş

Bankacılık Sisteminde

Değişim / 55

Mehmet Uzer

Amerika Sabırsızlanıyor

(Dış Basından) / 61

Doc. Dr. Gülseren İzmir

Batık Banka Kredilerinin

Tasfiyesi İçin Konsorsiyum / 65

Wecdi Uzun

Ayın Ekonomik Olayları / 67

Dr. Yıldırım Kılış

TÜRKİYE'NİN BÜYÜME HIZI
Hızlı bir büyümenin Türkiye ekonomisini
getirebileceği sorunlar. Türkiye'nin
büyüme stratejisi ne olmalıdır?

MUTLUYUZ
GURURLUYUZ
GÜÇLÜYÜZ

SERMAYEMİZ
50
MİLYAR'A
YÜKSELDİ.

Bankanız Genel Kurulu'nun 11 Temmuz 1986 tarihli toplantısında alınan karar gereği sermayemiz 50 milyar liraya yükseltildi.

GARANTİ BANKASI

başarılarla dolu

ERKA®

teknolojik gelişmemizi 1983 yılında
"International Trophy for Technology"
ödülünü alarak uluslararası düzeyde de
ispatladık.

ERKA

BALATA ve OTOMOTIV
SANAYII A.Ş.

Rami Kışla Cad. 123,
İstanbul

Tel: 576 30 66

Telex: 23228 Ebos tr

ERKA, bir KURTKAYA Holding kuruluşudur.

selin®

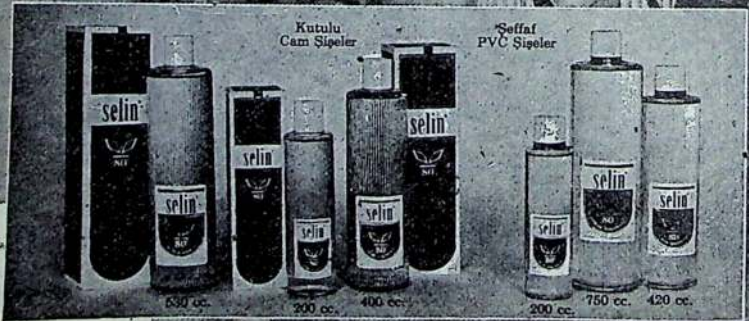
LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yazantı düşeyin... Serinlik ormanında...
Kokular pınarında...
Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin
• Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun
• Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Besim Baykal
• Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal Bozkurt •
Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi
Bursal • Ege Cansen • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı
• Mehmet Gün Çalık • Şinasi Çelikkol • Özer
U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel •
Zeki Döşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın
Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay
Ersöz • Prof. Dr. Cumhur Ferzan • Prof. Dr.
Emre Gönenç • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu •
Erhan Işıl • Doç. Dr. Halûk A. Kabaalioğlu •
Prof. Dr. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu
• Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Dr.
Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof.
Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr.
Erol Manisalı • Doç. Dr. Orhan Morgül • Prof.
Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin
Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Öztaşlan
• M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay
Özilhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun
Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha
Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan
• Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N.
Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tun-
cer • Nezhî Tunçşiper • Doç. Dr. Gül G. Turan
• Doç. Dr. Şeref Türen • Dr. T. Güngör Uras •
İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan
Yalım • Dr. Göksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yâksel

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Atatürk'ün yakın arkadaşı ve son Başvekili, Türkiye'nin üçüncü ve sivil kökenli ilk Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, 22 Ağustos 1986 günü vefat etmiştir. Aziz naası Devlet Töreni ile kaldırılarak, 104 yıl önce doğduğu Umurbey'deki ebedi istirahatgâhına tevdi edilmiştir. Meşrutiyet döneminin İttihat ve Terakki İzmir Kâtibi, mütaare ve işgal döneminin mücadeleci «Galip Hocası», son Osmanlı Meclisi'nin Saruhan Mebusu olan Mahmut Celâl Bey; daha sonra Ankara'ya geçmiş Mustafa Kemal'in yanında yer almıştır. Celâl Bayar'ın vefatı ile, Birinci TBMM'nin altın İstiklal Madalyası'na sahip son üyesi ve yaşayan bir tarih ebediyete intikal etmiş bulunmaktadır. Celâl Bayar, Atatürk dönemine, Bursa ve İzmir Mebusluğu, İktisat Vekilliği (iki kez), İmar ve İskân Vekilliği yapmış, Lozan Konferansı'na danışman olarak katılmıştır. Türkiye'de ulusal bankacılığın ve sanayinin kuruluşunu başlatan bir öncüdür. Ayrıca ülkemizin demokrasiye geçişinde birinci derecede rol oynamış deneyimli bir politikacıdır.

Bu sayıda, Celâl Bayar ile 1981 yılında yapılan ve banda alınan bir «Söyleşi» sunulmaktadır. Türkiye'de ilk kez yayınlanan bu «Söyleşi» metni; ekonomik konularda Atatürk, İnönü ve Bayar'ın görüş ve politikalarının özelliklerini gösteren ve 1932-1938 dönemine ışık tutan bir belge niteliğindedir.

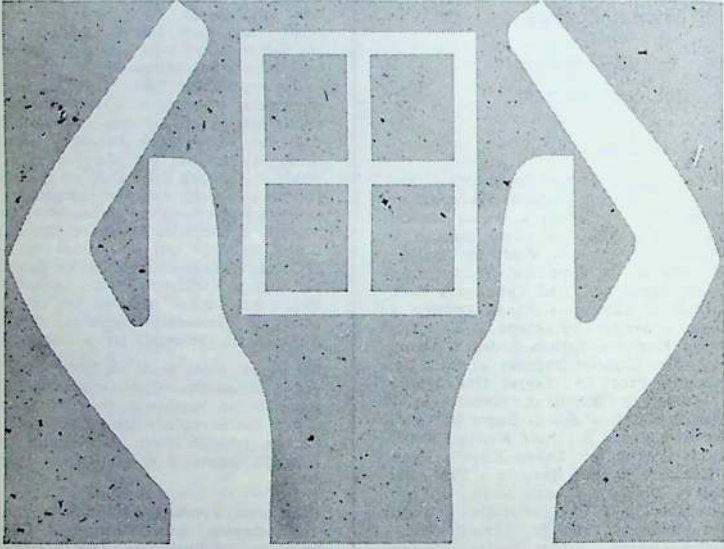
«Ekonomik Yorumlar» bölümünde, güncel bir tartışma konusu olan «Türkiye'nin Büyüme Hızı» üzerinde durulmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nce 1986'nın ilk altı aylık verilerine dayanarak yapılan geçici tahmine göre, Türkiye'nin büyüme hızı % 7.8'dir. «Açık Oturuma» katılan konuşmacılarımız; önce bu büyüme hızının gerçekçi olup olmadığını, sonra böyle hızlı bir büyümenin ülkemiz ekonomisine getirebileceği sorunları irdeliyorlar; daha sonra da «Türkiye'nin büyüme stratejisi ne olmalıdır?» sorusunu cevaplandırıyorlar. Dergi'de yer alan diğer yazıları da ilginç bulacağınızı ümit ediyoruz. Bu arada «Bankacılık ve Yönetim Araştırması» başlıklı yazıyı okumanızı, özellikle tavsiye ederiz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ EYLÜL 1986 YIL: 23 SAYI: 9 400 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ: Binbirdirek Mahallesi, Suterazlı Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON: 526 34 11 • YAZIŞMA: P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA: Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. KDV DAHİL YILLIK ABONE: 4.800.— TL; ÖĞRENCİLERE: 2.400.— TL • İLAN FİYATLARI: Arka Kapak 125.000.— TL, Ön Kapak İçi 100.000.— TL, Arka Kapak İçi 90.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar Bölümü Öncesi ve İçi) 80.000.— TL, Tam Sayfa 50.000.— TL, Yarım Sayfa 30.000.— TL, Çeyrek Sayfa 15.000.— TL, Renk Farkı 25.000.— TL • NOT: İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilecektir. BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türkiye Şubesi 4512, İş Bankası Türkiye Şubesi 1541, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI: Met/Er Matbaası, Telefon: 528 28 90 • CİLT: Şe Ma, Telefon: 528 16 11 • BASKI TARİHİ: 10 Eylül 1986 • SAYISI: 7000

Enerji tasarrufu pencereden başlar, yurda yayılır.

Isıcam'la başlasın yakıt tasarrufu.

Isıcam'la yayılsın yurda.

Isıcam bir tasarruf sembolüdür.

Az yakıtla iyi ısınmanın pencerelerdeki formülüdür.

Isıcam'lı pencerelerden ısı dışarı kaçamaz,
soğuk içeri geçemez.

Hem paradan, hem de ısıdan yana
kazançlı çıkarsınız.

Isıcam®

"özel birleştirilmiş çift cam ünitesi"

Cam Pazarlama A.Ş.

Büyükdere Caddesi, Beytem Han Katı 4-B Şişli İstanbul
Tel: 146 11 30 (Santral) - Direkt: 146 09 05
Telgraf: Campaş-İstanbul, Teleks: 22614 cam tr

Cam Pazarlama A.Ş. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin bir kuruluşudur.

ekonomik göstergeler

	1984	1985	1986		
			Nisan	Mayıs	Haziran
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	1637.3	1691.9	2079.7	1887.3	2118.6
Banknot Miktarı (Milyar TL.)	972.6	1393.5	1431.2	1594.8	1633.6
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	879.9	1183.3	1284.2	1454.4	1434.1
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	528.3	781.5	973.0	976.3	954.8
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat		8813.8	8785.7		
Ticari Mevduat		1911.7	1596.3		
Tasarruf Mevduatı		4187.1	4594.2		
Vadesiz Tasarruf Mevduatı		548.2	483.9		
Vadeli Tasarruf Mevduatı		3638.9	4110.3		
Mevduat Sertifikası		668.2	752.6		
Resmi Kuruluş Mevduatı		886.4	1022.4		
Bankalar Mevduatı		780.2	373.8		
Tüzel Kuruluş Mevduatı		380.3	446.2		
Döviz Tevdiatı		1153.8	1599.8		
Toplam Krediler		6506.9	7095.7		
Tarım		958.1	1011.0		
Kalkınma ve Yatırım Bankaları		704.1	782.5		
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)		256.9	296.0		
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)		375.4	435.9		
Denizcilik		83.7	53.6		
Ticari, Sınai, Sair		4128.8	782.5		
PARA ARZI (milyar TL.)	2103.4	2774.9	2983.8	3071.6	3034.9
FİYATLAR (1963 = 100; Tic. Bak., HDM)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi	10066.1	13882.2	15149.8	15319.6	15312.0
Gıda Maddesi ve Yemler	8858.4	12012.8	12904.9	13109.8	12854.7
Sanayi Hammadde ve Yarı Mamul	12079.0	16997.8	18891.3	19002.8	19407.6
İstanbul Geçinme İndeksi	10973.2	16184.7	17358.1	17973.4	18437.9
Ankara Geçinme İndeksi	9177.8	13385.9	14323.5	14700.9	15065.7
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım	10756.9	11343.6	3667.4	4618.6	5418.6
Dışsatım	7135.5	7958.0	2460.7	3087.5	3567.5
İşçi Dövizleri	1807.0	1714.0	407.7	493.0	

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, 1984 ve 1985 yılları sonlarında yapılan altın birikiminin yeniden değerlendirilmesinden doğan 887.6 milyon dolar dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahildir. (4) Bankalar, Mart 1986 sonu rakamlarını göstermektedir. (5) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (6) 1985 yılı dışalımına 269.8 milyon dolarlık altın dışalımını dahil değildir.

sentetik iplik fabrikaları a.ş.

Naylon - 6 İplik
Naylon - 66 İplik
Polyester İplik
Polyester Tekstüre İplik
Polyester Tekstüre Boyalı İplik
Naylon - 6 Elyaf
Polyester Elyaf

ÜRETİYORUZ.

**AVRUPA VE ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE
ÇİN'E İHRACAT YAPIYORUZ.**

Pilot Sanayi Bölgesi
BURSA
Telefon: 31 400 (5 hat)

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT
- Prof. Dr. Erdoğan ALKİN

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

TÜRKİYE'NİN BÜYÜME HIZI

büyüme hızına ilişkin göstergeler

AKGÜÇ — Efendim, toplantıya hoş geldiniz. Bugünkü toplantımızda dilerseniz şu konuları tartışalım. İlk konu, Türkiye'nin bu yılki büyüme hızı... Biliyorsunuz DİE oldukça yüksek bir büyüme hızı tahmini verdi, ilk 6 aylık verilere bakarak. Bunun ne ölçüde gerçekçi olup olmadığını tartışalım. İkinci olarak, böyle hızlı bir büyümenin Türkiye ekonomisine getirebileceği sorunlar üzerinde duralım. Üçüncüsü de, dilerseniz, «Türkiye'nin büyüme stratejisi ne olmalıdır?»; konusuna ilişkin görüşleri ana hatları ile tartışalım. Eğer tartışmak istediğiniz başka hususlar varsa, bunları da toplantı gündemimize ekleyelim.

Bildiğiniz gibi Ağustos ayı başlarında Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 1986 yılı geçici GSMH tahminini yaptı. Buna göre, Türkiye'nin 1986 yılında GSMH'sı cari fiyatlarla 39 trilyon 678 milyar olacaktır. Bir önceki yıla göre cari fiyatlarla GSMH % 43,2 oranında artmaktadır. Sabit fiyatlarla ise GSMH'daki artış % 7,8'dir. Ana sektörler itibarıyla gelişme hızlarına baktığımızda, tarım kesiminde % 7,1'lik bir büyüme beklenmektedir. Sanayideki büyüme hızı ise % 10,7'dir. Sanayinin alt sektörlerine baktığımızda; madencilik ve taş ocaklığı alanında % 14,4; imalat sanayinde % 10,3; elektrik, gaz ve su alt sektöründe de % 12'lik bir büyüme beklenmektedir. İnşaat sanayiindeki büyüme tahmini % 5,6; ticaret kesiminde % 9,6; ulaştırma ve haberleşmede % 6,8; mali müesseselerde % 4.

GSYİH'da büyüme hızı alıcı fiyatlarıyla % 8 olarak verilmektedir. Ancak dış alem net faktör gelirlerinde bir düşüş beklendiği için GSMH artışı % 7,8 olarak hesaplanmaktadır. Sabit fiyatlarla ise 1986 yılında Türkiye'nin GSMH'sı 278 milyar lira olacaktır. Daha açık bir deyişle 1986 üretici fiyatlarıyla GSMH 278 milyar liraya yükselecektir.

1986 yılında değişik sektörlerin Gayrisafi Milli Hâsıla içerisindeki paylarına baktığımızda; tarımın payı cari fiyatlarla % 16,7'ye kadar düşüyor, sabit fiyatlarla ise bu pay % 20,4. Tarımın GSMH içindeki payının cari ve sabit fiyatlarla çok farklı oluşu -yorumunu size bırakmakla beraber fiyatların ne ölçüde tarım aleyhine geliştiğini ortaya koyuyor. Sanayi kesiminin cari üretici fiyatlarıyla GSMH içerisindeki payı % 33,4; sabit fiyatlarla ise % 28,2'dir. Bu da, 1968'den bu yana fiyatların, iç ticaret hadlerinin sanayi lehine geliştiğini ortaya koymaktadır. İnşaat sanayininin GSMH içindeki payı ise cari fiyatlarla % 3,9; sabit fiyatlarla ise % 5,3'tür. Ticaretin yine sabit fiyatlarla payı % 14,6; buna karşılık cari üretici fiyatlarla payı % 17'dir. Payların cari ve sabit fiyatlarla karşılaştırılması, fiyatların ticaret kesimi lehine de 1968'den bu yana önemli boyutta değiştiğini ortaya koyuyor. Biliyorsunuz % 7,8'lik hız ortaya atıldığı zaman; bunun bir ölçüde abartma olduğu, deflâtörün yanlış hesaplandığı, Türkiye'nin bu denli yüksek büyüme hızına ulaşması için geçerli bir ekonomik neden olmadığı görüşü savunuldu. Bu konuda önce sizin görüşlerinizi alayım, Sayın Alkin.

ALKİN — Efendim, söyleyeceğim çok özet olarak; (1) bir kere bu bir tahmindir, (2) 6 aylık verilere dayanılarak yapılan bir tahmindir, (3) DİE bizzat verilerin değerlendirilmesiyle ilgili şikâyetlerini getirdiğine göre, zaten

çok mükemmel bir şekilde toplanmayan ilk 6 aylık verilere göre yapılmış olan bir kaba tahmindir. Bundan sonraki 3 ayda, ondan sonraki 3 ayda ne olacağını kesinlikle söyleyemeyiz. Yapılan ilk geçici tahmindir; yıl sonu itibariyle büyüme muhakkak % 7,8 olacak demek değildir. Ama böyle anlaşıldı. Bir de başka türlü yanlış yapanlar var; % 7,8'i 2'yle çarpıp, «% 15,6 mı büyüyeceğiz?» diyenler de oldu. Onu ciddiye almak mümkün değil.

AKGÜÇ — Henüz iktisat bilgimiz o kadar ilerlemedi. Yakında o düzeye de geleceğiz! Duyduklarımız, okuduklarımız bu konuda ümit veriyor!..

tarımdaki ve özel imalat sanayiindeki katma değer artışı olağanüstü gözüküyor

ALKİN — Efendim, resmi bir kurum tarafından yayınlanmış rakamlara bence hemen yanlış demek olmaz. Çünkü «Doğrusunu sen söyle» deyiverirler. Yalnız nazikâne kuşku belirtilir. Ve tabiidir ki kuşkunun gerekçeleri aynı zamanda açıklanır. Sizin Milliyet'te 23 Ağustos günü yapmış olduğunuz gibi... Eğer büyüme hızı % 7,8 ise, bunun arkası nedir, bunun nedeni nedir? Şimdi bir kere kuşklarımızı çok açık olarak dile getirebiliriz. Tarımdaki katma değer artışı çok olağanüstü: % 7,1. Tarım kesimi, biliyoruz ki, imalat sanayii gibi değil; olağanüstü hızlarının ortaya çıkması son derece ender rastlanan bir olaydır. % 7,1 çok büyük gözüküyor. İkincisi, özel imalat sanayii katma değer artışı çok yüksek, ama buna karşılık kamu kesimi katma değer artışı çok düşük gözüküyor. Ortalaması % 10,3 değil mi?

AÇIK OTURUMA KATILANLAR : Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Prof. Dr. Asaf Savaş Akat (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi eski Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Erdoğan Alkin (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi) ve Dr. Öztin Akgüç (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi); «Türkiye'nin Büyüme Hızı» konusunun tartışıldığı «Ekonomik Yorumlar» toplantısında görüşüyorlar.

AKGÜÇ — İmalat sanayi ortalaması % 10,3; evet. Özel kesimde % 13,7; kamu kesiminde % 4,5.

ALKİN — Bu da yüksek bir rakam, ama zaman zaman son 20 yıllık tarihimizde imalat sanayiinde büyüme hızının % 10'u bulduğu yıllar oldu. Tarım kadar olağanüstü değil, imalat sanayiinde büyüme hızının % 10 olması... Tabii hizmetleri hiç bilmiyoruz. Onu da götürü bir tahmin yapıyoruz.

AKGÜÇ — Özellikle ticarete büyük bir gelişme var. Büyüme hızı % 10'a yakın. Bu yıl dış ticarete önemli bir gelişme olmadığına göre, demek ki bu iç ticaretten kaynaklanıyor.

ALKİN — Tabii ticarete de katma değer artışının tahmin metodları eğer sağlam ise... Sağlamsa, derken DİE'nü kınamak istemiyorum. Çünkü Türkiye'de özellikle hizmet kesiminde veri toplamanın ne kadar güç olduğu biliniyor.

AKGÜÇ — Bu gelişme şöyle yo-

rumlanabilir mi? Ticaret kesiminde nüfusun çok az bir bölümü çalışıyor; % 3'ü % 4'ü sanıyorum çalışıyor. Eğer bu sektörde büyük ölçüde katma değer arttıysa; bu, kârların büyük ölçüde artmasının sonucudur. Cari üretici fiyatlarla ticaret sektörünün payının, tarımın payını aşması da dikkati çekicidir. Tarımda nüfusun % 55 - % 60'ı, ticaret kesiminde ise en fazla % 4'ü çalışıyor.

ALKİN — Muhtemeldir, kârların olağanüstü artması...

AKGÜÇ — Kârlar olağanüstü artmış ise, bunun 1986 yılı bilançolarında görülmesi lâzım. Bilançolar, bakalım bu gelişmeyi kanıtlayacak mı?

ALKİN — Demek ki bu kadar yüksek bir milli gelirin doğuşu, yaratılışı açısından 2 tane kuşku noktamız var. Birisi, tarımdaki katma değer artış hızının olağanüstü yüksek olması, diğeri ise özel sektör imalat sanayi katma değer artışının çok yüksek olması.

AKGÜÇ — Özel kesim imalat sanayiinde büyüme hızı % 13,7.

ALKİN — Anlaşıyor ki tarımda büyüme hızı tahmini yaparken başlıca mahsullerin üretim artışlarına bakmışlar. Tarımda bu üretim artışının katma değere dönüştürülüşünde kullanılan yöntem hakkında benim bir fikrim yok. Fakat yine de % 7,1 oldukça yüksek gözüküyor, tarımda ne kadar üretim patlamaları olursa olsun. Çünkü tarımda genellikle üretim artışlarının katma değere dönüşü biraz daha güçtür.

AKGÜÇ — Kaldı ki bazı ürünlerde artış, bazı ürünlerde de üretim azalışı var. Yani tüm tarım ürünleri de artmış değil, yapılan tahminlere göre... Gerçi sizin dediğiniz gibi ana ürünlerde üretim tahminleri artışı var ama, bazılarında da üretim düşüşleri gözleniyor.

ALKİN — Tabii maalesef başlıca ürünler dışındaki ürünlerin üretim rakamları tamamen götürü tahminler oluyor; onu da biliyoruz. Şimdi tarım kesimindeki kuşkularımız bunlar. Özel imalat sanayiinde bu kadar büyük bir katma değer artışı olması için, arkasında son derece büyük üretim artışı rakamları olması lazım. Üstelik gelir dağılımındaki ani bir bozulmadan dolayı da, ani bir değişmeden dolayı da bu kadar büyük bir katma değer artışının yine de ortaya çıkması lazım. Bu denli bir büyüme için çok olağanüstü birtakım değişikliklerin olması lazım. Burada iki dayanağımız var. Birincisi, özel imalat sanayiinden derlenen üretim rakamları. Bu üretim rakamlarının oldukça yüksek bildirilmiş olduğunu anlıyoruz. Fakat burada da 2 kuşku noktası var. Birincisi; yatırım mı oldu, kapasite mi artırıldı? Sanayi Odası'nın kapasite kullanım rakamlarından anlıyoruz ki, bir kapasite kullanımı artırım yok.

AKGÜÇ — Hatta tartılı kapasite kullanım oranında yılın ilk yarısında bir önceki yılın eş dönemine göre biraz düşüş bile var.

ALKİN — O halde geçen yıl yüksek düzeyde yatırım yapılmış olması lazım.

AKGÜÇ — Yahut ondan önceki yıllarda...

ALKİN — Maalesef elimizde güvenilir yatırım istatistiği yok. Yatırım için sadece birtakım göstergelere bakıyoruz; bu konuda teşviklere, inşaat ruhsatlarına başvuruyoruz. İthalat içinde yatırım mallarının oranına bakıyoruz. Nasıl ki imalat sanayiinde üretim için elektrik tüketimine, çimento tüketimine bakıyorsak... Birincisi, bu yılın ilk 6 ayında kapasite kullanımının bu kadar düşük olmasında da benim kuşku var.

AKGÜÇ — Düşük değil de, geçen yıla kıyasla bir artış yok.

ALKİN — Pek iyi de elektrik tüketimindeki büyük artış nereye gidiyor? Çimento tüketimi korkunç. İnşaat demiri nerdeyse karaborsaya düştü. Peki bunlar nerede kullanılıyor? Sadece konutta mı?

AKGÜÇ — Konut yanı sıra kamu yatırımları, bir de yerel yönetimlerin faaliyetleri var.

yılın ilk yarısında
yatırım mallarının
ithalat içerisindeki
payında çok hızlı
bir artış var

ALKİN — Anlıyoruz ki bir kere veri derlemede birtakım sıkıntılarımız var. Onun için böyle yukarı doğru çok yüksek, mübalağalı sayılabilecek tahminler yapılabildiği gibi; gü-

nün birinde çok mübalağalı kötümser tahminler de çıkabilir, veri toplama sıkıntıları yüzünden. Bu kuşku- lar katma değerin yaradılışı açı- sından. Bir de kullanımı açısından kuş- kular olabilir. Kullanılabilir kaynak- lar önemli oranda yükselecek, eğer eğer ekonomi böyle büyürse. Gerçi dış kaynakta azalma olacağı tahmin edi- liyor; ama, GSMH'da % 7,8'lik bir ar- tış olursa, yıl sonunda bu büyük ar- tışın ancak çok küçük bir kısmını tör-

da kuşkuluyum. O zaman geride tü- ketim kalıyor. Demek tüketimde de önemli bir artışın ortaya çıkması la- zım. O halde ya hakikaten Türk hal- kında bazı çevrelerin çok ısrarla üze- rinde durduğu gibi önemli bir geçim sıkıntısı yok, yahut en aşağısından bu sene olmayacak. Gelir dağılımında bo- zukluk olabilir. Tüketim harcamaları ya bu kaynak artışını izah edebilecek bir hızla yükselecek, ya da yıl sonun- da % 7,8'lik büyüme hızı törpülene- cek; tahmin olarak % 6'lara indirmek zorunda kalacağız. Şimdilik bu aş- amada benim söyleyeceklerim bu ka- dar.

AKGÜÇ — Teşekkürler, Sayın Al- kin. Buyurun Sayın Akat.

AKAT — Ben Sayın Alkin'in söy- lediklerine katılıyorum. Sırayla gide- lim; ben de o sırayı takip edeyim. Tar- ımda % 7,1 büyüme gerçekten yük- sek bir oran Türkiye için. Türkiye'n- nin uzun dönemli trendi tarımda yıl- lık ortalama büyüme hızının % 3,0 - % 3,5 civarında oluşudur. Bu uzun sü- reli büyüme hızı, normal dalgalanma- ların yanı sıra değişmelerle de içerir. Tarım özellikle bu uzun vadeli trend- lere uyan bir gelişme gösterir. Hükü- met politikalarına toplam tarımsal arz o kadar çabuk, hatta yavaş bile cevap vermez. Öyle olunca da tarım- da üretimin düşük olduğu yıllarda büyüme hızı % 1'e düşer, yüksek ol- duğu yıllarda % 5'e çıkar; diye dü- şünmek lazım. Oynama sınırı % 1 - % 5 olarak kabul edilebilir. Şimdi trendden böyle % 4 gibi bir sapmayı izah etmek güç.

AKGÜÇ — Büyüme hızının 4 puan artması, % 100'den fazla sapma de- mektir.

AKAT — Bu önemli bir sapma. Yahut da Sayın Alkin'in dediği gibi, tarımda biz görmedik ama, böyle çok müstesna bir yıl geçirildi. Tarımda

Prof. Dr. Erdoğan ALKIN

püler. Şu halde harcamalarda da top- lam olarak aynı oranda bir artış ol- ması lazım gelir. Yatırımlarla tüke- tim harcamalarının da çok büyük oranda artmış olması lazım. Yatırım- lar için itirazımız yok. Çünkü yılın ilk 5-6 ayında yatırım mallarının ithalat içerisindeki payında çok hızlı bir ar- tış var. Çimento, demir tüketimini bi- liyoruz. Yatırımlarda büyük artış ola- bilir. Ama yine de reel olarak bu kay- nak artışını izah edebilecek kadar bü- yük bir artış olur mu, olmaz mı; ora-

çok olağanüstü bir yılın geçirildiğine ilişkin işaretler de yok doğrusu.

AKGÜÇ — Benim bildiğim kadarıyla, planlı dönemde bizim tarımda % 7'lik kalkınma hızı gerçekleştirdiğimiz yıl olmadı.

ALKİN — Dünyada pek olmadı.

AKAT — Kolay iş değildir, tarımda bir yılda % 7'nin üstünde büyüme hızı. Ancak geçen sene daralma olmuş olsaydı... Geçen sene diyelim ki, sıfır belki negatif büyüme olsaydı; 1986 yılında tarımda büyüme hızı yüksek çıkabilirdi.

AKGÜÇ — Geçen sene de normalin üstünde bir büyüme vardı tarımda.

bu yıl ekonomide büyük bir canlanma olmakla beraber, açıklanan % 7.8'lik büyüme hızı hayaldir; bunun normali % 6'nın biraz yukarisidir

AKAT — Geçen yıl tarımda gerileme olsaydı, bu yılki büyüme trendi tamamlıyor derdik. Ama geçmiş yıllara baktığımızda, son birkaç yıldır öyle bir olaya da rastlamıyoruz. Trendi tamamlama tarımda olabilir. Bir iki yıl kötü mahsul olur, sonra normale dönülür. Ancak, böyle bir olay da yok. Böyle bir olay yokken aniden tarımda büyüme hızının % 7.1'e çıkması beni de kuşkuya düşürüyor. Onun için ben tarımda büyüme hızının bu yıl % 5 civarında olabileceği eğilimini taşıyorum. Tarımda büyüme hızı % 5 olduğu takdirde, milli gelirin artış hızı 1 puan kadar geriler ve % 6,8'e düşer.

Şimdi imalat sanayiindeki % 10,3'e geleceğim. Özel imalatın %

13,7'sini değil de imalat sanayiinin % 10,3'ünü aldığımızda, bunu çekmek için kullanmamız gereken ölçü herhalde elektrik tüketimidir. Bundan evvelki verilere baktığımız zaman, bizde % 7 civarında bir sanayi üretim artışı olduğu zaman, % 10 - % 11 arasında da elektrik artışı oluyor. Normaldir de; imalat sanayiinde % 7 artış ile elektrik tüketiminde % 10 - % 11 artış birbiriyle tutarlıdır. Şimdi elektrik üretiminde artış % 12'ye çıktığına göre, imalat sanayiinde üretim artışı da % 8'e çıkar. Bu ilk tahminlerden 2,5 puan daha düşük bir büyüme hızıdır. İmalat sanayii büyüme hızında bence 2 veya 2,5 puan şişme var. O şişmeyi açıklamakta biraz zorluk çekiyorum. İmalat sanayii büyüme hızı % 10,3 değil de % 8 olarak alınırsa, bunun milli gelir artış hızına etkisi yarım puandan daha fazla eder.

Ticaret zaten türev Türkiye'de. Tarımda % 7 artmışsa reel output, sanayide de reel output % 10,3 artmışsa; ticarete konu olan mallar reel olarak % 10 civarında artmıştır dersiniz ve ona göre milli gelir hesabına yansıtırsınız. Burada kâr artışını değil, fizik output'unuzu tarım + sanayi olarak hesapladığımız zaman, % 9 civarında arttığını varsayıyorsunuz. Tarım ve sanayide fiziki üretim arttığı zaman bu ticarete de yansır. Tarım ve imalat sanayiindeki büyüme hızı aşağıya doğru düzeltildiğinde, ticaretteki büyüme hızı da düşer.

Bana öyle geliyor ki bu yıl büyüme hızı % 6'nın biraz üstündedir. Benim tahminim % 6'nın üstünde olduğu, ama % 7'nin de altında olduğu yönündedir. % 6'yı da söylerken bir iki başka kriter daha var -Sayın Alkin de değindi onlara-, onları da dikkate almak lazım. Türkiye'de milli gelir hesaplarına inanmıyoruz; ama elektrik ve çimento, demir; bunlar kolay ölçülebilen büyüklüklerdir. Nis-

peten istatistiklerine güvenebiliriz. Çünkü piyasaya yansılar. Elektrik, kesinti halinde yansır. Demir ve çimento, bildiğimiz şekilde, karaborsa biçiminde yansır. Bunlara baktığımızda gördüğümüz, bir üretim artışı olduğudur. Ben görüşümü şöyle özetleyeyim : Bu yıl ekonomide geçen yıl ve önceki yıllara kıyasla daha büyük bir canlanma var. Ekonomide arz tarafından da daha fazla arz var, ama buna karşı daha güçlü de bir talep

Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT

var gibime geliyor. Bazı önemli göstergelere baktığımızda, ben ekonominin bu yıl geçtiğimiz yıllardan daha hızlı büyüdüğü kanaatindeyim. Ama bunun % 7,8 olması, gerçekten biraz hayali gözüküyor. % 6'nın biraz üstü bana normal gözüküyor. DİE büyüme hızı % 6,5 dese ben şaşmazdım; bu hesapları yapmak ihtiyacını da duymazdım. Acı olan herhalde Türkiye'de iktisatçıların en yüksek devlet otoritesinin verdiği milli gelir rakamına güvenmeyip kendilerinin hesap yap-

maları. Bu tabii acı. Bu aşamada dediğim gibi ben % 6 ile % 7 arasında bir büyüme hızını normal görüyorum.

AKGÜÇ — Aslında elimizde kesin üretim rakamları da yok. Planlama'nın yayınladığı temel maddelere ilişkin üretim rakamları var mı, ilk altı aya ilişkin olarak?

ALKİN — Hayır.

AKGÜÇ — Elimizde zaten ayrıntılı üretim istatistikleri de yok, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak. Tahmin yaparken en iyi yöntem sağduyu diyoruz galiba.

AKAT — Evet, sağduyuyla baktığımızda ve bölük pörçük eldeki çok sayıdaki veriyi nicel olarak birleştirmiyoruz, ama nitel olarak birleştirdiğimizde, piyasalardaki belli canlanmayı hissediyorum. Tüketimde hakikaten -demin Sayın Alkin'in söylediği gibi- bir güçlenme var. Tüketim malları talebi ve tüketim malları üretiminde bunlar görülüyor. Bazı sektörlerde piyasa doygunluğa gelmiş, ama başka sektörlerde önemli canlanmalar var.

ALKİN — Hem de kilit bazı alt sektörlerde...

AKAT — Önemli sektörlerde de var. İnşaat sektörü, Türkiye ekonomisi açısından lokomotif bir sektördür. Bu ister yatırımlardan kaynaklansın; yani belediye yatırımlarından, kamu yatırımlarından, bayındırlık projelerinden kaynaklansın; ister Toplu Konut İdaresi'nin etkisi de olan toplu konut yapımından kaynaklansın; önemli bir lokomotif sektör fonksiyonu görecektir. Bir miktar üretim artışı, beraberinde talep artışı, canlanma getirecektir. Bunlar olmuştur, yani bu sene bunları hissediyoruz. Çeşitli piyasalardan gelen bilgiler, çeşitli veriler gelişmelerin bu yönde olduğunu gösteriyor. % 7,8 bence biraz se-

çim sayısıdır. Hükümet ara seçimlere gitmektedir. Ara seçimlere giderken de, işte «Bizden güzel yok, bizden büyük yok.» bağlamında çok yüksek büyüme hızı ortaya koymuştur. Biliyorsunuz, Sayın Kurdaş burada olsaydı anlatırdı; Menderes'ten kalma bir gelenek var, bir Başbakan'ın büyümede iki puancık hatırı olmayacak mı? Turгут Özal da Başbakan'dır, seçime gidecektir; büyüme hızında 2 puanlık hatırı olmayacak mı yani?!. Ekonomide bir canlanma var; ama % 7,8'de de bir seçim, bir Başbakan hatırı konusu var.

türkiye % 6.5 oranında
bir büyüme hızına,
ancak bol para
basarak, borçlanarak
ve fazla döviz
kullanarak erişebilir;
bu da ekonomi için
çok tehlikelidir

AKGÜÇ — Evet, şimdi bu genel girişten sonra, acaba bu hızlı büyümenin ekonomiye getirebileceği bazı dengesizlikler olabilir mi? Siz Sayın Alkin, çeşitli konuşmalarınızda, yazılarınızda hızlı büyümenin ekonomiye getirebileceği bazı açmazları vurgularsınız. Böyle bir hızlı büyümenin getireceği açmazlar nelerdir? Gerek dış dengeler gerek iç dengeler açısından...

ALKİN — Tarımda % 7,1'lik büyüme olmasaydı, eğer tarımdaki katma değer artışı % 4,5-5'lerde kalıp imalat sanayii % 10,3 büyüdü deselerdi; şunu çok açık olarak söyleyebilirdim ki, bunun arkasından çok önemli bir döviz tıkanması geliyor. Çünkü bir ekonomide tarımdan, yani nispeten az döviz kullanan bir sektörden olağanüstü bir itme gelmeden,

döviz kullanan sektördeki olağanüstü artışlarla olağanüstü bir büyüme hızına varıyorsanız, bunun arkasında henüz daha farkedemediğimiz aniden ortaya çıkacak bir döviz sıkıntısı olması ihtimali son derece yüksektir. Çünkü bu kadar yüksek büyüme hızı, hızlı döviz tüketen bir büyüme hızıdır; bu bir. İkincisi, bu kadar büyük büyüme hızının arkasında hayli yüksek bir emisyon artış hızının olması lazım gelir ki, zaten o gizli değil.

AKGÜÇ — Açık.

AKAT — Tereddüde mahal yok.

AKGÜÇ — Evet, isterseniz rakamı da verelim: 15 Ağustos itibarıyla banknot miktarı 2 trilyonu geçti. Ve Eylül'e sanırım 2 trilyonun bir hayli üstünde gireceğiz.

AKAT — Kırkbir kere maşallah!..

ALKİN — Eğer yıl sonuna doğru emisyon artışı % 25'lere doğru çekilemezse -ki çok güç-, bu takdirde enflasyonu % 30 dolayında tespit etmek dahi son derece güç olacak. Ne güzel son aylarda enflasyonda yavaş da olsa aşağı doğru bir gitme temposu vardı ve insan ümitleniyordu. Tabii neden devletin para bastığını biliyoruz. Bunun arkasında hâlâ düzeltilemeyen, doğrudan doğruya taksiratını bu hükümete de yükleyemeyeceğimiz bazı zorunluluklar var. Ama her hükümet de böyle davrandığı için, maalesef bir türlü düzeltmek için bu işe ciddi olarak el atılmıyor. Bu anormal bir emisyon artışı. İstikrarlı bir ekonomide böyle bir emisyon artışı olamaz. 15 Ağustos'a kadar emisyon artışı % 44. Cumhuriyet tarihinin rekorlarını kırıyoruz; artış temposu olarak, mutlak rakam olarak. Oran son derece önemli. O % 7,1'lik tarım katma değer artışı tahmini orada durduğuna göre, kuşku gösterdiğimiziz % 7,8 de ona daydına göre; arkadaşları döviz kullanımının çok hızlı olmadığını, ama Türk

Lirası kullanımının çok hızlı olduğu zaten göstergeleriyle ortada. Birinci dengesizlik, benim kendi kanıma göre, büyüme hızı % 6,5 olarak düzeltilse dahi, bu % 6,5'luk büyüme hızı Türkiye'nin bol para basarak ve çok borçlanarak, çok döviz kullanarak erişebileceği bir büyüme hızıdır ve benim için tehlikelidir.

Söyle denilebilir: Bu kademedede birden hızlı büyümeye girdiğimiz anda -hızlı büyümenin aleyhinde olmak mümkün değil; bizim gibi ülkelerin halkını saadete götürecektir başka hiçbir yol yok ama- saadete götüreyim derken de tökezletmesin toplumu, üç defa başımıza geldiği gibi... Bu kadar yüksek büyüme hızları, Türkiye yapısındaki, Türkiye boyutlarındaki bir ekonomide döviz kullanımı ve Türk Lirası kullanımı açısından bençe tehlikeli büyüme hızlarıdır. Eğer döviz kullanımını aşırı artırmadan, önemli bir yapı değişikliği programını yürürlüğe koyabilecek bir politik güce sahip hükümet gellirse ve bunu başarabilirse; tabiidir ki büyüme arzında % 6,5'lara % 7'lere varılabilir. Bunu yapan ülkeler oldu. Demokrasi içerisinde çok kolay değildir; ama bir yapısal değişim programı çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Çok teknik konuşmaya gerek yok. Aynı tutarda Türk Lirası ve dövizle yaptığınız yatırımların verimini artıracak bir programı yürürlüğe koyarsanız, aşırı döviz ve Türk Lirası kullanmadan % 6,5'luk % 7'lik büyüme hızlarına çıkabilirsiniz. Ama bu yapı içerisinde, hiçbir yapısal değişim programını yürürlüğe koymadan veya çok yavaş bir yapısal değişim içerisinde % 6,5'luk % 7'lik büyüme hızları bizi tıklar. Türkiye'de yapısal değişim yok demiyorum, ama bu değişim dramatik değil. Böyle bir yapıda hızlı büyüme, büyümeyi tekrar durduracak döviz darboğazı ve enflasyonu tekrar ortaya çıkarabilir. Şimdilik bu kadar söyleyebiliyorum.

AKGÜÇ — Sayın Akat, büyüme hızının getirebileceği sorunlar konusundaki görüşlerinizi alabilir miyim?

gözlemlenen büyüme, petrol fiyatlarının ve buna paralel olarak dolar değerinin düşmesi gibi arzı nedenlerden kaynaklanmaktadır

AKAT — Şimdi ben analizi söyle yapmaya çalışıyorum. Bu büyümenin ardında yatan, büyümenin sebepleri ne? «Büyüme nereden kaynaklandı?» sorusundan yola çıkarak büyümenin sonuçlarına bakmakta yarar olduğunu düşünüyorum. Benim gördüğüm kadarıyla bu büyümede çok önemli bir dış faktör var. Petrol fiyatının ve doların paralel olarak düşmesi. Bunların ikisi bu hükümetin önüne müthiş bir koz getirdiler, müthiş bir imkân getirdiler. Petrol fiyatındaki düşüşün genellikle ödemeler bilançosu açısından olumlu etkisi hesaplanıyor; fakat hükümet açısından ödemeler bilançosundan daha da önemli olanı, kamu kesimi finansman açığına olan olumlu etkisidir. Nitekim petrol fiyatlarındaki düşüşü içeriye yansıtmaışlardır. Ve bu şekilde kamuya, finansman açığı yönünden olumlu, önemli bir ilave kaynak transferi mümkün olabilmektedir. Petrol fiyatlarındaki düşüş, 1 milyar dolar gibi hafife alınmayacak bir kaynak transferine imkân vermektedir. Sakın yanlış anlaşılmasın, bu kaynak transferi kamu kesimli finansman açığını kapatmadı. Ona göre, o kadar da ilave fazla kamu harcaması yapıldı. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki düşüş, bu hükümetin ekonomiyi canlandırmasına izin veren bir müthiş bir im-

kân oldu. Böyle olunca, büyümenin kökeninde, ekonominin sağlıklı hale gelmesi, ekonomiyi uzun dönemde artık hızlı büyüme rayına oturtabilecek bir dizi mekanizmanın devreye girmesi değil, dışarıdan gelmiş bir neden yatıyor.

AKGÜÇ — Petrol fiyatlarındaki düşüş gibi arizi ve geçici bir nedenden kaynaklanıyor.

AKAT — Üstelik kalıcı olmadıkları ortada. Yani petrolün bu fiyatla kalmayacağı üç aşağı beş yukarı belli. Petrol fiyatlarının eski düzeye kadar olmasa bile bir miktar yükseleceği açık.

ALKİN — Tarımda her zaman % 7'lik büyüme olmayacağı da açık.

AKAT — Büyüme bu yıl arizi nedenlerden kaynaklandığına göre, o zaman Sayın Alkin'in dediği gibi gerçekten korkutucu olabiliyor. Korkutuculuğu bana kısa vadede sadece döviz açısından gözüküyor. Beni en çok korkutan şu : Yeni bir hava oluşmasından çok korkuyorum. «Kriz artık bitti, biz yine har vurup harman savurmaya başlar, 1980 öncesine geri dönebiliriz.» havasının oluşmasından çok korkuyorum. Ortam buna müsaittir Türkiye'de. Doğrudur, 6 yıldır birtakım tedbirlerle gerek Türk müteşebbisi gerek Türk tüketicisi gerek Türk kamu otoritesi bir miktar iktisadi ve rasyonel davranma eğilimi göstermeye başlamıştır; ama esas itibarıyla bizim memleketimizin insanlarıdır bunlar. Biz bize benzeriz. Onlar da bize benzerler, biz de onlara benzeriz. Şimdi tam böyle herşey iyiye gidiyor havası içerisinde bir taraftan hükümetin diğer taraftan tüketici ve özel teşebbüsün tekrar har vurup harman savurmaya başlamasından doğrusu korkunç korkuyorum.

İkincisi, onu Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan «söyleşi»de de vurguladım. Esas korkum da bu hükümet.

Bu iktidarın bundan sonra yapacaklarından çok korkuyorum. Şu anlamda çok korkuyorum. Hükümetin, gelecek iki yılda Türkiye gibi bir ekonominin ondan sonraki on yılını krize atacak şekilde har vurup harman savurması mümkündür. Hükümet seçime kadar geçecek iki yıl uğruna gelecek on yılı satabilir. Bunu engelleyecek bir güç de yok.

ALKİN — Maalesef...

AKAT — Ve bu hükümet de şu anda seçim sath-ı mailine girmiştir. Şöyle bir rivayet dolaşüyor. Efendim, ara seçim öncesi biraz bollaştıracaklarım, ara seçimlerden sonra tekrar kısacaklarım; bir go-stop yapacaklarım. Kesinlikle yalan bu. Hiç böyle bir niyetleri yok.

ALKİN — Küçük bir ilave yapabilir miyim? Sadece iktidardaki parti ve hükümet değil, diğer politik partiler de bu eğilimi güçlendirecek bir tutum içerisindedir.

AKAT — Muhalefetin bu işte bir suçu yok.

ALKİN — Hayır, suçlamıyorum. Mesela hiçbir politik parti de seçim bildirgesinde veya konuşmalarında, propaganda faaliyetinde bu tehlikeleri hiç belirtmiyor. Herkes tam aksine genişlemeyi savunuyor.

sıkıntıya katlanmadan sağlıklı bir büyüme sürecine girilemez; talebi uyarayan emisyon artışı ile enflasyonun tohumları ekilmektedir

AKGÜÇ — Tersini söyleyen, sıkıntıya katlanmadan sağlıklı bir şekilde büyüme sürecine girilemeyeceğini yazan biziz.

AKAT — Biz, yine azınlıkta kaldık. «İşte hızla büyüyoruz, yatırımlar geliyor» havası içerisinde savurganca davranıp, yeniden ekonominin uzun süreli bir krize sürüklenmesi en büyük tehlike.

AKGÜÇ — Bunun bilincinde olanlardan tepkiler gelmeye başladı. bu büyüme hızına karşı. En azından

Dr. Öztin AKGÜÇ

Odalar Birliği Başkanı Sayın Coşkun, basından izleyebildiğimiz kadariyle, hızlı bir büyümenin getireceği birtakım açmazlara, dengesizliklere dikkatli çektik.

AKAT — Çok çok sevindir. Türkiye'de -ben iktisadi kamuoyu sözcüğünü hep kullanırım- eğer iktisadi kamuoyu, yani iktisatla aktif bir şekilde nispeten profesyonelce ilgilenen kamuoyu, eğer hükümete tepki gösterip de bu olayı yüzlerine vururlarsa ve bunu partizanlık bazında değil de partizanlığı aşan bir üslup içinde yapabilirlerse... Ülke için çok yararlı

olur. «Neler yapıyor Türk ekonomisine?», «Neler yapılabilir?», «Geçmiş performansa da bakarak bunun sonucunda neler olabilir?»; bu konularda uyarıda bulunabilirlerse, çok yararlı olur. Seçmeni bir süre belki aldatmak mümkün olabilir, ama bu iktisadi kamuoyunun uyarması seçmeni de etkileyecektir. Seçimde de «Yahu galiba bunlar bizi uyutuyorlar. Galiba bu işler anlatıldığı gibi değil.» uyanışı başlayacaktır. Bu da hükümeti biraz daha dikkatli, biraz daha özenli olmaya itebilecektir sanıyorum.

ALKİN — Ben bir ilavede bulunayım, dilerseniz. Tarımdaki % 7,1'lik büyümeyi yine bir tarafa koyuyorum. Tarımdaki üretim artışı, buna bağlı olarak katma değer artışı bir talep patlamasından meydana gelmeyebilir.

AKAT — Gelmedi zaten.

ALKİN — Gelmedi, onun şartları başka. Fakat ülkemiz şartları içerisinde -bu deyimii sevsek de sevsek de kullanıyoruz- özellikle özel imalat sanayiinde eğer çok önemli bir üretim patlaması ve buna bağlı olarak bir katma değer artışı meydana gelmişse, bunun arkasında mutlaka bir talep artışı vardır. Talep artışı olmadan ne diye böyle bir üretim artışı olsun? Nitekim bazı sektörlerde yok satıldığını, kuyrukların -sıralarının olduğunu yine biliyoruz. İşte o bence son derece tehlikeli. Çünkü onun arkasında bir kere büyük çapta talebi uyaran emisyon var demektir. Bütün enflasyon tohumları ekilmiş demektir. Ve eğer enflasyonist talep genişlemesinden kaynaklanan bir üretim ve katma değer artışı varsa, bunun döviz tıkanıklığına götüreceğini biz üç defa tecrübe ettik, biliyoruz. Ezbere biliyoruz. Önce döviz tıkanıklığı ortaya çıkar. Büyüme durur. Talebi aynı frenle durduramazsınız. Enflasyon birdenbire -Latin Amerika ülkelerinin çoğunda olduğu gibi- biz iki

rakamlıdan şikâyetçiyken 3 rakamlıya doğru fırlar gider; hem de çok kısa süre içerisinde fırlar. Geleceğe alt kuşumuz ya da endişemiz bu.

AKGÜÇ — Şimdi elimizde bazı göstergeler var. İSO'nun yapmış olduğu anketlerde eksik kapasiteyle çalışmanın nedenleri de araştırılıyor. Nedenlere girmeden önce kapasite kullanım oranlarını verelim biz. Yılın ilk üç ayında ortalama kapasite kullanım oranı, % 72 tartılı olarak. Bir önceki yıl bu oran sanıyorum % 72,8'di. Tartılı kapasite kullanım oranında hemen hemen bir değişme yok. Tartısız kapasite kullanım oranı ise % 62,7; geçen yılın ilk üç ayında % 61'di. Çok ufak bir artış var tartısız kapasite kullanım oranında. Tartılı kapasite kullanım oranını büyük firmalar etkilediğinden, bu yılın ilk üç ayında demek ki büyük firmaların kapasite kullanımında büyük bir artış yok.

Dikkatimizi çeken diğer bir nokta, eksik kapasiteyle çalışma nedenleri irdelenirken, talepteki yetersizlik en önemli etken olarak gözüküyor. Yine İSO anketine göre, kapasite kullanımını sınırlayan talep yetersizliğinin payı % 54. Şimdi şöyle bir çelişki içerisindeyiz. Bir taraftan «Talepte büyük bir patlama var.» diyoruz. Diğer taraftan da bir anket yapıyoruz, firmalara soruyoruz. «Niye kapasite kullanımımız düşüktür?» diye verilen cevaplar en önemli nedeni talep yetersizliği olarak gösteriyor. Talep yetersizliğinin payı % 54. Geçen yıldan yüksek bir oran mali güçlükler ise -ki en önemli gibi gözükmesine karşın- % 23'lük bir pay taşıyor. Bu rakamlarda bir çelişki var gibime geliyor. Bir taraftan kapasite kullanımını sınırlayan en önemli etken talep diyoruz, sonra da büyümenin en önemli etkeni yine iç talep diyoruz.

ALKİN — O zaman neredeyse müştereken şöyle bir karar vereceğiz:

«İnşallah büyüme hızı % 5 - 5,5 civarındadır da, bütün bu belalar başımıza gelmez veya ortada yoktur!..»

amaç; döviz yaratmak koşuluyla, kendi kendini besleyen, uzun süreli ve yüksek büyüme hızlarına ulaşmak olmalıdır

AKGÜÇ — Arzulanan büyüme kendi kendini besleyen, uzun süreli olan büyümedir. Sayın Akat'ın vurguladığı gibi geçici, arızlı nedenlerden doğan yüksek bir büyüme hızı değildir. Amaç sürekli, kendi kendini besleyen büyüme hızlarına ulaşmaktır.

ALKİN — Döviz doğurmak şartıyla, döviz yaratmak şartıyla...

AKAT — Ben de şimdi o noktaya geleceğim. Sayın Alkin'le bizim eski bir tartışmamız vardır, Türkiye'nin büyümesi konusunda. Sayın Alkin büyük yapısal değişikliklerin önemini vurgulayarak görüşünü tashih etti. Bana öyle geliyor ki, Türkiye'de mevcut bu yapıyla hakikaten -Sayın Alkin'in dediği gibi- büyüme hızı % 5 - % 6'nın üstüne yükseldiği anda ortaya sorunlar çıkmaya başlar. Ben bunun en basit hesabını iç tasarruf oranında yapıyorum. Türkiye'de halen iç tasarruf oranı % 15 - % 16 civarında...

AKGÜÇ — Biraz daha yüksek, % 18 diyelim.

AKAT — % 18'e çıkması çok ufak bir ihtimal. Sermaye / hâsıla katsayısında da Türkiye'de öyle mucizevi şeyler olmadığına göre, tam tersine alt-yapı yatırımları itibarıyla gelmiş olduğu darboğazlar son derece sermaye yoğun alt-yapı yatırımları yapı-

masını gerekli kıldığına göre, bu si-ze % 5 - 5,5 maksimum büyüme hızı verir. Onun üstüne çıktığımızda, büyük ölçüde dışardan tasarruf ithal ediyorsunuz demektir. Dış açık veriyor, dış borçlanmaya gidiyorsunuz demektir. Ama bu soruna, yani iç tasarruf yetersizliği sorununa, içerdeki tasarruf sorununa, doğru dürüst yapısal tedbir getirildikten sonra, ben hızlı büyümede bir sorun görmüyorum. Güney Kore bu sene % 10 büyümüş; doğrusu bravo. Ondan sonra Brezilya, o da çok yüksek bir büyüme hızına ulaşmış.

AKGÜÇ — Geçen yıl % 8'in üstünde idi, bu yıl % 8 dolaylarında tahmin ediliyor.

ALKİN — O biraz şüpheli.

AKGÜÇ — Brezilya'nın büyüme hızı tahmini de bizimki gibi şüpheli mi?

AKAT — Brezilya'da sanayiın büyüme hızı % 12 galiba. Türkiye'nin de büyüme hızı ortalamasını 1950 sonrasında, 1950 - 1985 olarak aldığımızda, yani seküler büyüme hızı olarak aldığımızda, Türkiye'nin ortalama büyüme hızı % 5,5 civarında gidiyor. Arada % 7'lere çıkıyor; fakat bunları krizler izliyor, ortalama % 5,5 civarında bir büyüme hızı gözlüyoruz Türkiye'de. Bence Türkiye bunu seküler olarak % 7,5 - 8'e çıkartabilir. Bunun anlamı hızlı büyüme yıllarında % 9 - 9,5 hatta % 10; düşük büyüme yıllarında da % 4 - % 5. Hızlı büyüyen ekonomi o demektir, trendin artması demektir. Yani arada sırada hızlı büyüyüp ondan sonra krize giren ekonomi değil. Hızlı büyüme dönemlerinde % 9 - 10'a çıkan, kriz dönemlerinde de % 4'e % 4,5'e düşen, ama ortalama olarak da % 7-7,5'u tutturana bir ekonomi, hızlı büyüyen bir ekonomi olarak nitelendirilebilir. Bu ise Türkiye açısından nereden baksak 2 -

2,5 puanlık bir yükseliş demektir. Şimdi büyüme hızında 2,5 puan artışı deminki hesaba vurursak, bu iç tasarru oranının % 24'e % 25'e gelmesi demektir. Zaten hızlı büyüme ile ilgili olarak söylenen odur ve olmayacak iş de değildir. Siz kendinize içeride yaptığınız dönüşümlerin, getirdiğiniz politikalar kümesinin hedefi olarak diyelim ki 2 yılda 3 yılda veya 4 yılda tasarruf oranını bu yüksekliklere çıkartmayı koyarsanız; ondan sonra seküler büyüme hızımızın da % 7 - 7,5 civarında olması mümkün olur. Müstesna yıllarda, tarımsal üretimin iyi olduğu, dış konjonktörün elverişli olduğu yıllarda % 9 - 10 büyüme hızı olur, kötü yıllarda da işte bu 3 - 4 puan aşağı düşer. Böylece Türkiye, uzun süreli olarak % 7 - 7,5'lük büyüme hızlarına ulaşır.

ALKİN — Şu şartla ki, iç tasarruf oranını % 24'lere çıkartırken, özel tasarruf oranını itmeye çalışmak ve kamu tasarruf oranını çok aşırı artırmamaya çalışmak. Aslında şimdi kamu tasarruflarında önemli bir artış var, bu fon kesintileri vergi tedbirleri dolayısıyla. Ama bu gelişme o kadar sağlıklı değil. Çünkü kamunun, halkın elinden para alıp nasıl harcadığı da belli değil. Sermaye/hâsıla oranını devamlı yükselten harcamaları, büyüme hızı üzerinde etkisi olumsuz oluyor.

AKAT — İç tasarruf oranı % 17'lerden % 24'lere çıkarken, yatırım harcamaları sermaye/hâsıla oranını yükseltecek tipte kaynak dağılım mekanizmalarında etkinliği azaltmak biçiminde olabilir. Ancak bu tip değişikliklerin olmayacağını varsayıyoruz. Bana öyle geliyor ki, toplumun gündemine bundan sonra yani önümüzdeki dönemde daha da ciddi bir biçimde büyüme sorunu girecek. Nitekim son SHP açıklamalarında buna benzer işaretler gördük. Gerçi son yaptıkları hazırlıklardan ben birçok

şeye katılmıyorum, ama büyüme hızında ve iç tasarruf oranındaki görüşleri ciddi ve tutarlı. Büyüme hızında bir yükselme ve buna tekabül eden bir iç tasarruf artışı isteğinin kamunun gündemine gelmesi, tutarlı bir biçimde gelmesi, bence son derece olumludur. Ve bu hükümetin izlediği politikanın gerçek eksikliğinin ortaya çıkması açısından da son derece önemlidir. Bu konular tartışıldıkça, bu hükümetin neyi yapmadığı daha da belirgin hale gelecektir.

ALKIN — Hükümet belki iç tasarrufları artırma konusunda tedbirleri daha sıkı almaya başlar. Sermaye piyasasını daha çalışır hale getirebilir.

AKAT — Sayın Akgüç, sizin üçüncü sorunuza girdik galiba.

sermaye/hâsıla oranı yüksek yatırımları gerçekleştirmeden ve teknolojiyi geliştirmeden yapısal değişiklik olmaz

AKGÜÇ — Şimdi üçüncü soruyu tartışıyoruz aslında... Türkiye'nin büyüme stratejisi ne olmalı? Demin Brezilya, Güney Kore örnekleri verildi. Aslında bu ülkeler ciddi bir şekilde sanayinin yapısını değiştirdiler. Brezilya büyük ölçüde sermaye malı üreten sanayilere kaydı. Güney Kore de ilk petrol bunalımından sonra tekstil ve benzeri sanayileri ikinci plana itti. Gemi yapımı, elektronik ve otomotiv sanayilerine kaydı. Bir yerde sermaye ve bilgi yoğun teknolojiye geçtiler. Şimdi şu soruyu tartışmak lazım. Demin sermaye/hâsıla katsayısı dolayısıyla konuya biraz girdik. Acaba Türkiye bir süre sermaye/hâsıla katsayısı yüksek yatırımlarına girip, büyüme hızını başlangıçta düşük tutup gi-

derek mi artırmalı? Yoksa, geçmişlerde yaptığımız hatayı yineleyip sermaye/hâsıla oranı çok düşük yatırımlarla mı büyüme sorununu geçiştirmeye çalışmalı?

AKAT — Benim buna cevabım çok net, yani tahmin de ediyorsunuz ne olduğunu. Ben bu olaya siyah - beyaz, ya biri ya öbürü şeklinde bakma eğiliminde değilim. Bana öyle geliyor ki, Türkiye'nin tekstilde coğrafi konumundan dolayı muhteşem bir avantajı vardır. Avrupa'dadır ve düşük ücretlidir. Yani emek arzında fazlası vardır. Ayrıca Avrupa'nın içinde olmanın getirdiği zevk, piyasalara ulaşabilme şeklinde ilave avantajları vardır. Tekstilin, özellikle ihracata yönelik tekstil sanayiinin Kore'lilerin yaptığından farklı bir biçimde geliştirilmesinde yarar vardır. Koreliler tekstil piyasasına en düşük mallardan girdiler ve en düşük mallarda kaldılar. Hiçbir zaman tekstilde, tabii aynı şey Hong Kong için de Tayvan için de söz konusu; en düşük kalitelerin üstündeki kalitelere çıkamadılar. Halbuki Türk tekstil piyasası, bana öyle geliyor ki İtalya'nın yaptığına benzer bir atılım yapabilir. En düşük malları gene Hindistan'a, Kore ya da Endonezya'ya, Filipinler'e bırakıp direkt orta kademeye Türkiye'nin girmesi. Türkiye'nin, büyük moda evlerine girebilmesi ihtimali, bir İtalya bir Fransa olabilmesi ihtimali olmadığına göre, direkt orta seviyeden girebilme şansı yüksektir. Tekstil istihdam açısından, döviz kazanma açısından, bence önemli bir sektördür ve kesinlikle teşvik edilmesi lazımdır. Bana büyüme stratejisi ile çalışmıyor gibi geliyor bu açıdan.

Bir taraftan tekstilde özellikle konfeksiyon sektörüne büyük ölçüde ağırlık ve teşvik verirken, aynı anda da sizin söylediğiniz gibi sermaye/hâsıla katsayısı yüksek üretim sektörlerine, ağır sanayie, işte imalat sa-

nyai içinde hangi sektörler seçilecekse -ki bunlar için şu anda bir reçete getirmemiz mümkün değil- onlara girmelidir. Bunlar sermaye/hâsıla kat-sayısı yüksek, teknoloji yoğun, sade-ce sermaye yoğun da değil, hem ser-maye yoğun hem bilgi yoğun sektör-ler ki esas büyük yatırımları gerek-tirirler. Ben basit bir örnek vereyim. İyi kötü bir otomotiv fabrikası kur-duğunuz zaman 200 milyonluk fabri-kanın içinde know-how diyeceğimiz eğitimin payı olsa olsa 5 milyon dolardır; % 2,5 eder. Bugün yüksek tek-noloji bir elektronik fabrikası kurdu-ğunuzda, 15 milyon doların 5 milyon doları insanların eğitimine gidiyor; eğitimin payı % 33'tür. Yatırımın üç-te biri sadece ve sadece birtakım adamların Avrupa'ya gönderilip eği-tilmesi, Amerika'ya gönderilip eğitil-mesi, yol yordam öğretilmesi için ya-pılıyor. Bu nitelikteki sektörler gi-rilmesi bana zorunlu gibi geliyor.

AKGÜÇ — Nitekim işte Japonya bunu yaptı. Sermaye/hâsıla katsayısı düşük sanayilerden başladı. Daha son-ra teknoloji yoğun sektörlerle atladi.

AKAT — Burada bir noktayı bel-ki vurgulamakta yarar var. O da şu: Bu hükümetin ekonomide yapısal de-ğişikliği nicel olarak yapmadığını ne kadar vurgulasak bence azdır. Çünkü bir yapısal değişiklik, yeniden yapı-laşma lafıdır gidiyor; bu masada bu-nu kaç defa tartıştık; yapısal de-ğişiklik dediğiniz, üretim kapasitesin-deki bir değişikliktir eninde sonunda. Yeni yatırım yok, fabrikalar da ka-panmamış; bizim fabrikalar eski fab-rikalar. Böyle yapısal değişiklik olmaz. Yapısal değişiklik, mesela demir-çelik sektörünün kapasitesinin üç katına çıkması, ya da yok olması demektir. Yok edersiniz demir-çelik sektörünü, veya yarı yarıya kapasitesini azaltır-sınız, ya da üç katına çıkartırsınız. İşte bu yapısal değişikliktir. Çelik üre-

tim kapasiten aynı, otomotiv üretim kapasiten aynı, «Ben yapısal de-ğişik-lik yaptım.» diyorsun.

AKGÜÇ — Fena mı? Yatırımsız yapısal değişiklik yapıyorlar!..

AKAT — Yatırım yapmadan, ya-pısal değişiklik olmaz.

AKGÜÇ — Teknolojiyi de geliştirmeden... Diyebilirsiniz ki, «Ya-tırım yapmıyorum, ama teknolojiyi geliştirdim.»; o da yok zaten. Yeni teknoloji de yatırım gerektirir.

AKAT — Evet, yeni yatırım yap-madan nasıl teknolojiyi geliştirebili-riz? Demin Sayın Alkin onu söyledi. Nitel olarak yapısal bir değişiklik ol-muştur, mikro göstergeler farklı işle-meye başlamıştır, işte korumacılıkta birtakım değişiklikler olmuştur; ama bunlar üretim kapasitesine yansıya-cak zamanı ya bulamamışlardır, ya da yansıyacak kadar derin olmamış-lardır.

borçlu bir ekonomi
olan brezilya örneği
ve türkiye ekonomisi
ile karşılaştırması

ALKİN — Ben bir şey ilave edeyim. Brezilya ile Güney Kore arasın-da çok önemli farklar var. Hatta o yüzden zaten Brezilya'daki yapısal de-ğişiklik, bir Güney Kore bir Japonya ölçülerinde olamadı. Bir kere ne ka-dar basit bir neden gibi gelirse gel-sin, nüfus artışı son derece önemli bir olay. Japonya'da, Kore'de nerdeyse nüfus artmıyor, Brezilya'da ise kor-kunç -Türkiye'nin de üstünde- nüfus artışı var. İkincisi, Brezilya'daki ya-pısal değişimin bedeli 100 milyar do-ları aşan borçtur. Bu bir kumardır. Belki Brezilya bu yüzden batmayacak. Brezilya üstüne yüklenemeyecekler.

Belki aynen Türkiye'deki kurtarılan şirketler gibi borç çok büyük bir boyuta vardıkdan sonra kimse Brezilya'yı batırmak istemeyecektir. Tabii politik birtakım nedenleri de var. Meksika kadar güçlü olmasa da Brezilya'nın kurtarıma nedenleri arasında politik olanlar da var. Ama bu bir kumardır. Eğer borcu için çok üzerine yüklenmezlerse, Brezilya belki bu yapısal değişimle de büyüme hızını bir miktar devam ettirebilir. Ama arkadaki büyük nüfus artışı maalesef önemli dengesizlikler yaratıyor.

AKGÜÇ — Şimdi açık konuşalım. Evet, Brezilya'nın borcu 100 milyar dolardır, ama bu nihayet dünyadaki bir büyük bankanın kredi hacmi kadar bile değildir.

ALKİN — Önemli değil diyorum, üstüne varmazlar. Kumar oynadı Brezilya.

AKGÜÇ — Büyük devletler, bu dış borcu bir politik baskı aracı olarak kullanıyor. Aslında çok büyük bir riskleri yok. Tüm az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler borçlarını ödemeseler, dünya finans sistemi çökmez. Büyük abartma var.

AKAT — Bir şey daha var. Brezilya'nın ticaret fazlası da 10 milyar dolar.

AKGÜÇ — Brezilya'nın üst üste birkaç yıldır 12 milyar dolar.

AKAT — 12 milyar dolar dolar ticaret fazlası var. Bu çok önemli bir olay. Türkiye ile Brezilya arasında fark varsa, esas fark burada. Brezilya, ticaret dengesi konjonktürel olarak arada sırada negatif olsa bile, ticaret fazlası veren bir ülkedir. İhracatının sürekli seküler büyüme hızı son derece yüksektir; ayrıca böyle bir ihracat fazlası geleneği vardır. Onun için Türkiye açısından borçlanma, Brezilya'nın borçlanmasından

çok daha tehlikelidir, benim gördüğüm kadarıyla. Çünkü Türkiye'nin böyle bir ticaret fazlası geleneği yok. Ortada ticaret fazlasının herhangi bir tarihte olacağına dair bir işaret de yok. Bir de şu var, Türk iktisat politikasının geleneğine bakarsanız, ticaret fazlası olmasının belirlediği anda derhal açarız 'bız muslukları, kısa sürede tüketiriz.

AKGÜÇ — Sizin bahsettiğiniz o iktisadi kamuoyu var ya işte o politikaları etkileyen iktisadi kamuoyu, 1972-1973 yıllarında cari işlemler fazlasını görünce ne öneriler getirmişlerdi. Hatırlarsınız.

AKAT — Brezilya için 100 milyar dolar aslında önemli borç değil. Senede 10-12 milyar dolar ticaret fazlası olan bir ülke açısından önemli değil. Zaten faizlerini ödüyor, 10 senelik bir gelirle öder bu borcunu. Tabii bunu böyle yapmayacak, borçlarını ödememeye çalışacak ama, borç tutarı dış ticaret fazlasına göre çok teh-

ES Yayınları sunar :

Prof. Dr. Ünal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

Bilim ve İş çevrelerinin beklediği yapıt.
Fiyatı : 500.— TL

İstemsiz Adres :

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Bırbırdrek, Suterazm Sok. 6/2
Sultanahmet - İstanbul. Tel. : 526 34 11

Not : Ödemeli postalamla yapılmas.
PTT ile gönderilmesini isteyenlerin, kitap bedeline 50.— TL KDV ve 180.— TL PTT ücretini ilave ederek, önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

likeli boyutlarda değil. Bir de Türkiye'yi düşünün. Zaten 3 milyar dolar ticaret dengesinde açığı olan bir ülkede.

AKGÜÇ — 3 milyar dolar açık en iyi yıl. Yıllık açık 3,5-4 milyar dolar arası. Bu yıl da açık giderek büyüyor.

AKAT — 3-3,5 milyar açığı var, bir de 30 milyar borcu var.

ALKİN — Arada bir de çok önemli bir fark var. Brezilya 100 milyarlık borcu için üzerine yüklenenlere karşı politik direnme imkânlarına sahip. Çünkü Brezilya'dan Nikaragua'ya veya Küba'ya bir çevik kuvvet yerleştirme teşebbüsü yok. Çevik kuvvet yerleştirme lafı çıktığı için karşı blokun ona karşı tedbir alma eylemleri yok. Aslına bakarsanız, Brezilya kendi iç politik sorunları dışında etrafı dış politik sorunlarla çembere alınmamış bir ülke. Bu çok önemli bir avantaj. Bu nedenle Brezilya'ya 100 milyar dolar için yapılacak şantajlar, sadece ekonomik şantajlar olacaktır. Politik şantaj hiçbir zaman yapılmıyacaktır.

AKAT — Brezilya yöneticilerinin, bizde 1950'lerde olduğu gibi, «Bana daha fazla para vermezseniz Rusya'ya giderim ha!» diye gelenekleri de yok. Olaya sadece yabancılar açısından değil bir de Türkiye'de iktisat politikasını yapanlar açısından bakmakta yarar var. Bizim «Yerimiz çok önemli, hadi bakalım pamuk eller cebel! Biz sizin beğeniliğinizi yapıyoruz.» diye bir geleneğimiz de var.

◆ Reklam harcamalarımın yarısının boşa gittiğini biliyorum, fakat hangi yarısı olduğunu bulamıyorum.

John Wanamaker

ALKİN — Çetin Altan, Celal Bayar'ın ölümü üzerine yazdığı bir yazıda; «Amerika'yla dengeyi ve doğrudürüst ilişkiyi acemlik yüzünden kuramamanın kompleksini Rusya'ya yavaşarak halletmeye kalkarsan, başına bunlar gelir.» diyerek bu noktayı vurguluyordu.

türkiye'de uzun süreli ve sağlıklı bir büyümeyi gerçekleştirebilmek için neler yapılmalıdır?

AKGÜÇ — Bir hususa daha dikkati çekmek lazım. Brezilya'nın üzerine çok fazla gidemezler. Çünkü Brezilya sermaye malı üreten sektörü ve silah sanayiini kurdu. Ayrıca enerjide dışa bağımlılığı azalttı. Kendi kendine yeterli hâle geldi. Türkiye de bu ikisini yapabilsen, yani enerjiye bağımlılığını azaltabilseydi ve sermaye malı üreten sanayilerini kurabilseydi -ki esas yapısal değişiklik o idi bence-, biz de Brezilya gibi bırakın politik direnmeleri, ekonomik olarak da direnebilirdik üzerimize gelenlere. Şimdi bizim ekonomik olarak direnme gücümüz de zayıf, bu iki nedenden dolayı.

AKAT — Çok önemli gözüktüyor; kendi içinde ayakta durabilen teknoloji ve üretim kapasitesi temelli kurmak... Brezilya'ya baktığımızda bunu çok net görüyoruz. Savunma sanayii, sermaye malları sanayii, elektronik sanayii. Şimdi bu üçünde de adamlar hızla değişim yapmışlar. Artık kendi içinde alışverişli olan, kendi içinde birbirinden teknoloji alan teknoloji veren bir temel oluşturmuşlar. Bir gelişmiş sanayi ülkesi nüvesi var Brezilya'da.

AKGÜÇ — Tabii, dünyada 8 inci büyük sanayi ülkesi, kapasite açısından.

AKAT — Böyle bir nüve var. Belki A.B.D. kadar yaygın değil. Bu nüve coğrafi olarak da toplumsal anlamda da biraz dual, ikili ekonomi nitelikleri hâlâ taşıyor. Toplumun her tarafına yansımamış. Ama böyle bir nüve oluşmuş. Türkiye'nin kuramadığı budur. Türkiye'de hâlâ böyle bir nüve yoktur. Türkiye'de bu ekonomiyi taşıyacak bir sanai kompleks nüvesi oluşmamıştır. Türkiye her tarafından başka bir yere bağlıdır. Her biri başka bir yere bağlıdır. Hiçbir sektörümüz dışardan gelecek bir ambargo karşısında güçlü değildir.

ALKİN — KİT'ler bunu yapabilecek iken yapamadı.

AKGÜÇ — Evet, o dışardan gelecek ambargo bizi iki bakımdan çok büyük sıkıntıya sokar. Birincisi, enerji bakımından büyük ölçüde sıkıntıya sokar. İkincisi, yatırımlarımızı büyük ölçüde kısar. Sanayileşmede, endüstriler arası girdi - çıktı ilişkilerinin önemini hâlâ kavramamış durumda-yız.

AKAT — Elektronik sanayii, yatırım malları sanayii, savunma sanayii; bu üçünü birbirini tamamlayacak şekilde ve birbirine destek olacak şekilde kuramadığımız sürece, doğru - dürüst bir atılım yapabilmenize imkân ve ihtimal yok. Bu anlamda yapısal değişiklikleri, fizik kapasiteler açısından bir yapısalılıktan söz ediyorum.

◆ Yapmamız gereken işleri yarım bıraktık; hiç yapmamamız gereken işleri de çoktan bitirdik.

İncil

AKGÜÇ — Şimdi Türkiye'de bençe uzun vadeli olarak «Kamu İktisadi Teşebbüsleri»ne bu fonksiyonu vermek lazımdı. Benim savunmaya çalıştığım görüş şu : KİT'ler ileri teknolojiyi getirebilecek sanayilere girsinler, sermaye/hâsıla katsayısı düşük sanayileri artık bıraksınlar. Yatırımların ağırlığını teknoloji yoğun alanlara kaydırınlar. Ağır sanayi hamlesi diye yine ayakkabı fabrikası filan yapmaya kalkışmasınlar. Bu, bir yerde kaynakların savurganca kullanılması oluyor. Şöyle bir mesaj verebilir miyiz? Türkiye'de uzun sürede sağlıklı bir büyüme istiyor isek, yapısal değişikliğe kesin zorunluluk vardır. Bu yapısal değişiklik dediğimiz zaman da, Türkiye'de yatırım malları sanayiinin kurulması, elektronik sanayiinin gelişmesi, savunma sanayiinin oluşturulması ve Türkiye'nin dış enerjiye olan bağımlılığının azaltılmasını kastediyoruz. Bu arada tabii, dışarda rekabet gücü olan emek yoğun teknolojileri de tamamen ihmal etmemek gerekir. Tartışmaları böyle özetleyebilir miyiz?

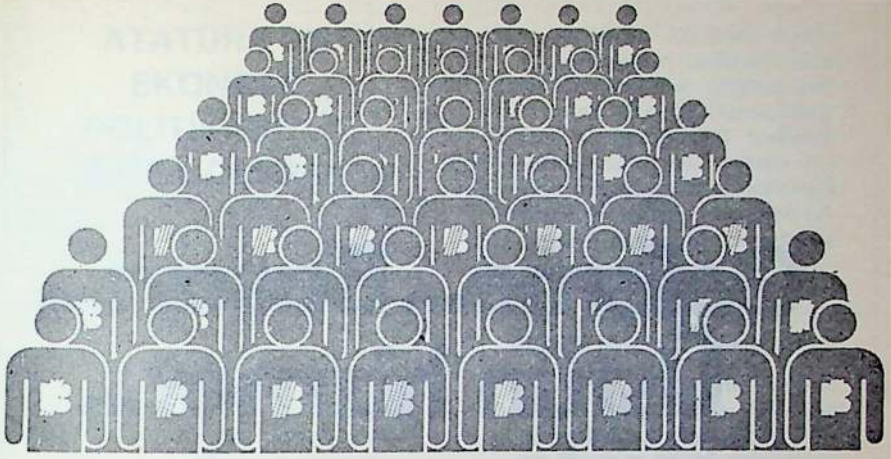
AKAT — Ben bir tek şey, iç tasarruf oranının yükseltilmesini eklerim.

AKGÜÇ — Zaten bunları başarmak için iç tasarruf oranının yükseltilmesi temel koşul.

AKAT — Tabii bunları yapabilmenin tek yolu, bir taraftan iç tasarruf oranını Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu, sosyal olarak siyasi olarak ihtiyaç duyduğu büyüme düzeylerini tutturacak % 25 civarına çıkartmaktır. Öte taraftan da, Sayın Alkin'in de söylediği gibi, döviz kazanmayı ihmal etmemek lazımdır.

AKGÜÇ — Teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu : Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 26 Ağustos 1986 tarihinde yapılmıştır.

Borusan Büyük Aile

Nedir Borusan'ın üstünlüğü?
Ülkemizde endüstriyel gelişmenin öncülerinden ve günümüzün en büyük, en sağlam kuruluşlarından biri olması mı? Geniş ürün yelpazesi ve günden güne devleşen üretim kapasitesiyle Türk çelik endüstrisindeki tartışılmaz yeri mi? Onu sadece Türkiye'de değil, uluslararası pazarlarda da aranan, tercih edilen isim haline getiren yüksek ürün kalitesi mi? Şüphesiz, bunların hepsi. Ama Borusan'ın en az bunlar kadar önemli

bir üstünlüğü daha var. Borusan, bir büyük ailedir. Türkiye'de gıda sanayiinden petrol sevkiyatına, mobilya yapımından inşaat sanayininin her kademesine kadar yüzlerce alanın ihtiyaçlarını karşılayan ürünleriyle bir büyük ailedir. Kadrolarıyla, deneyimli, eğitilmiş, çalışkan ve sorumlu teknik ve idare personeliyle, pazarlama örgütüyle, her kademedeki çalışanlarıyla bir büyük ailedir. Borusan, atılımlarında ve tüm gelişmesinde bu büyük aileden, bu bütünlükten kuvvet almıştır.

BORUSAN

Gelişme... Başarı... Üstün hizmet..

Türk bankacılığının son yıllarda en hızlı gelişen ve en başarılı bankası; Dışbank'tır.

Bu gelişme ve başarıyı Dışbank'ın üstün hizmet anlayışı; ciddi, tutarlı bir yönelimin uygulamakta olduğu bilinçli bir ekonomik politika oluşturmaktadır.

Bir Dışbank şubesine girdiğinizde: Dış ticaret bankacılığındaki uzmanlığı; mevduat bankacılığındaki istikrar

ve güveni; ticari bankacılıktaki etkinlik ve verimliliği Dışbank'a özgü, üstün hizmet anlayışı içinde bulabilir ve yararlanabilirsiniz.

Siz de, Dışbank'ı izleyin!.. Gelişmesinden... veriminden ve üstün bankacılık hizmetlerinden yararlanın.

DİŞBANK

Türk Dış Ticaret Bankası

Genel Müdürlük
Cumhuriyet Cad. 201
80230 Hacıyevler-İstanbul
Teleks 22006 İsto İT
Telegraf: Dışbankum-İstanbul
Telefon: 146 55 50 (5 hat)
146 10 00 (5 hat)
P.K. : 11 80222 Şişli-İstanbul
Fax : 147 34 87

İstanbul Merkez Şubesi
Cumhuriyet Cad. 201
80230 Hacıyevler-İstanbul
Teleks 27758 İsto İT
Telegraf: Dışbank-Hırtıym-İstanbul
Telefon: 146 55 50 (5 hat)
146 10 00 (5 hat)
P.K. : 11 80222 Şişli-İstanbul
Fax : 140 27 26

İzmir Şubesi
Cumhuriyet Bulvarı 68
35210 İzmir
Teleks 12068 İzo İT
Telegraf: Dışbank-İzmir
Telefon: 25 95 24 (3 hat)
P.K. : 818 35214 Pasaport-İzmir
Fax : 14 97 70

Ankara Şubesi
İmre Cad. 13
06440 Yenimahalle-Ankara
Teleks 42411 Anb İT
Telegraf: Dışbank-Ankara
Telefon: 33 25 90 (5 hat)
P.K. : 58 06442 Yenimahalle-Ankara
Fax : 18 83 12

Karşıyaka Şubesi
Pirim Cad. 135
80200 Karşıyaka-İstanbul
Teleks 24174 İsk İT
Telegraf: Dışbank-Karşıyaka-İstanbul
Telefon: 151 46 26 (4 hat)
P.K. : 327 80203 Karşıyaka-İstanbul
Fax : 151 43 59

Şişli Şubesi
Sok. Meydan 352
80200 Şişli-İstanbul
Teleks 26343 Şig İT
Telegraf: Dışbank-Şişli-İstanbul
Telefon: 131 33 96 (4 hat)
P.K. : 306 80271 Şişli-İstanbul
Fax : 148 31 74

Bursa Şubesi
Cevre Cad. 101
16070 Hacıyevler-Bursa
Teleks 22186 Bsu İT
Telegraf: Dışbank-Bursa
Telefon: 64 140 (3 hat)
P.K. : 268 16042 Hacıyevler-Bursa
Fax : 66 15 4

Merkez Şubesi
Ulay Cad. 18 13
33101 Menemen
Teleks 67204 İzo İT
Telegraf: Dışbank-Menemen
Telefon: 18 055 - 18 870
P.K. : 254 20032 Menemen-Menemen
Fax : 160 84

Antalya Şubesi
Fincancı Cad. 27
07010 Adana
Teleks 40261 Adn İT
Telegraf: Dışbank-Antalya
Telefon: 21 077 - 12 604 - 20 455
P.K. : 811 07001 Merkez-Antalya
Fax : 18 295

Antalya Şubesi
Ali Çetinkaya Cad. 7
07040 Antalya
Teleks 46234 Adn İT
Telegraf: Dışbank-Antalya
Telefon: 14 066 - 11 322
P.K. : 171 07001 Merkez-Antalya
Fax : 20 402

Denizli Şubesi
Emir Paşa Cad.
01500 Denizli-İstanbul
Teleks 21622 Dzn İT
Telegraf: Dışbank-Denizli-İstanbul
Telefon: 14 682 - 21 421
P.K. : 153 20001 Merkez-Denizli
Fax : 21 541 - 22 700

Kadıköy Şubesi
Paçoca Cad. 715
81000 Etiler-İstanbul
Teleks 21622 Dzn İT
Telegraf: Dışbank-Kadıköy-İstanbul
Telefon: 368 05 23 - 366 56 51
P.K. : 118 81902 Etiler-İstanbul
Fax : 360 30 19

ATATÜRK'ÜN EKONOMİ POLİTİKASIYLA İLGİLİ OLARAK

CELAL BAYAR ile Söyleşi

SAĞLAM — Sayın Bayar, biliyorsunuz bu yıl Atatürk'ün 100 üncü doğum yılını kutluyoruz. O'nun izlediği ekonomi politikasını aydınlatmak için yakın çalışma arkadaşı size başvurmak gerekir kanısındayım. Bu konuda en geniş bilgilere siz sahipsiniz. Ben, sizin İktisat Vekilliğine gelinceye kadar geçen dönemdeki (1923-1932) başlıca olayları şöyle özetleyebilirim: 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması; 1924'de İş Bankası'nın kurulması; 1925'de Sanayi Maadin Bankası'nın kuruluşu; 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yürürlüğe konulması; 1929'da Lozan Antlaşması gereğince, gümrük koyma yetkisini Türkiye Cumhuriyeti'nin eline alması; 1930'da Merkez Bankası'nın kuruluşu... Bu döneme ait bazı

Atatürk'ün 100 üncü doğum yılı kutlamaları nedeniyle Gazi Üniversitesi eski öğretim üyelerinden Prof. Dr. Dündar Sağlam, 19 Nisan 1981 tarihinde Çiftelhavuzlar'daki evinde Sayın Celâl Bayar'la bir «söyleşi» yapmıştır. Banda alınan bu görüşme, ekonomik konularda Atatürk, İnönü ve Bayar'ın görüş ve politikalarının özelliklerini göstermesi bakımından önemli bir belge niteliğindedir.

Söyleşi, ekonomi tarihimizde önemli bir yeri olan 1932-1938 dönemine ışık tutmaktadır. Sayın Bayar'ın ölümü dolayısıyla bu önemli belgenin dergimizde yayınlanmasını sağlayan Sayın Prof. Dr. Dündar Sağlam'a teşekkür borçluyuz.

**Banka ve Ekonomik
Yorumlar Dergisi**

değerlendirmeler yapacağım ve zati-âlinizin fikirlerini daha sonra alacağım.

Bu dönemde Atatürk'te yabancı sermayeye karşı düşmanca bir tavrın olmadığını görüyoruz. Atatürk, 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi'nde yabancı sermaye ile ilgili olarak şunları söylüyor:

«Efendiler, iktisadiyat sahasında düşünür ve konuşurken zannolunmasın ki, ecnebi sermayesine hasımız; hayır, bizim memleketimiz vâsidir. Çok sây ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza riayet şartıyla, ecnebi sermayelerine lâzım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız. Ecnebi sermayesi bizim sâyimize inzimam etsin ve bizim ile onlar için faydalı neticeler versin.»

Harpten henüz çıkmış olan Atatürk'ün ecnebi sermaye karşısında takındığı ılımlı tavır ilgi çekicidir. Bu konudaki görüşünüzü öğrenebilir miyim?

BAYAR — Atatürk'ün yabancı sermaye ile ilgili olarak belirttiğiniz yukarıdaki görüşü ölünceye kadar değişmemiştir ve ecnebi sermayeye memleketin ihtiyacı olduğunu her zaman teslim etmiştir. İzmir Kongresi'nde verdiği nutuk, bir asker olmasına rağmen, benim diyen iktisatçılardan daha ileride olduğunu göstermektedir. Bu konuyla ilgili olarak bir misal anlatmak isterim: Atatürk, beni ikinci defa İktisat Vekili yaptığında...

SAĞLAM — O sırada İsmet Paşa Başvekil miydi?

BAYAR — Evet. İsmet Paşa'ya rağmen beni İktisat Vekili yaptı.

SAĞLAM — Muhterem Beyefendi, bu konuya ileride geleceğiz. Şimdi biraz daha hızlanmamız gerekiyor. Çünkü, daha fazla ağırlık verdiğim noktalara gelmek istiyorum. 1925 yılında kurulan Sanayi Maadin Bankası'nın kuruluş yasasını incelediğimizde şöyle bir durumla karşılaşıyoruz: Bankaya intikal etmiş, Osmanlı devrinden kalan işletmeleri özel teşebbüslere devretmek kanun metnine bir hedef olarak geçmiş ve sanayi ve madencilik alanlarında yeni kurulacak herhangi bir teşebbüsün özel sermaye ile ortak olarak kurulmasına dikkat edilmiştir. Yani, Sanayi Maadin Bankası'nda bizzat devlet işletmeleri kurma fikri yoktur; özel sektör ile birlikte karma anonim şirket kurmak fikri hâkim. Bu dönemde, Sanayi Maadin Bankası, Osmanlı'dan devraldığı dört fabrikayı -Feshane, Bakırköy, Defterdar gibi tekstil fabrikalarını onarıyor, modernize ediyor ve fakat kredi fonksiyonunu yerine getiremi-

yor. Tabiatıyla İş Bankası ayrı bir olaydır; onu ayrıca incelemek gerekiyor.

Ben, daha ziyade, sizin İktisat Vekili olduğunuz 1932'lerden sonraki yıllara gelmek istiyorum. Şimdi, 1920'lerde inhisarlar var. Petrol-benzin inhisarı, bir Amerikan şirketine (Standard Oil Corp.'a); kibrilt-çakmak inhisarı, yine bir Amerikan şirketine (The American Turkish Investment Co.'a); ispirto ve alkollü içkiler inhisarı, 1927'ye kadar bir Polonya şirketine; liman inhisarı, devlet ve özel sermayenin ortaklığında meydana gelmiş anonim şirketlere verilmiştir. Bu dönemde Türkiye'de anonim şirketler ile yabancı şirketler var. Bu arada 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edilerek, hususi teşebbüse çeşitli ayrıcalıklar ve kolaylıklar tanınmıştır. 1929'da, ithalata gümrük koyma yetkisini en nihayet devletimiz eline alıyor ve 1930 yılından sonra ilk defa devletçilik kelimesinin kullanıldığını görüyoruz. İsmet Paşa, 30 Ağustos 1930 tarihinde Sivas demiryolunun açılışı dolayısıyla söylediği ünlü nutukta; «Biz, mutedil devletçiyiz.» diyor. Bunları size hatırlatmak için söylüyorum. İsmet Paşa'nın bu konuşmasından sonra 1931 yılında, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Üçüncü Büyük Kongre'si toplanıyor ve kongrede devletçilik ile ilgili olarak aşağıdaki ilkenin konduğunu görüyoruz:

«Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde, milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve rüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde -bilhassa iktisadî sahada- devleti fiilen alacaklar etmek mühim esaslarımızdır.»

Bu cümleyi Atatürk'ün sık sık tekrarladığını görüyoruz. Dikkat edileceği üzere Atatürk, ekonomik ha-

yatta ferdi teşebbüs ve faaliyeti esas tutmaktadır.

BAYAR — Ve kendisi, yani Atatürk, bu konuda diyor ki; «Bizim, 19 uncu yüzyıldaki nazariyatçıların ileri sürdüğü gibi liberalizm veya sosyalizm gibi sistemlerle ilgimiz yoktur.»

SAĞLAM — Beyefendi, bu konuya, 1935 yılında sizin İzmir Fuarı'nın açılışı dolayısıyla verdiğiniz mesaj bağlamında tekrar döneceğiz. 1932 yılında siz İş Bankası Genel Müdürünüz. Sizin İş Bankası Genel Müdürlüğünden alınıp İktisat Vekilliğine getirilişiniz, 1932 yılının Eylül ayında.

BAYAR — Öyle mi?

SAĞLAM — Evet. Belgelerden saptadığım bu. O sırada İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey. Şimdi esas size sormak istediğim noktaya geliyorum. Mustafa Şeref Bey'in İktisat Vekili olduğu 1932 yılının Temmuz ayında, birbiri ardı sıra, ekonomiyi müdahale edici nitelikte birçok yasanın kanunlaştığını görüyoruz. Bu kanunlar şunlar: 2058 sayılı Devlet Sanayi Ofisi kuruluş kanunu, Sanayi ve Kredi Bankası'nın kuruluş kanunu, Türkiye iskele ve limanlar arasında posta seferleri hizmetinin devlet idaresine alınmasına dair kanun. Sözü geçen bu son kanunla, Türkiye'de limanlar arasında yolcu ve yük taşıma hizmeti özel kesimden alınarak kamulaştırılmıştır.

BAYAR — Maalesef... Ondan sonra da denizcilik hayatımızın gelişmesi maalesef durmuştur.

SAĞLAM — Diğer bir kanun ise, hükümetçe Ziraat Bankası'na mübayaaya ettirilecek buğday hakkında 2054 sayılı Kanun'dur. Ekonomik yaşama müdahale edici nitelikteki bu kanunlar, Mustafa Şeref Bey'in İktisat Ve-

kili olduğu 1932 yılının Temmuz ayında peşpeşe yürürlüğe konulmuştur. Bu yasaların yürürlüğe girmesinden sonra basında ve iş çevrelerinde önemli tedirginliklerin ve endişelerin olduğunu görüyoruz. Bu tepkilerin, özellikle Devlet Sanayi Ofisi yasasından kaynaklandığı, çünkü bu kanunla Sanayi Ofisi'nin, her türlü özel teşebbüse ait girişime müsaade verme yetkisini eline aldığı görülmüştür. Sanayi Ofisi, bu yasa ile, devletin doğrudan işletme kurma hakkını da elde etmiştir. Bu endişeler üzerinedir ki, önemli bir olay cereyan ediyor: İnönü'ye rağmen, Mustafa Şeref Bey İktisat Vekilliğinden alınıyor ve zatiyaliniz bu göreve atanıyorsunuz. Beyefendi, şunu söyleyeyim, eğer konularda yanlışlıklarım olursa lütfen tasahhüh ediniz.

BAYAR — Şimdiye kadarki açıklamalarınızda bir yanlışlık yok.

SAĞLAM — İktisat Vekili olmanızdan sonra, çeşitli yerlerde konuşmalarınız var. Özellikle Nazilli'de yaptığınız bir konuşmanız var. Devletçi uygulamadan doğan endişeleri gidermeye yönelik sözleriniz ve tutumunuz var. O sıralarda Meclis'te İzmir Mebusu Halil Bey var. Halil Mentesh olacak, değil mi?

BAYAR — Evet, zannediyorum.

SAĞLAM — Sayın Halil Mentesh'in Sümerbank Kanunu dolayısıyla, sizinle ilgili görüşleri de içeren, bir konuşması var. Müsaade ederseniz onu okumak istiyorum :

«Efendiler, İktisat Vekili Celâl Beyefendiye memleket namına bir teşekkürüm vardı. Bu kanun lâyhması (Sümerbank) vesilesiyle onu ifa etmek üzere söz aldım. Celâl Bey vazifesine hakikaten çok iyi başladılar. Geçen Meclis içtimasında şeker, kahve ve çayın bir elden idaresi vesilesiyle demiştim ki; "Devletin iktisadi gidışı hakkında iş âleminde vesvese vardır

ve bu vesvese sermayeyi iş âleminde kaçırmaktadır ve bunun hakkında tedbir almak lazımdır." Ondan bir müddet sonra Celâl Beyefendi İktisat Vekâletine geldiler. Kendileri iş âleminde âmil ve nazım olan büyük bir müessesenin (İş Bankası) direksiyonunda buldukları için, zannediyoruz ki bu vesvese hakkında daha ziyade vukufu buldukları için, ilk hedefte onu bertaraf etmek ve memlekette emniyet ve istikrarı iktisadiyeyi tesis etmeye çalıştılar. Biliyorsanız ki bu Fırka'nın programını ortaya attılar ve dediler ki; "İşte benim prensiplerim, gideceğim yol."

Ben sizin bu Meclis konuşmanızı araştırdım, fakat Meclis zabıtlarında bulamadım. Bu konuda bana bilgi verebilir misiniz?

BAYAR — Bu benim bir taktığım idi. Benim İktisat Vekaletine getirilmem, başta İsmet Paşa olmak üzere birçok kişiyi rencide ediyordu. Sonra; «Şunu yapacağım, bunu yapacağım.» dediğim zamanlarda, İktisat Vekili adına konuşuyorum ve parti zı-mamdarlarının (*) ayrıca dikkatini çekiyordu. Yani Fırka'nın (**) zı-mamdarları, partinin programını ih-mal mi ediyorum diye beni özel bir dikkatle izliyorlardı. Ben kendi fikirlerimi ortaya atarken, «Fırka'nın programını esas ittihaz ediyorum.» derdim. Ama benim söylediklerim Fırka'nın programında var mıdır yok mudur, bunu takip etmeye gerek duymazdım. Ve ben, partiyi idare edenlere özel bir kıymet verdiğimi göstermek için, böyle bir yol takip ederdim.

SAĞLAM — O halde bunlar sizin kendi görüşlerinizdi.

BAYAR — Onun için bu dokümanları bulamazsınız.

SAĞLAM — Şimdi, Halil Bey'in konuşmasına devam ediyorum Beyefendi:

«... Hakikaten ben deniz de o güne kadar Fırka'nın programını dikkatle okumamıştım. Orada ne gibi iktisadi esaslar vardır...»

BAYAR — Evet. Halil Bey Avrupa'da tahsil etmiş bir adamdı. Halil Bey ile benim temaslarımız olurdu. Kendisi çok kıymetli bir kişiydi. İttihat ve Terakki devrinde Talat Paşa, bana da O'na da çok kıymet verirdi. Halil Bey iktisadi meselelerde, özellikle kooperatifçilik alanında temayüz etmişti. Aynı zamanda Hariciye Vekilliği de yapmıştır. Tertemiz bir ahlâkı vardı: sözlerine inanılırdı.

SAĞLAM — Evet. Meclis Başkanlığı da yaptı. Şimdi, Halil Menteş Bey'in parti programı ve sizin hakkınızdaki söylediklerine dönmek istiyorum, izin verirseniz. Kaldığımız yerden devam ediyorum. Diyor ki :

«... Evvela iktisatta ferdi teşebbüsü esas olarak kabul ediyor. Yani istihsalde ve mübadele kıymetlerinin husulünde en müessir âmil olarak ferdi teşebbüsü kabul ediyor; sonra da-ğınık sermayeleri toplayarak onları hareketli bir sermaye haline koymak için tasarrufu terqip (*) ve teşvik ediyor. Daha sonra benim gördüğüm say ile sermaye arasında ahenk ve nizamı Fırka'sının prensibi olarak kabul ediyor.»

BAYAR — Evet. Onunla gurur duyuyorum. Sonra İş Kanunu tasarısının hazırlanmasını İsmet Paşa bana havale ettiler ve bu işi üzerime alırsam hem kendisinin hem de Atatürk'ün

(*) Zı-mamdar=Yuları elinde tutan; mecazen, idare eden.

(**) Fırka=Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi).

(*) Tergip=İsteklendirme, şevklendirme.

memnun olacağını ifade etti. İş Kanunu'nu da ben yapmışımdır. Ayrıca, bugünkü Ziraat Bankası'nın halen meri olan kanununu da ben yapmışımdır. İş Bankası Genel Müdürlüğü yapmış olduğum için, bankacılık konusundaki tecrübeme binaen, Ziraat Bankası ile ilgili kanunu hazırlamamı İsmet Paşa benden istedi. Benim de O'na bir şartım oldu: «Ziraat Bankası herkesin menfaatlerini ilgilendirdiğinden, benim hazırlayacağım kanun layihasının Meclis'ten aynen geçirilmesini taahhüt ediyorsanız, ben bu işi üzerime alırım.» dedim. «Olur.» dedi. Bugünkü bazı değişikliklerle meriyette bulunan Ziraat Bankası Kanunu benim bu çalışmamın sonucunda vücut bulmuştur.

SAĞLAM — Müsaade ederseniz, Halil Mentеш Bey'in konuşmasına tekrar dönüyorum efendim. Şöyle devam ediyor:

«... Hülâsa ticaret, sanayi, küçük ve büyük ziraatte bütün erbabı mesaiyi terqip ve teşvik edecek ferdi teşebbüsü memlekette müzaharetle canlandırarak, kuvvetlendirecek esaslar vaz ediyor. Bu esasları ortaya koyduktan sonra; "İşte görüyorsunuz, istinat ettiğim Fırka'nın prensiplerinin iktizası budur. Ferdi teşebbüsleri yavaş yavaş iktisadi sahadan kovarak bütün memleketin faaliyeti iktisadiyesini de devletçiliğe giden asri devletçilikle bizim devletçiliğimiz arasında münasebet yoktur." buyurdular. Ondan sonra iş âlemine, İstanbul'a koştular. Sanayi ve ticaret erbabı ile temas ettiler. En ziyade nazarı dikkatimi celbeden, Nazilli'de bir gazetede okudum, oradaki halka vuku bulan bir beyanatlarıdır. Daha sonra İzmir'e gittiler. Nazilli'de vuku bulan nutuklarında halka buyurmuşlardır ki: "Burada büyük bir mensucat fabrikası kuracağız. Sizin sermayeleriniz bunu yapacak kabiliyette olmadığı için, bunu Devlet yapacak. Sizin sermayeniz

Devlet'in müzaharetiyle büyüdükten ve ferdi kabiliyetleriniz inkişaf ettikten sonra Devlet'in bu sahadaki işlerini yavaş yavaş size bırakacağız. Böyle devletçiliği istemez misiniz?" Orada ben de olsaydım, "İsterim." derdim. Memlekette ferdi teşebbüslerin yapmayacağı büyük işler üzerinde ferdi teşebbüslere zemin hazırlamak ve bilahare yavaş yavaş onlara terketmek suretiyle Devlet'in yapacağı müzaharetlere bu memleketin elbette her sahada ihtiyacı vardır. Onda (*), Devlet'in bugün elinde bulunan ve Sümerbank'ın idaresine verilecek olan sanayi de yavaş yavaş anonim şirket haline kalbedilerek hisse senetlerini satmak suretiyle memlekette kabiliyet hasıl oldukça gerek Türk şahıslarına ve gerek Türk müesseselerine yavaş yavaş terkedileceğine dair hüküm vardır. Binaenaleyh şu madde ile de devletin iktisadi sahadaki rolü tamamıyla tesbit ediliyor ve kanuniyet kesbediliyor.»

«Efendiler, memleketin terakki ve medeniyet yolunda ilerlemesinde, bu hakikatin bu suretle tebarüz ettirilmemesinin ve tesbit edilmesinin tesiri pek büyüktür. Bundan sonra herkes Devlet'in iktisadi rolü -ki Fırka'mızın programında, evvelce bilvesile arzemiştim, müphemdi- bundan sonra tebarüz etmiş olacak ve ilerde memlekette sermaye, iş tamamıyla emniyet ve istikrarını bulacak ve memleket yolunda yürüyecektir. Celâl Beyefendi bu suretle hakikatleri tebarüz ettirdiğinden ve iş âleminde büyük bir emniyet ve istikrar husulüne yardım ettiğinden dolayı, yalnız Celâl Beyefendi'ye değil, bütün Heyet Hükümet teşekkür ediyorum ve o suretle kürsüden iniyorum.»

Halil Bey'in bu konuşmasından, size göre devletçiliğin geçici bir uy-

(*) Sümerbank Kanunu lâihyasında.

gulama olduğunu; halkın gelir düzeyi yükselip özel kesim girişimcileri yeteneklerini ispat ettiklerinde, Devlet fabrikalarının onlara hisse senetlerini satmak suretiyle yavaş yavaş devredileceği sonucunu çıkarıyoruz.

BAYAR — Bu düşünceyi İş Bankası'nın kuruluşunda da, holding yoluyla, tatbik etmek istedim. Bu konuda İş Bankası'nın partisipasyon uygulamasını ben başlattım. Bugün bile, bankalar arasında İş Bankası iştirakler bakımından en önde bir yer işgal etmektedir. Bankaların kredi açabilmesi ve iştirakte bulunabilmesi için gene halka müracaat etmesi, bende esaslı bir prensip olmuştur.

SAĞLAM — Halktan mevduat toplamak yoluyla para toplayıp, yatırımlara girişmek ve sonra da bu yatırımları halka devretmek sizin mi, yoksa Atatürk'ün mü görüşüydü?

BAYAR — Atatürk beni takip ederdi. Söylediğim nutukları okuyup değerlendirirdi. Eğer, sorulacak bir şey tesbit ederse, bana sorardı. «Bundan maksadın nedir?» diye sorardı. Benim istikbale ait fikirlerimi öğretilir ve bana yardım ederdi. Müşkülattım olduğu zaman, kendi davası gibi bana yardım ederdi. Eğer ben bir hata yapmış olsaydım ve Atatürk'e danışmadan işlere girişseydim, bana hayat hakkı tanımazlardı. Gerek İş Bankası'nda, gerekse İktisat Vekâletinde böyle bir durum olsaydı —yani Atatürk'ün koruması olmasaydı— azami altı ay içerisinde beni kovarlardı. Atatürk'ün bana itimatı ve aynı zamanda müzahareti olduğunu bildiklerinden, bana karşı kimse ses çıkaramazdı. Bu bakımdan, Halil Bey'in buradaki sözleri samimidir. Halil Bey benim bu fikirlerimi, Meşrutiyet döneminden getirdiğimi bilir.

SAĞLAM — Bu fikirler, Meşrutiyet döneminde sizde nasıl oluştu?

BAYAR — O vakitler, yani Meşrutiyet döneminde, ben İttihat ve Terakki'nin İzmir Kâtibi idim. Halil Bey piyasayı bilirdi ve piyasa ekonomisi hakkında tatbikata dayanan bilgileri vardı. Kendisi Avrupa'da okumuştur. Fikirleri sadece nazariyede kalmamıştır. Yalnız Adam Smith nazariyesini okumakla kalmazdı. Bir Ohannes Efendi vardı; bizim maliyeci ve mülkiyecilerin hocasıydı.

SAĞLAM — O sıralarda, «Âli İktisat Meclisi» diye bir meclis var. Âli İktisat Meclisi de, devletçiliğin geçici olduğunu şu cümlelerle ifade ediyor. Müsaade ederseniz okuyayım.

BAYAR — Siz onu okuduktan sonra, size açıklayacağım bazı önemli konularım var.

SAĞLAM — Âli İktisat Meclisi'nin görüşü şöyle:

«Devlet hiçbir nevi sanayii yalnız kendi teşebbüsü ve faaliyetine hasretmeyecek, bu mevzuda her sahayı müteşebbis eşhas ve müessesata serbestçe açık bulundurma ve kendi teşebbüsüyle veya iştiraki ile vücuda gelecek sanayi hareketlerinde halkın kuruluş teşebbüslerine iştirakleri mümkün olduğu kadar teshil () olunmalı ve teessüs kökleşip de muayyen ve emin bir kâr etmeye başladığı ve halkın iktisadi refahı müsait bulunduğu zaman, bu tesisler ilk fırsatta hususi müteşebbislere ve halka maledilmelidir.»*

BAYAR — Âli İktisat Meclisi'ni, Kadrocular ile birlikte mütalaa etmek gerekir. Kadrocular, maskeli bir surette, ülkemizde devletçiliği yaymaya gayret ediyorlardı. Fikirleri, özellikle Şevket Süreyya (Aydemir)'nin fikirleri, Moskova'da okudukları bilgilerin Türkiye'ye aktarılmasından

(*) Teshil = Kolaylaştırma.

ibarettir. Kadrocular, kendilerini (gerçek eğilimlerini) gizliyorlardı.

SAĞLAM — Benim gelmek istediğim nokta, «Kadro» gibi bir derginin yaygın ve sert devletçilik fikirlerini yayınladığı dönemde, Atatürk'ün daima ılımlı devletçiliği müdafaa etmesi ve iktisadi konularda sizin fikirlerinize daha yakın bulunması. Sanırım Atatürk Kadro mecmualarını okuyordu. İsmet Paşa'nın bürokratik müdahaleci eğilimlerini de biliyordu. Fakat öte yandan, bana öyle geliyor ki, iktisadi konularda size ve sizin düşüncelerinize önem ve ağırlık veriyordu. Ne dersiniz?

BAYAR — Atatürk benim için «Celâl, görür ve yapar.» demiştir. İsmet Paşa'da bu vasıf yoktur. İsmet Paşa'nın iktisadi anlayışına misal olmak üzere, burada Atatürk'ün bir sözünü tekrarlamak isterim. İsmet Paşa'yı rahmetle anarak iletiyorum bu sözleri. Atatürk benimle yaptığı özel sohbetlerde, anlayışına misal olmak üzere İsmet Paşa için şunları söylemiştir:

«Bizim İsmet'ten bir mesele hakkında bir rapor iste, beş tane yazar getirir. Bunlar her biri birbirinden âlâdır. Kendisine, "Bunlardan en beğendiğini seç, tatbik et." dediğinizde, en düşüğünü bulur getirir.»

Rahmetlinin, Atatürk'ün ağzından işittiğim gibi aynen naklediyorum bu hatırayı.

SAĞLAM — Limancı Hamdi (Ahmet Hamdi Başar) Bey'i tanır mısınız?

BAYAR — Çok iyi tanırım.

SAĞLAM — Ahmet Hamdi Başar, 1931 yılında, Serbest Fırka'nın kapatılmasından sonra, üç ay Anadolu'nun her tarafını Atatürk ile beraber gezmiştir. Ahmet Hamdi Başar diyor ki:

«Atatürk'ün önünde iki grup insan vardır. Bunlardan birincisi, İş Bankası'nın çevresinde toplanan Celâl Bayar ve grubudur. İkincisi ise, İsmet Paşa'nın temsil ettiği, bürokratik-memur takımının eğilimlerini yansıtan gruptur. Atatürk ise; işin, zenginliğin, servetin çoğalmasını istiyor. Ekonomik konularda Atatürk, Celâl Bayar grubuna destek vermiştir.»

Beyefendi, Ahmet Hamdi Başar'ın bu görüşünü belirttiikten sonra, benim size bir sorum var: Sanayi Ofisi Kanunu yürürlükte idi. Siz de İktisat Vekilli idiniz. Neden Sümerbank Kanunu'nu çıkarmak ihtiyacını hissettiniz?

BAYAR — Halil Bey samimi bir adamdır. Benim İzmir'de İttihat ve Terakki Partisi zamanındaki faaliyetlerimi de bilirdi. Kooperatiflere çok büyük kıymet verirdi. Türkiye'deki ilk kooperatifler yasasını da ben hazırlamışım. Halil Bey çiftlik sahibiydi; buna rağmen onun da çiftliğini işletmek için gerekli sermayeyi temin etmekte sıkıntı çektiğini sanıyorum. Kooperatiflere biraz da bu yüzden ilgi duyardı. Ama Halil Bey Avrupa'da okumuştur, hem nazariyeyi hem de tatbikatı bilirdi.

Şimdi de size Mustafa Şeref Bey meselesini anlatacağım. Bu çok önemli bir dönüm noktasıdır. Şeref Bey Mülkiye'de okumuş, Adam Smith nazariyelerinden daha ileriye gidememiş bir insandı. Hukuki meselelerde vukufu vardı. Hocalığı da vardı; ama Halil bey gibi piyasa tecrübesi yoktu. Ben o vakit İş Bankası'nda bulunuyordum. Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey yakın dostumdu. O bana, Atatürk'ün nezaretinde toplandıklarını, memlekette iş ve faaliyetin artırılması hakkında Atatürk'ün tekliflerini nasıl müzakere ettiklerini anlatmıştı. Kendisi (Yusuf Kemal) Adliye Vekili olarak kabinede idi. Bana anlattığına

göre, Atatürk; «Harekete geçelim. Memlekette iktisadi hayatta bir atalet görüyorum.» diyordu. Vekiller de nasıl çalıştıklarını göstermek için dosyalarını oldukları, ecnebi ve Türkler tarafından hazırlanmış raporları göstermişler. Hatta bu dosyalanmış raporlar arasında Babıâli'den naklonunan raporlar da var. Tengirşenk'in söylediklerine göre, «Çok ince tetkikat yaptık.» demişler. Bu raporlardan birinde, Çankırı'da bir saat endüstrisi kurma fikri varmış. Çankırı, havası ve suyu itibarıyla çok elverişli bulunmuş. Atatürk'e bu kadar ince meseleler hakkında raporların hazır olduğunu söylemişler. Atatürk ise, «Efendiler, dolaplarınızdaki bu raporlar, ancak tatbik edilirse kıymet kazanır. Oraya dosyaları koymak hükümet etmek değildir, harekete geçelim.» demiş. Orada bulunanlar, yani vekiller, «Bu raporları tatbik edebilmek için 500 milyon liraya ihtiyacımız var.» deyince, Atatürk, Tengirşenk'in ifadesine göre büsbütün kızmıştır. «500 milyon lirayı bulamayacağımıza göre, demek ki hiçbir iş yapmayacağız. Bunu mu demek istiyorsunuz, efendiler?» demiş ve hemen ayağa kalkarak, hiç kimseye selâm vermeden kapıyı şiddetle vurarak çıkıp gitmiştir.

Mustafa Şeref Bey'in hikâyesi bu şekilde başlamıştır. Atatürk, İsmet Paşa'ya «Mustafa Şeref'i at.» der. Böylece İsmet Paşa ile Atatürk arasında bir ihtilaf doğuyor ve sonunda Mustafa Şeref Bey istifaya zorlanıyor. Atatürk, İsmet Paşa'ya rağmen, beni İktisat Vekilliğine getirmiştir (*).

Size İş Bankası'ndan bahsedeceğim. İş Bankası'nı kurduk. Bankayı bir «holding» şeklinde kurmak isti-

yordum. Envestisman vasfını genişletmek istiyordum. Bankada istihdam edeceğimiz teknisyenler vasıtasıyla iştiraklerimizi rahatça kontrol ederiz, diye düşünüyordum. Bu suretle banka, yatırımlar sayesinde gelirlerini daha istikrarlı bir hale getirmiş olur. Memleketin de buna ihtiyacı var. Mevduatın toplanması için kumbara tatbikatını ben başlattım. «Ne kadar para bulabiliriz?» diye tahminler yürüttük. Ben, «Ne bulabilirsem kârımdır.» diyerek işe giriştim. İstanbul Şubesi'nde kıymetli müdürlerim vardı. Yetmiş insanlardı, «Böyle bir niyetim vardır. Ne tavsiye edersiniz?» diye sordum. Kumbara tatbikatı için «Uygundur.» dediler. Bir de reklam şirketiyle anlaştım. Reklamlarla beraber kumbara işine giriştik. 300 kumbara ile başladık. Başlangıçta kimse pek ciddiye almadı, ama sonra 10 bin kumbaraya çıktık. Ankara sokaklarına kumbara reklamları koymak için teşebbüse geçtik. O zamanın Ankara Valisi Nevzat Tandoğan; «Kumbara reklamlarının yanına, bazı merkezlerde, birer de saat ilave ederseniz, çok iyi olur.» dedi. Kumbara tatbikatı, İş Bankası'nın tasarruf haddini büyük ölçüde genişletti. O sırada küçük büyük birçok banka vardı. Başlangıçta şöyle dediler: «Halktan böyle para toplayamazsınız. Halk, parasını İş Bankası'na değil, Osmanlı Bankası'na yatırmayı tercih eder.» Fakat buna rağmen, İş Bankası'nın kumbara faaliyeti büyük ölçüde başarıya ulaştı (*).

«Para hırsını gençliğe telkin ediyorsunuz.» diye tenkit edildim. Ankara'da işadamları vardı. Vehbl Koç'lar (vs.) yeni yeni palazlanıyorlardı. O zamanın tüccarlarını bir gün çağırdım. «Burada bir mensucat fabrikası kuralım. Ordumuzun ihtiyacını

(*) Prof. Sağlam'ın notu: Mustafa Şeref Bey'in istifasına yol açan esas olay, kâğıt fabrikası ile ilgili olandır. Sayın Bayar bu söyleşinin sonuna doğru bu konuya da değinmiştir.

(*) Prof. Sağlam'ın notu: Türkiye'de tasarrufların millî bankalara yönelmesinde, bu uygulamaya öncü niteliktedir.

karşılalım.» dedim. Sonra bu fabrikayı diğer iller numune alırlar, diye düşündüm. Ankara'da, Sarıklı'da bir fabrika kurulmuştu. Fakat fabrika işlemiyordu. Sahipleri bana geldi. «Bu fabrikanın işleme kabiliyeti azdır. Masrafları çoktur. Ayrıca muharrir kuvvetini arttırmak gerekir.» dediler. Makina gerekiyordu. Bana da saygı gösteriyorlardı. Ben, «Bu fabrikanın kapanmasını ölüm telakki ederim. Buna katiyen izin vermem.» dedim. Anladım ki pek niyetli değillerdir. Çünkü kendileri sermayeye muhtaçtırlar. Bu fabrikaya ayıracak paraları yoktur. «Size bir teklifim var. Bu fabrikayı ya siz işletirsiniz, yahutta İş Bankası'na devredersiniz.» dedim. Memnuniyetle kabul ettiler. Sonra fabrika İş Bankası desteğinde çalıştı. Daha sonra da bu fabrika istimlak edildi, yıkıldı. Bu örneği şunun için anlattım: «Devletçiliği tatbik edeceğiz. Mutedil devletçiliği tatbik edeceğiz. Fabrikayı kurup devredeceğiz. Başkalarının yaptığı fabrikalara iştirakten ziyade öncü olarak biz fabrikayı kuracağız. Onlar (özel sektör), kendi hesaplarına fabrika kursunlar. Biz devlet olarak ayrıca fabrika kuralım.» diye düşündüm. Bu fikrimi Atatürk'e açtım. «Devletin bu meseledeki rolü YAP-MAK veya YAPTIRMAK olmalıdır.» dedim. Parası olan tüccar kendisi yapmak istiyor. «Niye başkasının yaptığı şeyi alayım?» diye düşünüyor. «Onların bu görüşlerinde haklı olduğunu bizzat Vehbi Koç bugün ispatlıyor. Adam kendisi bizzat gayet iyi tesisler kuruyor.

SAĞLAM — Yani karma şirket modelinin, yani devlet sermayesi ile özel sermayenin birlikte iş yapmasının başarılı sonuç vermediğini mi ifade ediyorsunuz?

BAYAR — Hayır. O ayrı bir konudur. Fabrikayı yapıp devretmek üzerinde duruyorum. Özel teşebbüs;

«Başkasının işine, kurduğu tesise niçin karışayım? Kurarsam kendim kurarım.» diyor.

SAĞLAM — Sümerbank Kanunu'nda, 11 inci maddede ise; «Devlet kurar, sonra anonim şirket haline getirerek halka devreder.» diyor. Bu husus tatbikatta işlemedi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

BAYAR — Bu mesele üzerinde yeterince gayretle durulmadı. Hisse senedi satmak üzerinde hararetle durulmadı. Bu gelişmeler şimdi var. Çünkü halkın geliri arttı. Kültürü yükseldi.

SAĞLAM — Sermayenin muharrir hale getirilmesi, yani sermaye piyasasının kurulup işletilmesi başarılılamadı. Devlet, ülkemizde bir alana girdiğinde orada kalyon. Sermaye hareketli hale getirilemiyor. Zatiyalinin başında bulunduğu Demokrat Parti hükümetlerinin programında da bu husus geniş yer tutmasına rağmen, bu konuda başarılı olunamadı.

BAYAR — Size başka bir mısıl vereceğim. Yani realiteyi göstermek bakımından. Amerikalı bir profesör Türkiye'ye gelmişti. Petrolcülerin özel müşaviri imiş. Çok ünlü bir adamdı. Şimdi ismini hatırlayamıyorum. Ben İktisat Vekili idim. Bana müracaat etti. Herkesin fikrine hürmet ederim. Burada nebati yağ fabrikası kurmak istiyorlardı. Bunlar, mondial bir firma idi. Türkiye'de bir fabrika kurmak istiyorlardı; ancak Türkiye'de bir ortak arıyorlardı. Amaçları Türkiye'de iş yapmak idi. Hükümetle olan münasebetlerinde işlerine yarayacak bir ortak arıyorlardı. O zaman İktisat Vekili idim. İş Bankası Genel Müdürü'nü çağırdım. Memlekette yağ ihtiyacı artmıştı. İş Bankası Genel Müdürü'ne durumu bildirdim. Ben İktisat Vekaletinden ayrıldıktan sonra bu nazariye zaafa uğradı. Çünkü Ma-

liye müfettişlerini bankaya getirdiler. İş Bankası'na getirilen zat Maliye'den gelmişti. Nefi Hazine fikrine sapanmıştı. Maliye, İş Bankası'nı kendisine uydurmuştu. Kendisini tanı-mıyordum. İyi bir adamcağızdı. Kendisi; «Efendim, bankanın kaynaklarını bu işe bağlamak doğru değildir.» diye bana akıl vermeye kalktı. Sert konuştum. «Ben, İş Bankası'nın ve memleketin menfaatlerine uygun olarak konuşuyorum. İktisat Vekili olarak İş Bankası'nın politikası üzerinde yetkim vardır.» dedim. Bu suretle, benim zorunla İş Bankası en emin ve en verimli plasmanını yapmıştır. İş muvaffak oldu. Ayçiçeği yağı meselesi zürraa yararlı oldu.

«Niye aynı fabrikayı Konya'da kurmayalım?» diye düşündüm. Hani devletçilik ne idi? Yapmak ve yaptırmak. Vali ile konuştum. Akhevvel bir zat idi. Sonra bu Vali'yi (Kemal Hadımlı) akhevvel olduğu için Yassıada'ya götürmüşlerdi. O'na anlattım. «Ben Konya'nın adamlarını toplar size gönderirim.» dedi. Ben de gittim, konuyu kendilerine açtım. Yağ sorunu... Bana sordular; «Bu yatırımın tutarı ne kadar?» diye. O zamanın parası ile 10 milyon lira civarında idi. «Büyük hacimde olmamak kaydıyla iştirak ederiz.» dediler. «Ancak bir şartımız var. İş Bankası gibi kuruluşları da ortak ediniz.» dediler. Ben bunları Konya'nın Şeker Fabrikası'na ortak etmişim. Bunun üzerine «Ederiz.» dedim.

Bu örnekleri Amerikalı profesöre anlattım. Amerikalı, «Sizin neden başarılı olduğunuzu anladım. Siz memleketin nabzını elinizde tutuyorsunuz.» dedi. Elimi tutarak söylemişti bu sözleri. «Türk sistemi budur.» dedim. Biliyorsunuz biz zürraa da Şeker Şirketi'ne ortak yaptık. Hem ürününü şirkete satıyor, hem de onun temettüünü alıyor. Bu, böyle kuruldu.

SAĞLAM — Sayın Bayar, Sümerbank'ın Sanayi Ofisi'nin kuruluşundan bir yıl sonra kurulduğunu görüyoruz, Sümerbank Kanunu sizin zamanınızda mı hazırlandı?

BAYAR — Sümerbank'ın kurulması, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın gereği idi. Onun tatbiki için kurduk. Ona vazife verdik. Beş senelik plan (program) dolayısıyla bankalara görev verdik. Ziraat Bankası'na planda görev veremediğim için hâlâ pişmanımdır. Ziraat Bankası'nda bu anlayışı bulamamıştım. İkinci planda Etibank'a görev verdik. Yalnız onun iş alanını, İş Bankası'nda yaptığımız gibi iştirakler yoluyla genişletemedik.

SAĞLAM — Bir plan ile birlikte, icracı bir holding olan Sümerbank'ı kurma fikri, sizin geliştirdiğiniz bir fikir midir, yoksa başkasının mı? Atatürk'ün bu konuda direktifleri var mı idi?

BAYAR — Atatürk beni takip ederdi. Mesela, nutuklarını izlerdi. Tasarruf haftası dolayısıyla verdiğim nutukları dikkatle okurdu. Gördüğü zayıf noktaları bana söylerdi. Şimdi size bir misal vereceğim. Ben ilk iş olarak, bakanlığa gelince, Kadro ile ilgili olarak Âli İktisat Meclisi'ni lağvettim. Kadro ise kapatılmıştı. Âli İktisat Meclisi'nin lağvını Atatürk memnuniyetle kabul etti. «Bırak bunlar da konuşsunlar.» demedi.

SAĞLAM — Aynı günlerde İsmet Paşa Kadro'da devletçilik ile ilgili bir makale yayınlamıştı. Sizin görüşleriniz Kadro'nun bulunduğu görüşlere zıttı. İsmet Paşa ise Başvekil idi. Kadro dergisi geniş bir devletçilik uygulaması istiyordu. Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör gibi yazarlar, Kadro'da, «Ekonominin bütün hâkim tepeleri devletçe işgal edilmelidir.» diyorlardı. İsmet Paşa'nın koruduğu Kadro'nun ileri sürdüğü dev-

letçilik ile sizin görüşleriniz tamamen zıt idi. Biliyorsunuz, İsmet Paşa'nın 1933 yılında Kadro'da yayınladığı bir makalesi var. Kadro'nun başyazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey ise Atatürk'ün sofrasının müdavimi idi.

BAYAR — Yakup Kadri Bey Atatürk'ün sofrasına zaman zaman katılırdı.

SAĞLAM — Siz, böyle bir ortamda İktisat Vekilliği yapıyorsunuz. Kadro, 1934 yılı sonunda kapanıyor. Kadro'nun son sayısında; «Başyazarımız Yakup Kadri'nin bir dış göreve atanması dolayısıyla dergimiz yayınına bir süre ara veriyor.» deniliyor ve gerçekten dergi bir daha çıkmıyor. Sizin bu konuda bildikleriniz var mı acaba?

BAYAR — Atatürk Kadro'yu takip ederdi. Yakup Kadri Bey Kadrocular arasında Atatürk'ün adamı idi. Atatürk O'nu kullanarak dergiyi kapatmıştır. Siz bu konuda Ahmet Ağa-oğlu'nu tekrar okuyunuz. Şunu unutmayınız: Yakup Kadri Bey komünist değildi. Her insanın bir hususiyeti vardır. İsmet Paşa'nın hususiyeti ise şudur: Mutlak bir adama bağlanırlar hayatında. Şevket Süreyya'ya bağlanmıştır.

Asıl Atatürk ile İsmet Paşa arasındaki bardağı taşıran damla şudur: İsmet Paşa Sovyet Rusya'ya gitti. Stalin ile görüştü. Ondan yardım vaatleri almıştı. Yanında da o zamanın Hariciye Vekili Tevfik Rüşdü (Aras) Bey vardı. Tevfik Rüşdü, benim Meşrutiyet devri inkılabı arkadaşımıdır. Fakat inanmış bir sosyalist idi. Bunun münakaşasını yapmam. İsmet Paşa'ya da fikirleri telkin etmişti. 'Tevfik Rüşdü Bey iyi bir insandır. Esikiden beri sosyalisttir. O zamanki çok kullanılan deyim ile «Socialisme d'Etat»ya inanmıştı. İsmet Paşa Moskova ziyaretinden döndüklerinde bir

kanun teklifi yaptılar. «Bundan sonra yapılacak fabrikalar için İktisat Vekaleti'nin müsaadesini almak lazımdır.» diye... Demediler ki, «Hususi teşebbüs fabrika kuramaz.» diye...

SAĞLAM — Yani dolaylı yoldan engellediler.

BAYAR — İkinci bir şey daha getirmişlerdi. Vekâletlerde «Siyasi Müşavirlik» ihdas etmişlerdi. Ben Atatürk'ün Başbakanı iken bu uygulamayı kaldırdım. Bu siyasi müşavirler tıpkı Rusya'da olduğu gibi partinin adamı idiler. Vekilleri parti adına kontrol ederlerdi.

SAĞLAM — Bunu kanunla mı yürürlüğe koydular?

BAYAR — Evet, bir kanunla zannediyorum. Bütün vekillere birer siyasi müşavir tayin ettiler. Hatta Atatürk, Kâzım Özalp'e bu yüzden çıkışmıştır. «Sen askersin. Necip Ali isminde bir genci Siyasi Müşavir tayin etmişler senin yanına. Orduda yedek subaylık yapmış bir genç, senin gibi bir generali nasıl kontrol eder?» diye...

SAĞLAM — Bu gibi müşavirlik uygulaması ne zaman başlamıştı, hatırlıyor musunuz?

BAYAR — İsmet Paşa'nın Moskova seyahatinden avdetlerinde idi. Ben Başvekil olduğumda, Atatürk, «Topla kabineyi.» dedi. O'nun nezaretinde alınan bir kararla bu tatbikata son verilmiştir. Demek oluyor ki, İsmet Paşa Moskova'dan yalnız sıkı devletçilik (hususî teşebbüsün İktisat Vekaleti'nden izin alması tatbikatı) ile dönmemiştir. Ayrıca «Siyasi Müşavirlik» müessesesini de getirmiştir. Atatürk bu iki tatbikata da ses çıkarmamıştır. Karşıdan bakmıştır. Fakat kaldırılmasında beni alet etti; ve sayısız arı dolu kovanları da başıma üşüşürmüştür.

SAĞLAM — Atatürk sizi koruyor mu idi?

BAYAR — Tabiatıyla. O beni daima korumuştur. Ben hiçbir şey bilmiyorum gibi davranırdım.

SAĞLAM — Kâğıt Fabrikası olayını anlatır mısınız?

BAYAR — Orta çağlarda bile Türklerin bir kâğıt fabrikası vardı. Kâğıt fabrikası o devirde yoktu. Yabancı ülkeler bize kâğıt satmasalar, çocuklarımızı okutamazdık. Bu nasıl şey? Mesela şöyle bir rivayet vardır: Eski çağlarda Denizli'de bir kâğıt fabrikası varmış; İtalyanlar oradan öğrenip İtalya'ya götürmüşler. Biz bunu yaparız, diye düşünüyordum. Sonra Atatürk, hükümetli tazyik ediyordu. «Bir şey yapın, bir eser verin.» diye sıkıştırıyordu. İnhisar İdaresi, bir karton fabrikası yapmak için proje hazırlamış. İsmet Paşa, onların hazırladığı projeyi alıp Çankaya'ya gitmiş. «İşte karton fabrikası.» demiş. «2,5 milyona mal olacak, ancak yaparsam zarar edecek.» diye eklemiş. «Zarar etmek şartıyla müsaade ediyorsanız, yapalım.» demiş. Atatürk, «Bu durumda ben ne bilirim?» demiş.

O zaman tetkik etmiştim. Fransa'da «Şeker Sanayii», «Kâğıt Sanayii» ve «İspirto Sanayii» gibi tesisler kurulurken, yerli tüccarlar, ithalatçılar bu fabrikaların kurulmasını genellikle engellemişler. Bunu biliyordum. İsmet Paşa'nın vehmini bilen kâğıt komisyoncuları, ithalatçıları «Zarar edecek.» diye telkin etmişlerdir.

Ben, «Mutlaka kâğıt fabrikası kurarız.» diye ortaya çıkarak, İş Bankası İdare Meclisi'nden bir karar aldım. Bana Mehmet Ali Kâğıtçı diye bir adamı tavsiye ettiler. Bu genç adam Almanya'da okumuş. Kendisini çağırıp konuştum ve inandım. «Ne kadara çıkar?» diye sordum. Bana «25 milyona çıkar.» dedi. Tuttuk, o za-

manki usullere göre İktisat Vekaleti'ne müracaat ettik. Yerini de tespit etmiştik (İzmit). Cevap çıkmadı. Vekalet cevap vermiyordu. Bir adam gönderip sordurdum. Sanayi Müdürü «Red dedildi. Bu fabrikayı biz yapacağız.» demiş. Hayret ettim. Devletin bütçesi 236 milyon. Anadolu'da öğretmen maaşları ödenemiyordu. Ordu para bekliyordu. Gidip Atatürk'e söylemedim. Söylesen, İsmet Paşa ile çatışacaklarını biliyordum. Esasen ben, İsmet Paşa'ya hürmet ederdim. Hiye-rarşiyi dikkat ederdim. Onunla konuşmadan Atatürk'e çıkmazdım. Ama İş Bankası İdare Meclisi'ne haber vermek zorunda idi. Projenin reddedildiğini söyledim. Ve kendimi tutamıyarak, «Ben İktisat Vekili olsa idim, böyle yapmazdım.» dedim. İş Bankası bir anonim şirketti, durumu müsaitti. «Bazı kişileri ve halkı birleştirip yapabilir.» dedim.

Arkadaşlar bu durumu Atatürk'e iletmışler. Evvelce aynı arkadaşlar. Atatürk'e, «Kâğıt fabrikasını İş Bankası Kuruyor.» diye söylemişlermiş. Şimdi de İktisat Vekaleti'nin bu işe red cevabını verdiğini söylemişler. Atatürk çok üzülmüş. Atatürk, evvelce 2,5 milyon liralık karton fabrikası projesinin akıbetini de biliyor. Atatürk bu işi ile aldı. Yaver telefon etti bana. «Gazi sizinle görüşmek istiyor.» dedi.

Atatürk çok dikkatli bir adamdı. Evvela müracaat formalitesinin tam olup olmadığını araştırmış. Çiftliği (Atatürk Orman Çiftliği) gittim. Di- boyu çamur içinde. Atatürk bizim ziraatçılara burada ziraat yapılıcağına ispata çalışıyordu. Beni görünce, «N' oldu o iş?» dedi. «Hangi iş, Paşam?» dedim. «Canım şu kâğıt işi.» dedi. Ben de olduğu gibi anlattım. «Ne olacaktı şimdi?» dedi. «İş Bankası'nca yap-lacac bir şey yok Paşam.» dedim. «Se-nin bu konuda bir fikrin varmış.» dedi. O'na; «Bayar İktisat Vekili ol-

İdi, yapar yahut yaptırırdı.» demişler. Tehevvür (*) halinde idi. «Hadî kalk gidelim.» dedi. Benim arabamın önüne geldik. Ben kendisine, «Paşam, ben sizi bu otomobile bindirmem.» dedim. «Neden o?» dedi. Benim otomobilin benzin deposundan benzin damlıyordu. Onu göstererek, «Sizin için tehlikeli olur.» dedim. Atatürk, «O halde bizim arabaya binelim. Bir arkadaşın evine gidip konuşalım.» dedi. Çankaya'da Kılıç Ali'nin evine gittik. Bahçede oturduk. Tekrar anlattım. Sonra, «Hadî Çankaya'ya gidelim.» dedi. Orada aynı konuyu bir defa daha tekrarlattı.

Sonra İsmet Paşa ile bu konuyu görüşmüş. «Bu adamı görevinden al.» demiş. İsmet Paşa Mustafa Şeref'i müdafaa etmiş. Atatürk, «Bu adam istifa edecektir.» demiş (Yalova olayı). Bu olaydan sonra benim İktisat Vekaleti'ne gelmem takarrür etti. Atatürk, İsmet Paşa ile çalışmasına tekrar devam etti. Fakat, ileride İsmet Paşa'nın görevinden uzaklaştırılması sebepleri arasında bu da vardır.

SAĞLAM — 1935 yılında CHP'nin 4 üncü Büyük Kurultayı'nda Recep Peker Parti Genel Sekreteri. Benim devletçilik konusunda rastladığım en sert konuşmayı o yapmıştır. Ekonomiye aşırı devlet müdahalesini savunan bir nutuk veriyor. Recep Peker o Kurultay'da şöyle diyordu:

«Ulusal çalışmayı yıpratın ve ulus yığınını istismar eden liberalizme karşı cephemizi sıkılaştırıyoruz... Biz her yerde son nefesini vermekte olan liberal devlet tipinin kucağında beslenip büyüyen sınıf kavgası yollarını sıkı sıkı kapıyoruz. Devletin ekonomideki yapıcılık vazifesini ve serbest sanayi tanzim ve murakabe edicilik vazifesini genişletiyoruz.»

(*) Tehevvür=Şiddetli kızgınlık, öfke; bir işe hiddetle girme.

4 üncü Kongre'ye sunulan programda devletçilik ile ilgili maddede 1931 programının hükmü tekrarlandıktan sonra şu ekleme yapılmıştır:

«Devletin hangi ekonomik işleri yapacağını belirtmesi, ulusun genel ve yüksek asıglarına (menfaatlerine) bağlıdır. Bu lüzum üzerine, devletin fiili olarak kendi yapmağa karar verdiği iş, özel bir girişit (teşebbüs) elinde bulunuyorsa, onun alınması her defasında özgür bir kanun çıkarmaya bağlıdır. Bu kanunda özel girişitin uğrayacağı zararın, devlet tarafından ödeme şekli gösterilecektir. Bu zarar oranlanırken, gelecekteki kazanç ihtimalleri hesaba katılmaz.»

BAYAR — Recep Peker'in iktisadi meselelerde nosyonu yoktur. Bu hususlar, başlangıçta benim güttüğüm taktiğin ne kadar doğru olduğunu göstermektedir.

SAĞLAM — Recep Peker o Kurultay'da şunları da söylemiştir:

«Hususi teşebbüs canının istediği şeyi yapacak, geriye kalanı devlet yapar diye bir şey olamaz. Devlet, hangi işin ne zaman devlet tarafından yapılması gerekiyorsa onu yapacaktır. Böyle olursa ferde iş kalmıyor diyenler var... Türkiye'de iş o kadar çok ki... Devlet kendisine lüzum gelen her işi yaptıktan sonra... Yapılacak pek çok iş kalacaktır. Devlet ... herhangi bir işi yapabilir... Yaptıktan sonra o sahada hususi teşebbüs erbabına iş kalmazsa hususi teşebbüs başka iş yapar.»

BAYAR — Şuna bakın, her işi devlete yaptırıyor. Ondandı kalacağını hususi teşebbüse bırakıyor.

SAĞLAM — Bu konuşmaları böylece saptadıktan sonra şimdi soruma geliyorum. Siz bu dönemde İktisat Vekilisiniz. Görüşleriniz Parti Genel Sekreteri'nin görüşleri ile taban tabana zıt. Parti son derece geniş bir devlet-

çilikten yana iken siz İktisat Vekilliği yapıyorsunuz. Bu durumda nasıl görev yapıyordunuz?

BAYAR — Bunların bir kısmını işitmemezlikten gelirdim. Ama şunu da belirtmeliyim ki, Meclis'in bir kısım üyeleri benimle beraberdi. Onlar Recep Peker'in şiddet taraftarı olduğunu biliyorlardı. Dürüst adamdı, fakat nobrandı. İdare ediyordum, Atatürk'e güveniyordum.

SAĞLAM — Atatürk'e mi güveniyordunuz?

BAYAR — Evet.

SAĞLAM — Atatürk partinin başında olmasına rağmen bazı dönemlerde bu kontrolünü kaybediyor mu idi? Çünkü partinin görüşleri O'nun fikirlerini de yansıtmıyor.

BAYAR — Size bazı şeyleri ifade etmek isterim. Şimdi anlatacaklarım, O'nun son zamanlarına rastlar. Atatürk partinin Genel Başkanı, İsmet Paşa CHP'nin İkinci Reisi, Recep Peker ise Genel Sekreteri idi. Recep Peker karar vermiş; Avrupa'ya gidip partiler hakkında tetkikat yapacak. Yani Halk Partisi'ne yeni bir şekil verecek. Atatürk sesini çıkarmayı bekliyor. Gitmiş Roma'ya Mussolini ile görüşmüş. Sonra Hitler Almanyası'na gitmiş. Bu memleketlerde ne meclis var ne de millî irade var. Kısmen de Sovyetler Birliği'ne benziyor. Sonra Türkiye'ye döndüğünde bir rapor yazmış. Bu rapora göre Türkiye'yi 3 kişi idare edecek. Tabii Gazi'yi ihmal edemezlerdi. Bir de Başvekil var, partinin İkinci Reisi; bir de kendisi (Recep Peker). 3 kişi yönetecek memleketi. Yani, Naziler ile Faşistlerin üçlü idare tarzı. Bunu teklif haline getirip İsmet Paşa'ya sunmuş. İsmet Paşa da bu teklifi imzalamış. Atatürk benimle dertleşiyordu. Atatürk benimle hiçbir zaman dedi-kodu yapmazdı. Bana daima, «Bu iş-

lere karışma.» diye telkinde bulunurdu. Buna rağmen tutamadı kendini; «Celâl, ne olacak halimiz?» dedi. «En yakınlarım beni anlamamışlar.» dedi. «Memleketi nereye götürmek istiyorsunuz? Bu adamlar bunun gafilidirler.» dedi. Ondan sonra da Recep Peker Genel Sekreterlikten istifa ettirildi.

SAĞLAM — Recep Peker'in istifaya zorlanmasının sebebi bu mudur efendim?

BAYAR — Bununla birlikte başka bir sebep de vardır. Fakat müsaa-denizle bunu zapta geçirmeyelim, efendim. Fakat başlıcası budur.

Atatürk başka bir yerde (Nuri Conker gibi) yakın arkadaşlarına; «Biliyor musunuz, böyle bir teklif getirdiler.» demiş. Arkadaşları, «İyi ama

E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY

3182 Sayılı
Bankalar Kanunu Gereğince

BANKALARCA İÇTİCARETİN VE SANAYİNİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ

Bankaları, bankacıları ve iş çevrelerini
yakından ilgilendiren kaynak kitap
400 sayfa (büyük boy) - 1.650.- TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah. - Sultanzade Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 525 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini
Ziraat Bankası Bayçığı Şubesi'ndeki 768,
İş Bankası Tübbe Şubesi'ndeki 1541,
Akbank Tübbe Şubesi'ndeki 4512 no.lu hesaplarımızdan birisine,
"Kitap bedeli ödöğünü belirterek" havale etmeli,
ad ve adreslerini iletmişiz bildirmelidirler.
Ödemeli postalamaya yapılmamaktadır.

bu raporu İsmet Paşa da imzalamış.» deyince, Atatürk, «O okumadan imzalamış.» demiş. Bu şunu gösteriyor ki, İsmet Paşa hakkında henüz kararını vermemiş, O'nu koruyor. Bu konudaki kararını daha sonra verdi.

Atatürk'ün stratejisi çok genişti. Recep Peker, bununla birlikte dürüst adamdı. Başvekil iken bir gün beni ve Mareşal'i (Fevzi Çakmak) komünisttir diye mahkemeye vermek istemişlerdi. O zamanlar Demokrat Parti'yi kuruyordum. Bana orada bulunan bir general (Refet Paşa) anlattı. Nihat Erim ile 35'ler vardı İnönü'nün çevresinde. Onlar Mareşal'i ve beni suçlamak istiyorlardı. Nihat Erim bu grubun porte-parol'ü olarak söz alıp bizleri suçlamış. General Refet Bey'in bana söylediğine göre, Recep Peker bu gençleri dinledikten sonra şöyle demiş: «Bayar'ı, Mareşal'i ilk gününden beri tanırız. Yakın arkadaşlarımızdır. İnkılap tarihimizde önemli yerleri vardır. Bu sözler tezvirattır.» Atatürk genellikle askerleri ikiye ayırırdı. Simple soldat olanlar ve diğerleri, diye.

SAĞLAM — Öyle anlaşılıyor ki İktisat Vekillığınız kolay geçmemiş.

BAYAR — Ben Parti'den çok çekmişimdir. Hâlâ bert yanarak söyleyebilirim ki, 3 gece rahat uyuduğumda, bahtiyarım derdim. O kadar hücum maruz kalırdım.

SAĞLAM — Sayın Bayar, konuyu bağlamak istiyorum. Bazı özetlemeler yapmak istiyorum. Atatürk'te iktisadi konularda doktriner bir yaklaşım olmadığını görüyoruz.

BAYAR — Atatürk çağırdı beni. İşe başladığımda Vekalet'in birçok pürüzlü işleri vardı. Onları temizleyeyim, ondan sonra işe girişeyim diyordum. Atatürk meğerse beni takip edermiş. Sofrada suratu asıktı. Meğerse benim İktisat Vekaleti'nde birta-

kım küçük işlerle meşgul olmama kı-zarmış. Çağırdı beni ve; «Yapma bun-ları Celâl, küçük işlere tenezzül et-me.» dedi. Ben; «Paşam, İktisat Vekaleti'ne yeni geldim. Bazı pürüzlü iş-ler var. Onları bir ay içinde temizle-dikten sonra işe girişeceğim. İşleri muayyen arkadaşlarıma tevdi edece-ğim. Nihayet sizden bir ay müsaade istiyorum.» dedim.

SAĞLAM — Siz, Sümerbank Genel Müdürlüğü'ne Nurullah Esat Sü-mer'i tayin etmişsiniz. Onu evvelce ta-nıyor mu idiniz? Başarılı bir Genel Müdür olduğunu sanıyorum.

BAYAR — Esat Sümer'in ailesini İzmir'den tanırım. Kendisi Almanya'da tahsil etmişti. Ama bence bu tah-silin fazla önemi yoktur. Ancak Nu-rullah Bey Osmanlı Bankası'nda çalışmıştır. Şube Müdürü idi. Osmanlı Bankası disiplinli memur çalıştırırdı. Osmanlı Bankası disiplini içinde yet-işmiş, oldukça tahsilli, ailesini de ta-nırdım, O'nu tayin ettim. Fakat şunu da söylemeliyim. Sümerbank namına 100 milyonların üstünde mübayaada bulundu. En küçük suiistimal dedi-kodusu olmamıştır. Garip şey, İsmet Paşa Nurullah Bey'i Âli İktisat Mec-lisi Genel Sekreteri yapmıştı. Ama bu Meclis'in manevi Genel Sekreteri Şev-ket Süreyya idi. Ben tayin ettikten sonra İsmet Paşa bana gelip sormuş-tu. Yalnız Nurullah Esat Bey'i bir noktaya sevkedemedim. Sümerbank'ı tıpkı İş Bankası niteliğinde bir ban-ka hüviyetine sokamadım. Oysa Sü-merbank bu bakımdan daha müsait idi. Bankacılık kısmını geliştiremedi.

SAĞLAM — Sayın Bayar, sizin döneminizde uygulanan plan ve ku-rulan Sümerbank modeli, az gelişmiş ülkelere örnek olacak niteliktedir. Bu dönemde kurulan fabrikaların teme-linin atılması ile işletmeye açılması arasındaki sürenin kısalığı insanı hayrete düşürecek niteliktedir. Bu ka-

dar büyük çaptaki tesislerin (Nazilli Basma, Kayseri Bez, Merinos Yünlü, Karabük Demir-Çelik gibi) bu kadar kısa sürede nasıl kurulduğunu öğrenmek isterim.

BAYAR — Karabük dediniz. Bir hatıram var size anlatabayım.

SAĞLAM — Çok memnun olurum. Bu sürat nasıl sağlandı? Atatürk'ün bunda rolü neydi?

BAYAR — Atatürk bu konuda yüksekte kalmıştır. Beni dinledi ve beni destekledi. Fiilen müdahalesi ancak bir iki noktada olmuştur. Hiyerarşiye çok dikkat ederdi. Beni daima teşvik ederdi. Yalnız bir hususu belirtmem lazım. Hatay meselesini bizzat kendisi yönetmiştir. Bu konuda Hariciye Vekaleti'nin, Başvekil'in etkisi hiç olmamıştır. Zaten hariciye işlerini kendisi yönetirdi. İktisadi konularda bizl onore ederdi. Güç verirdi. «Benim Vekillerim. Avrupa Vekilleri ayarındadır.» derdi. Kendi yaptığı şeyleri vekillere izafe ederdi. Harika bir adamdı.

SAĞLAM — Bu sözleriniz Büyük Önder'i daha iyi anlamamıza yardımcı oluyor.

BAYAR — Size demir sanayii (Karabük) konusunu anlatabayım. Sanayileşmekte bir kaide vardır. Bir memlekette demir meselesi halledilmezse, o memleketin inkişafına imkân bulunamaz.

Atatürk son günlerinde Avrupa'da mutlaka bir harp olacağını tahmin etmişti. O'na göre Avrupa ikiye ayrılacaktı; ve bu ayrılanlar Türkiye'yi yanlarına çekmek için menfaat sağlayacaklardı. Fransızlar'a ümit verdi, Hatay'ı kurtardı. Yoksa vermezlerdi Hatay'ı. Sonra Almanlar, Hitler, bize Dr. Funk isminde bir yetkilili gönderdi. Bize bilmem kaç milyon mark verdi. Her iki taraf Türki-

ye'yi yanına çekmek istiyordu. Ama O kararını önceden vermişti. Ne yapacağını gayet iyi şekilde biliyordu.

Bir akşam oturuyoruz. İngilizler ile mali bir meselemiz var. Karabük için 7 milyon -mu, işte ne kadarsa-sterlin bir yardımları söz konusu idi. İngilizler bir heyet göndermişlerdi.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
- İktisatçılar
- Yöneticiler

ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören

- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

(KDV Dahil)

1985 yılı cildi	: 5.500.— TL
1984 yılı cildi	: 4.400.— TL
1983 yılı cildi	: 3.850.— TL
1982 yılı cildi	: 3.300.— TL
1981 yılı cildi	: 2.750.— TL
1980 ve öncesi	: 2.200.— TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 İndirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline posta pulu karşılığı 190.— TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazlı Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 528 34 11

Heyet tetkikat yapacak, bir rapor hazırlayacaklar. O rapora göre İngiliz Hükümeti karar verecek. İngilizler, bizden ziyade bu işe taraftar görüyorlardı. Ancak heyetin müsbet raporu gerekli idi. Ben bir gün biraz erken Çankaya'ya gitmişim. Yaveri çağırtdı. «Bak bakalım İngiliz Sefiri nerede?» dedi. İngiliz Sefiri'nin Ankara Palas'ın pavyonunda viski içmekte olduğu çıktı ortaya. «Kim var yanlarında?» diye sordu Atatürk. Tetkikat yapan heyet üyelerinin de orada oldukları anlaşıldı. Atatürk derhal emir verdi. «Onların masasının karşısında bizim için de bir masa hazırlasınlar.» dedi. Bana da, «Kalk gidelim.» dedi. Masaya otururken İngiliz Sefiri'ne işaret etti. «Acaba masaları birleştirebilir miyiz?» dedi. Onlarla gece yarısına kadar konuştuk. Sefir'e de konuyu açmış. Onları onore etti. Birlikte kalktık. «Sizleri evlerinize bırakayım.» dedi. Bu arada benim kulağma eğilerek, «Sizin işinizi (Karabük'ün kurulması için gerekli 7 milyon sterlin yardım) hallettim.» dedi.

Atatürk prensip adamı idi. Kağıt Fabrikası olayında anlattım. Gerekirse vekili, başvekilli görevinden azlederdi. İstanbul'da Dil-Tarih Kongresi vardı. Ben de delege olarak katılmıştım. Ali Cetinkaya gelip; «Sana bir vazife teklif edeceğim. Sakın reddetme.» dedi. Vekil yapmak için. İş Bankası'ndan benim ayrılmamaklığım için bazı arkadaşlar Gazi'ye ricaya gitmişler. «Celâl Bayar'ı bu bankadan alırsanız, banka çöker.» diye. Atatürk'ün cevabı şu olmuş: «Memleket çöküyor. Memleket çökerken İş Bankası'nın hesabı mı olur?» Sonra da bana; «O adamların telkinine uyarak, fazla maaş alıyorum diye kalmak istediğini öğrendiydim. yüzüne bakmazdım.» demiştir.

SAĞLAM — Sayın Bayar, sizi çok yordum. Bu görüşme dolayısıyla size teşekkür ederim.

BAYAR — O benim her şeyimdi. Herşeyimdi O benim. Nitekim O öldükten sonra yokluğu hemen belli oldu.

SAĞLAM — İşin ilgi çekici tarafı, Atatürk'de ekonomik faaliyetlerin artırılması, işlerin çoğaltılması yönünde bir kafa, bir yaklaşım var. Normal koşullarda bir askerde bulunması zor olan şeyler bunlar. Atatürk'de ekonomik zihniyetin nasıl olgunlaştığı bir soru. Çünkü çok genç yaştan itibaren cephelelerden cephelere koşmuş bir askerde bu zihniyetin doğmuş olması bir istisnadır. Örneğin, sizin Osmanlı Bankası tecrübeniz oldu. İş Bankası gibi bir bankanın uzun süre Genel Müdürlüğü'nü yaptınız. Sizin iş hayatı ile daha sıkı temasınız vardı. Atatürk'de ise bu tecrübe birikimi yoktu.

BAYAR — Ben sadece politikacı değildim. Başlangıçta Alman Bankası'nda çalışıyordum. Ben, misyoner gibi çalıştım. Bana Atatürk; «İş Bankası'nı kur.» dediğinde, bir banka nasıl kurulur bilmiyordum. Sonra bana sordu: «Bu iş seni tatmin eder mi?» Ben de «Eder.» dedim. «İzmir Mebusluğu da üzerinde kalacak.» dedi. Gözlerimden yaş geldi.

SAĞLAM — Çok teşekkür ederim, efendim.

◆ Yıllar, günlerin asla bilmediği çok şeyi öğretir.

Ralph Waldo Emerson

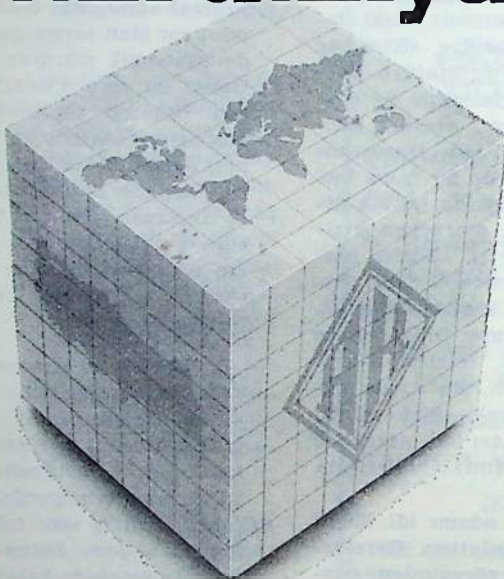
◆ Cesareti olmayan adamın başarısı da olmaz.

Publius Cyrus

◆ Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil.

Türk Atasözü

Türkiye'de ve bütün dünyada

Akbank Türkiye'de ve bütün dünyada hizmetinizdedir. İhracat-İthalat işlemlerinizi, döviz-mevduat- kredi hesaplarınız ve tüm bankacılık sorunlarınız için Akbank'ın deneyiminden ve dış dünyadaki itibarından yararlanın.

Yurt içinde Akbank şubeleri, yurt dışında Akbank Temsilcilikleri ve Akbank'ın bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri ile sürdürdüğü işbirliği, tüm bankacılık sorunlarınızı kısa sürede çözüme ulaştırır.

AKBANK

"Güveninizin eseri"

Dış Temsilcilikler NEWYORK FRANKFURT LONDRA ROTTERDAM Essen, Batı Berlin, Münih, Hamburg, Stuttgart, Hannover

Bankacılık ve Yöneylem Araştırması

DOÇ. DR. GÜLSEREN İZMİR

BANKACILIK sektöründe giderek yoğunlaşan rekabet ortamı, bankalarımızı klasik mevduat ve şube bankacılığından ötede, faaliyetlerini çeşitlendirici, ulusal ve uluslararası alanlarda etkinliklerini arttırıcı dinamik bir bankacılık anlayışını benimsemeye yöneltmektedir. Banka yöneticileri; değişen ekonomik, sosyal ve hukuki koşulları daha yakından izleyip değerlendirmek; sınırlı kaynaklarını daha verimli kullanmak; belirsizliklere rağmen, daha süratli ve etkin kararlar vermek ihtiyacını giderek daha fazla hissedeceklerdir. «Yöneylem Araştırması», yöneticilere bu hususlarda yardımcı olabilir.

Yöneylem araştırması, karmaşık bir karar ortamında karar verme durumunda olan yöneticilere, bilgilerini sistematik bir şekilde değerlendirerek en iyi çözüme ulaşmalarında yardımcı olmak üzere başlatılmış; ana amacı iş, endüstri ve ticaret hayatındaki uygulamalarda karşılaşılan problemlere bilimsel bir açıdan bakarak, iyi ve uygulanabilir çözümler bulmak olan bir bilim dalıdır. İngiltere’de, İkinci Dünya Savaşı sırasında, askeri sistemlerin yönetiminde karşılaşılan sorunları çözümlmek üzere disiplinlerarası ve sistemi bütünüyle ele alan bir yaklaşım olarak başlatılmıştır. Sa-

vaştan sonra hızla endüstriye yayılmış, endüstriyel kuruluşlar arasındaki sıkı rekabet ortamında hızlı bir gelişme göstermiştir. Bugün, Türkiye’de pek çok üniversitede Endüstri Mühendisliği, İşletmecilik ve Matematik bölümlerinde «Yöneylem Araştırması» programları bulunmaktadır.

Yöneylem araştırmasının temel yaklaşımı, inceleme altında olan sistemin bir modelini kurmak, bu model yardımıyla çeşitli karar alternatiflerinin sonuçlarını tahmin etmek, bunları sistematik olarak karşılaştırarak en iyi alternatifi belirlemektir. Farklı sorunların analizi için kurulacak modeller, farklı yapılarda ve farklı ayrıntılarda olacaktır. Ancak, modeller genelde şu dört ana unsura sahiptir:

- i) **Karar Değişkenleri** — Karar verici tarafından kontrol altında tutulabilen değişkenlerdir. Örnek olarak; belli bir dönemde müşterilere açılacak kısa vadeli kredi miktarı gibi...
- ii) **Parametreler** — Sistemin işleyişini etkileyen, ancak karar verici tarafından kontrol edilemeyen değişkenlerdir. Örnek olarak; faiz oranları, mevduat münzam karşılıkları oranı gibi...

- iii) **Performans Kriteri** — Karar vericinin amaçlarını ifade eden ve farklı alternatifler arasında tercih yapılmasını sağlayan kriterdir. Örnek olarak; toplam kâr, toplam maliyet, özsermaye/kârlılık oranı gibi...
- iv) **Kısıtlar** — Sistemin işleyişini ve sağlamsı istenilen koşulları tanımlayan bağıntılardır. Örnek olarak; bir dönemde açılacak çeşitli kredilerin toplamının belli bir miktardan az olması koşulu gibi...

Kısıtlar ve performans kriteri, karar değişkenlerinin ve parametrelerin matematiksel fonksiyonları şeklinde ifade edilir. Kurulan modellerden çözümler elde etmek için, modelin yapısına bağlı olarak, çeşitli hesaplama yöntemleri geliştirilmiştir. Analitik yöntemlerin yanında, özellikle büyük boyutlu ve analitik çözümü zor ve zaman alıcı modeller için deneme-yanılma türünde denebilecek yöntemler de geliştirilmiştir. Modellerin uygulamaya konulması ve çözümlerin elde edilmesinde genellikle yoğun bilgisayar desteği ve özel olarak geliştirilmiş paket programların kullanımı gereklidir.

Bankacılık alanında en çok uygulama potansiyeli olan modeller, çeşitli istatistiksel ve ekonometrik yöntemlere dayalı tahmin modelleri, benzetim (simulasyon) modelleri ve matematiksel programlama modelleridir. Matematiksel programlama modelleri optimal çözüme ulaşmayı amaçlarken, benzetim modelleri çeşitli alternatifleri deneyerek, tatminkâr bir çözüm bulmaya yöneliktir. Olasılık unsurunun ağır bastığı, analitik çözümün zor veya imkânsız olduğu durumlarda genellikle benzetim modelleri kullanılmaktadır. Çoğu kez de mo-

deller birbirleriyle entegre edilmekte; mesela bir tahmin modeli ile belirlenen gelecekteki döviz kurları, bir matematiksel programlama modelinin parametrelerinden bir kısmını oluşturmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde bankacılık alanında yöneylem araştırması uygulamaları oldukça yaygındır (1-4). A.B.D. bankalarında yapılmış bir araştırmaya göre (3), bu bankaların % 42'sinde yöneylem araştırması grupları mevcuttur. Bu gruplar ortalama 10 kişiden oluşmakta ve yılda ortalama 7 proje yürütmektedir. Projelerin uygulanma oranı ise % 79 civarındadır; ve bu uygulamalarla, harcanan bir dolar başına ortalama 2.61 dolarlık tasarruf sağlanmıştır.

Bankacılıkta yöneylem araştırmasından yararlanılabilecek alanlar arasında bilanço yönetimi, hisse senedi ve tahvil portföyü yönetimi, iş ve işgücü planlaması ve kredi yönetimini sayabiliriz.

Bilanço Yönetimi

Bilanço yönetimi ile bankanın iç finansal planlaması kastedilmektedir. Çok dönemli bir planlama süresi içerisinde, temel hedeflere ulaşmak için, bankanın aktif ve pasiflerinin hacim ve kompozisyonunun hangi doğrultuda yönlendirilmesi gerektiği belirlenebilmektedir.

Faiz oranlarının, mevduatların ve kredi taleplerinin gelecekteki gelişimlerini, mesela izlenen faiz politikasının mevduatın vade yapısı üzerindeki etkilerini, kestirebilmek için çeşitli tahmin teknikleri ve ekonometrik modeller kullanılabilir.

Finansal planlama için kullanılan matematiksel programlama modellerinde, çeşitli aktif ve pasif ka-

lemleri birer karar değişkeni olarak alınmakta; bunların birbirleriyle ilişkilerini ifade eden kısıtlara ek olarak, yatırım için ayrılabilir fonlar, arzu edilen likidite düzeyi, kabul edilebilir risk düzeyleri, kredi limitleri, kredi / mevduat oranı v.b. faktörler de kısıtlar halinde ifade edilmektedir. Gelecekteki faiz oranları, mevduat tutarları ve kredi talepleri gibi parametreler için tahminler ise modelin girdilerini oluşturmaktadır. Performans ölçütü kâr maksimizasyonu, risk minimizasyonu v.b. farklı amaçları ifade edebilir. Model çözümleri, bu kısıtlar ve performans ölçütü altında, parametreler için yapılmış tahminlere bağlı olarak, planlama süresinin her döneminde, çeşitli aktif ve pasif kalemleri için optimal değerleri belirleyecektir. Planlama süresince, koşullarda ve tahminlerde değişiklikler oldukça, model bu değişiklikleri içerecek şekilde revizyona tabi tutulmalıdır.

Bilanço yönetiminde en yaygın olarak kullanılan modeller ise benzetim modelleridir. Çeşitli parametreler için yapılan farklı tahminlere dayanarak, gelecekteki durumu tanımlayan birkaç farklı senaryo geliştirilmekte; ve bu senaryolar altında, alternatif karar ve stratejilerin etkileri incelenebilmektedir. Mesela, efektif döviz kurları ve kredi faizleri için yapılan tahminlere göre, ihracat kredileri hacmini arttırmanın toplam kâr üzerindeki etkisi incelenebilir. Bankalarda finansal planlamaya yönelik

- ◆ Para akıllı insanlara hizmet eder, fakat akılsızlara hükmeder.

R. T. Fullee

olarak geliştirilmiş en kapsamlı kompüterize benzetim modellerinden biri A.B.D.'de Bankacılık İdare Enstitüsünde geliştirilmiş olan BANKMOD'dur (5).

Hisse Senedi ve Tahvil Portföyü Yönetimi

Hisse senedi ve tahvil portföyü, bilançonun aktif kalemlerinin birini oluşturur. Bilanço yönetimi modellerinde bu kalemler genellikle topluca ya da belli birkaç grupta ele alınırlar ve fon tahsisleri bu genel gruplara göre belirlenir. Daha ayrıntılı incelemeler için ise özel modeller gerekir.

Hisse senetlerinin değer artışlarının ve dağıtılacak temettülerin tahmini; hisse senedi ve tahvil portföyünün toplam getirisinin veya likiditesinin maksimizasyonu, ya da risk minimizasyonu için hangi senet ve tahvillerin ne miktarlarda elde bulundurulması, vade dağılımının ne şekilde olması gerektiği gibi kararların verilmesinde yardımcı olmak üzere çeşitli modeller kullanılabilmektedir.

Literatürde, özellikle portföyün optimal vade yapısının nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur (6, 7). Hisse senedi ve tahvil portföyü yönetiminde en yaygın olarak kullanılan modeller ise yine benzetim modelleridir (8, 9). Geliştirilmiş kompüterize simülasyon programlarının başında, aralarında Morgan Guaranty Trust Company, Citibank ve Chase Manhattan Bank'ın da bulunduğu elli den fazla kuruluş tarafından kullanılan Bondsens sayılabilir (8). Burada, kullanıcı elindeki senetlerin bir listesini, o günkü değerlerini ve herbirinin gelecekteki getirileri için tahminlerini belirtmektedir. Bilgisayar programı ise, yapılan her tahminin portföyün toplam getirisini ve riskini ne şekilde

etkilediğine dair bir dizi rapor hazırlamaktadır. Böylece kullanıcı, çeşitli varsayımları deneyerek, farklı varsayımlar altında, hangi senet veya tahvilleri alıp, hangilerini satarsa beklenen kârı maksimize edebileceği veya riskini minimize edebileceği konusunda bilgi ve sezgisini derinleştirebilmektedir.

İş ve İşgücü Planlaması

Bankacılık işlemlerinin en az maliyetle, en az gayretle ve düzenli bir şekilde yerine getirilmesi, kısa ve uzun vadeli işgücü planlaması, yeni şubelerin nerelerde ve ne boyutta açılmasının uygun olacağına ilişkin kararların verilmesinde de yöneylem araştırmaları tekniklerinden yararlanılabilmektedir.

Çeklerin çeşitli şubelerden toplanması, minimum sayıda işlem görebilen sınıflandırılması ve tahsiline ilişkin işlemlerin en etkin bir şekilde yerine getirilmesini amaçlayan modeller geliştirilmiştir^(9, 10).

Ulaşım maliyeti, işgücü maliyeti ve çeklerin vaktinde toplanmamasından doğan maliyetlerin toplamını minimize edecek şekilde çek toplama

◆ Gerçek arkadaşlık sağlık gibidir; değeri, ancak o yok olduktan sonra anlaşılır.

Colti

◆ Adam adamın, sarraf altının kadrini bilir.

Türk Atasözü

◆ Yöneyimde baskının olduğu yerde dedikodu da vardır. Bu, zayıfların haber alma yoludur.

C. W. Ceram

rotasının belirlenmesi, yani, çeklerin hangi şubeden ne zaman toplanacağına karar verilmesinde çeşitli matematiksel programlama modelleri kullanılabilir. Böyle bir uygulama ile, Bank of America'da kuryelerin katettikleri toplam mesafe % 10 azaltılmıştır.

İşgücü planlaması, mevcut personelin çeşitli işlere atandığı kısa vadeli planlama türünde olabileceği gibi, uzun vadeli personel planlaması türünde de olabilir. Kısa vadeli planlamaya örnek, Chase Manhattan'ın para transfer departmanı için geliştirilmiş olan modelidir⁽¹¹⁾. Uzun vadeli işgücü planlaması alanında ise, İngiltere'de National Westminster Bank için geliştirilmiş ve işgücü ihtiyacı, terfiler, emeklilikler ve muhtemel istifaları gözönüne alarak personel planlamasını amaçlayan benzetim modeli örnek gösterilebilir⁽¹²⁾.

Kredi Yöneyimi

Kredi yöneyimi alanında, yine çok dönemli bir planlama süresi içersinde, hangi dönemlerde ne miktarlarda kredi verilmesinin avantajlı olabileceğini belirlemeye yönelik matematiksel programlama modelleri kullanılabilir⁽¹³⁾.

Diğer bir uygulama alanı ise, kredi taleplerinin değerlendirilmesi ve puantajdır. Geçmişteki kredi taleplerinin ve bunların geri ödenme tarzlarının istatistiksel analizi sonucu ortaya çıkarılan birtakım kriterlere göre yeni talepler değerlendirilerek daha isabetli kararlar verilebilir^(14, 15, 16).

Yöneylem araştırmaları modellerinden beklenen faydanın sağlanabilmesi büyük ölçüde düzenli ve güvenilir bilgi akımının gerçekleştirilmiş olmasına bağlıdır. Bilgisayar teknolojisini

deki hızlı gelişmeler sonucu, doğru, zamanlı ve eksiksiz bilgi akımını ve analizini gerçekleştiren enformasyon sistemleri ise giderek yaygınlaşmaktadır. Yöneylem araştırması yaklaşımlarının enformasyon sistemleri ile entegrasyonu ve böylece oluşturulan karar destek sistemleri -decision support systems- yöneticilere karar vermede yardımcı olabilecek çeşitli uygulamalara imkân tanıyabilecektir^(17, 18).

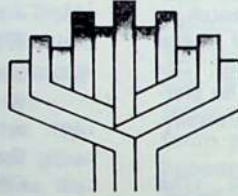
KAYNAKLAR

- 1 — La Forge, R.L. ve Wood, D.R. Jr.; «The use of operations research in the planning activities of large U.S. banks», Working Paper, Department of Management and Marketing, James Madison University, 1979.
- 2 — McClure, R.H. ve Miller, R.E.; «The application of operations research in commercial banking companies», Interfaces, Cilt 9, s. 24-29, 1979.
- 3 — Heard, E.L. ve Wheat, J.E.; «Management engineering in large U.S. banks», Journal of Bank Research, Cilt 10, s. 221-227, 1980.
- 4 — Zanakis, S.H., Mavrides, L.P. ve Roussakis, E.N.; «Applications of management science in banking», Decision Sciences, Cilt 17, s. 114 - 128, 1986.
- 5 — Robinson, R.S.; «BANKMOD: An interactive simulation aid for bank financial planning», J. of Bank Research, Cilt 4, s. 212-224, 1973.
- 6 — Bradley, S.P. ve Crane, D.B.; «Simulation of bond portfolio strategies: laddered vs. barbell maturity structure», J. of Bank Research, Cilt 16, s. 122-134, 1975.
- 7 — Bradley, S.P. ve Crane, D.B.; «Management of Bank Portfolios», Wiley-Interscience, Newyork, 1975.
- 8 — Marcial, G.G.; «Bond managers get specific forecasts of portfolio returns from a new tool», Wall Street J., 6 Şubat 1979.
- 9 — Hess, S.W.; «Design and implementation of a new check clearing system for the Philadelphia Federal Reserve District», Interfaces, Cilt 5, s. 22-36, 1975.
- 10 — Svetska, J.A.; «A system model for controlling the operations of check processing in a branch bank network», Interfaces, Cilt 7, s. 69-79, 1976.
- 11 — Moondra, S.L.; «An LP model for work force scheduling for banks», J. of Bank Research, Cilt 6, s. 299 - 301, 1976.
- 12 — Jones, R.C., Morrison, S.R. ve Whiteman, R.P.; «Helping to plan a bank's manpower resources», Operations Research Quarterly, Cilt 24, s. 365-374, 1973.
- 13 — Mehta, D.; «Optimal credit policy selection: A dynamic approach», J. of Financial and Quantitative Analysis, Cilt 5, s. 421-444, 1970.
- 14 — Orgler, Y.E.; «A credit scoring model for commercial loans», J. of Money, Credit and Banking Cilt 2, s. 435-445, 1970.
- 15 — White, D.L.; «The present value approach to selecting bank customers», J. of Bank Research, Cilt 5 s. 96-101, 1974.
- 16 — Brzozowski, L.J., Turner, L.D. ve Olsen, E.E.; «Project financing evaluation: A simulation approach», J. of Bank Research, Cilt 8, s. 40 - 49, 1977.
- 17 — Sprague, R.H. ve Watson, H.; «A decision support system for banks», Omega, Cilt 4, s. 657-671, 1976.
- 18 — Conhagen, A.E., Simmons, G.B. ve Turban, E.; «Decision support systems in banking», Bankers Magazine, Mayıs-Haziran 1982.

ANKARA
SİGORTA

50
1936 · 1986

Yarınınızı Ankara Sigorta'da Sağlama Alın

Yarını, bugünden sağlama almak gerekiyor.
Ankara Sigorta sağlam sigortadır, 50 yıldır sigortacıdır.

Mal, yangın, makina-montaj, hayat, yani canınızı
malınızı yorulmadan en uygun şartlarda
Ankara Sigorta'da sağlama alın. Rahat edin.
Ankara Sigorta'nın mutlaka bulunduğunuz yere
en yakın ya acentesi ya da şubesi vardır.

Ankara Sigorta'ya kolayca ulaşırsınız. Önce
Ankara Sigorta'yı tanıyın, sonra Ankara Sigorta'lı olun.

ANKARA SİGORTA
"Sağlam Sigorta"

Genel Merkez: Bankalar Cad. No:80 Karaköy/İstanbul
Tel: 143 13 85 (5 hat) Telex: 24394 ASUR TR

Sermaye Piyasası

Doç. Dr.
M. ŞÜKRÜ TEKBAŞ

AĞUSTOS ayında hisse senedi fiyatlarının alışılmışın üzerinde artış göstermesiyle Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi 37.58 puan artarak şimdiki kadarki en yüksek düzeyi olan 360.80 puana ulaşmıştır (*). Bundan önceki en yüksek düzey Şubat 1986'da gerçekleşmiş olan 325.71 puan idi. Ay içinde bir hissenin değeri gerilerken 25 hissenin yükselme göstermesi ile İndeks % 16,27 oranında artmıştır.

En önemli artışı gösteren hisselerin başında % 55,7 oranında artışla 2.440 TL'den 3.800 TL'ye yükselen Arçelik, % 49,2 oranında artışla 2.500 TL'den 3.730 TL'ye yükselen Sarkuysan, % 40,2 oranında artışla 1.195 TL'den 1.675 TL'ye yükselen Koruma Tarım, % 34,0 oranında artışla 5.300 TL'den 7.100 TL'ye yükselen İzocam ve % 29,5 oranında artışla 1.930 TL'den 2.500 TL'ye yükselen Kartonsan yer almışlardır. Ağustos ayı içinde, hatta Kurban Bayramı öncesindeki bir hafta içinde bütün dikkatleri üzerine çeken hisse Koruma Tarım olmuştur. Yılbaşından beri fiyatı 1.150 - 1.200 TL arasında değişme gösteren bu hisse, üç gün içinde 1.195 TL'den 2.175 TL'ye yükselmiş, arkasından iki gün içinde 1.675 TL'ye düşmüştür. Bu hissenin çok kısa süre içinde önemli ölçüde prim yapmasının nedeni, bu yılın ilk altı ayının tahmin edilenin üzerinde kârlı geçmiş olması olmuştur. Tarım ilaçları işkolu, dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi ile önemli ölçüde ithal ilaçların rekabetiyle karşılaşmıştı. Bu yoğun rekabet, Hektaş ve Koruma Tarım gibi bu işkolundaki şirketlerin satış ve kârlılıklarını son yıllarda büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemişti. Bu gelişmelere bağlı olarak bu hisselerin fiyatları da büyük düşüşler göstermişti. Şimdi, Koruma Tarım'ın kârına ilişkin haber, bu hissenin prim yapmasına neden olmuştur. Ancak, haberin kaynağı ve yayılma şekli, bazı kimselerin kısa süre içinde haksız olarak nitelendirilebilecek kazanç sağlamalarına da imkân yaratmıştır.

Benzer durum, çeşitli defalar başka hisselerde de yaşanmıştı. Rabak, Şubat ayında kısa süre içinde 1.200 TL'den 2.600 TL'ye kadar yükselmiş, daha sonra 1.700 TL'ye düşmüştü. Sarkuysan da yılbaşından beri 1.500 TL'den Ağustos içinde ulaştığı düzey olan 3.730 TL'ye kadar yükselmiş, ancak bu süre içinde çeşitli dalgalanmalar göstermiştir.

(*) Hisse senedi fiyatları, İstanbul Menkul Değerler Borsası'nın 22 Ağustos günü kapanış fiyatlarıdır.

Şirket yetkililerinin, başkalarının sahip olmadıkları bilgilerle piyasaya girip hisse almaları veya satmaları yoluyla sağladıkları haksız kazançlar, sermaye piyasası gelişmiş olan ülkelerde yasal olarak önlenmektedir. İçten öğrenme (insider trading) adı verilen bu işlem, ülkemizde, bir ölçüde hisse senedi piyasasındaki işlemlerin temelini oluşturmakta ve bazı borsa yetkilileri bunun önlenmesi halinde, piyasanın gelişmeden yok olabileceğinden endişe duymaktadırlar. Bunun önlenmesini, bazı kimseler, ancak piyasanın iyice gelişmesi durumunda, ileride ele alınabilecek bir konu olarak görmektedirler.

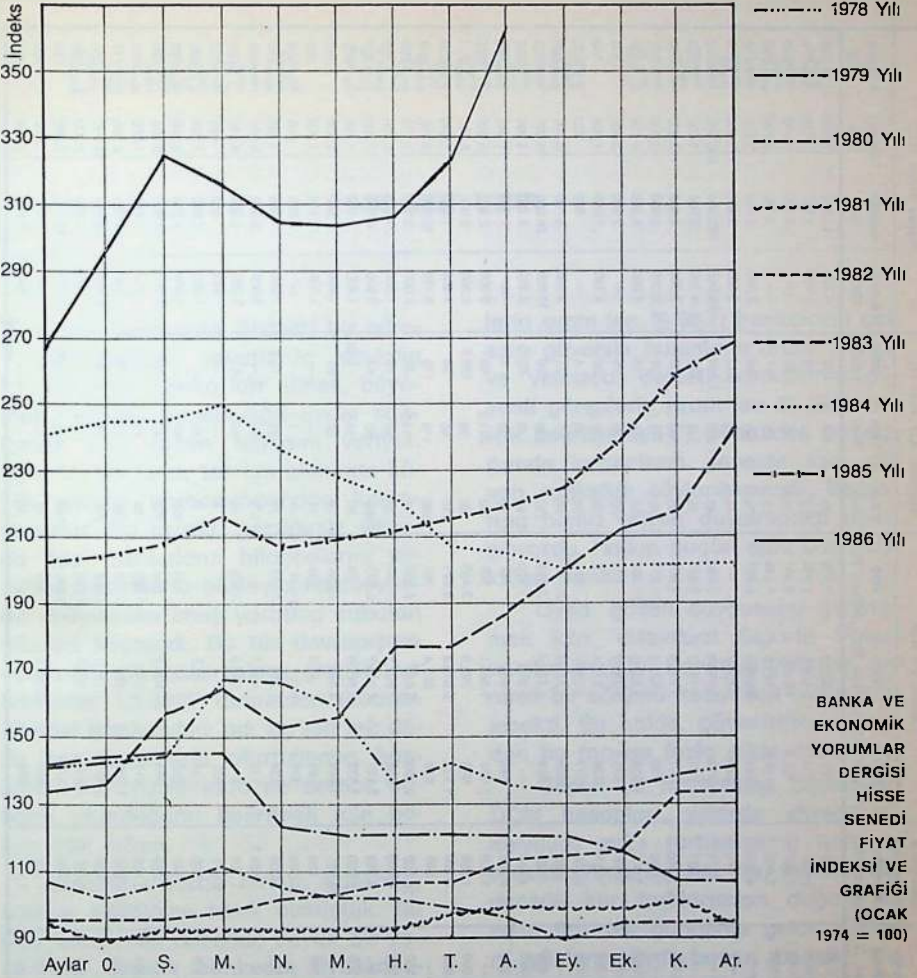
Diğer taraftan, hisse senedi fiyatlarının son günlerde aşırı şekilde yükselmeleri, bu artışın gerçek mi, yoksa suni mi olduğu sorusunu akla getirmektedir. Bazı hisse senetlerinde, işlemleri belirli aracı kuruluşların gerçekleştirmeleri, fiyatların bunların kontrollerinde ve gerçek bir alım satım işlemi olmadan fiktif olarak yükselmiş olabileceği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Nitekim, aracı kuruluşların Borsa yetkilileri, son günlerde birbirlerini, fiyatları şişirmekle suçlamaktadırlar. Bu arada, fiyatı yükselme eğiliminde olan bazı hisselerin fiyatları, araya bazı başka aracı kuruluşların satıcı olarak girmesi üzerine önemli ölçüde düşme gösterebilmektedir.

İçten öğrenme (insider trading) yanında fiktif işlemlerin de önlenmesi Borsa'ya ve sermaye piyasasına olan güveni ve ilgiyi artırabilecektir. Aksi halde, Borsa, belirli kimselerin kural dışı oyunlarını oynadıkları bir yer haline gelecektir. Fiktif işlemleri önlemenin bir yolu, alım ve satımlarda, işlemin kimin nam ve hesabına yapıldığının kaydedilmesidir. Borsa yetkililerinin aracı kuruluşların işlem kayıtlarını tuttukları defterleri kontrol etmeleri de işlemlere bir ölçüde ciddiyet getirebilecektir.

Ayrıca, Borsa'da bir takas odası kurulması ve işlem gören hisse senetlerinin burada el değiştirmesi de bir önlem olarak akla gelmektedir. Bu uygulama, gerçek bir alım satımı temsil etmeyen, sadece fiyat tescili için yapılan suni işlemleri önleyebilecektir. Satılacak hisselerin fiziksel olarak bulunması ve müşteri çıktığında derhal el değiştirmesi, işlemlere bir ciddiyet getirebilecektir. Hatta, burada hisselerin fiziksel olarak bulunmaması yanında, bunların numaralarının ve kendi üzerinde görünen aracı kuruluşun da kaydedilmesi, daha sağlıklı olacaktır. Böylece sürekli olarak, gerçek bir işlem olmadan belli aracı kuruluşlar arasında dolan hisselerin de önüne geçilebilecektir.

Hisse senedi piyasasını risk almanın, diğer bir deyişle spekülasyonun oluşturduğu herkes tarafından kabul edilen bir görüştür. Riskin bulunduğu yerde kârın da olacağı doğaldır. Ancak, kâr sağlamanın, Borsa'da öngörülen kurallar, hatta normal ticaret ilkeleri çerçevesi içinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hisse senetlerine olan ilginin artması ve Borsa'da gerçekleştirilen işlem hacminin büyümesi ile, bu konuya önem verileceği ve görülen aksaklıkların, deneme - yanılma yoluyla olsa bile düzeltileceği inancındayız.

Bu arada 29 Temmuz'da Boğaz Köprüsü ve Keban Barajı'nın geliri karşılığında çıkarılan 100 milyar TL'lik ikinci tertip gelir ortaklığı senedinden sonra, şimdi 3 Eylül'de 60 milyar TL tutarında Birinci Boğaziçi Köprüsü ve Oymapınar Barajı gelir ortaklığı senetleri çıkarılmaktadır.

AYLAR	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Ocak	118.85	118.91	142.21	144.23	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38
Şubat	118.57	120.82	140.09	144.25	105.08	90.24	94.60	157.44	243.77	207.73	325.71
Mart	121.11	123.65	166.76	144.79	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36
Nisan	125.34	136.12	166.05	122.40	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68
Mayıs	118.00	127.26	159.26	120.49	101.63	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.88
Haziran	119.13	128.05	134.63	121.36	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66
Temmuz	119.81	128.22	143.21	121.69	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22
Ağustos	124.15	125.56	135.39	119.05	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80
Eylül	126.02	134.48	132.82	119.48	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	
Ekim	137.81	139.11	135.55	115.69	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	
Kasım	119.19	139.00	138.71	107.66	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	
Aralık	117.44	141.93	141.58	107.81	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1983 (Milyon TL)	1984 (Milyon TL)	1985 (Milyon TL)	1983 (Net)	1984 (Net)	1985 (Net)	Agustos 1985	Haziran 1986	Temmuz 1986	Ağustos 1986
1	AKCİMENTO	630	630	180	533,8	2.590	20	50	180	5.200	12.500	12.900	14.750
2	ANADOLU CAMI	5.000	5.000	733	1.008,5	1.243	100	50	29	1.450	1.710	1.710	1.775
3	ARCELİK	16.000	12.000	702,8	4.440,3	9.467	10,4	40	53	—	2.100	2.440	3.800
4	AYMAR	5.000	1.400	22,9	746,9	1.045	5	95	27	—	1.550	1.700	1.760
5	BAĞFAŞ	—	4.000	2.623	3.505,5	5.587	75	60	50	2.300	3.100	3.275	3.750
6	BASTAŞ	—	270	228	830,7	—	40	65	115	3.800	3.800	3.800	3.800
7	BATI ANADOLU ÇİM.	—	75	1.746	3.345,6	5.084	740	1,400	2,000	80,000	200,000	200,000	200,000
8	BURSA CİMENTO	—	567	561	1.176,7	2.548	35	75	125	4.700	15.000	15.000	15.000
9	CELİK HALAT	5.400	2.700	1.211	1.770,4	1.857	100	60	100	3.000	3.850	3.800	4.300
10	ÇİMSA	1.440	1.440	710	423,3	3.077	145	17,2	76	2,000	5,800	6,500	8,350
11	ÇUKUROVA ELEKTRİK	15.000	3.600	1.228	3.326,3	17.392	105	130	150	4.000	6.350	6.130	6.300
12	DOĞTAŞ	1.800	1.800	1.575,6	1.335,2	511	120	40	25	—	2,600	3,860	3,900
13	EKZACIBAŞI YATIRIM	3.000	1.200	339	275,4	378	30	32,5	30	1,150	1,000	1,000	1,100
14	EGE BİRACILIK	4.200	4.200	1.217	1.059	227	50	30	4	—	800	800	800
15	EGE GÜBRE	—	800	1.209	1.231,5	2.113	40	—	71	3,000	5,700	5,705	6,000
16	GOOD YEAR	486	483	1.458	2.421,1	3.619	150	250	820	10,500	28,000	28,000	28,000
17	GÜBRE FABRİKALARI	4.900	1.400	—	1.970	1.720	62	70	65	3,350	3,790	4,290	4,790
18	GÜNEY BİRACILIK	4.200	4.200	646	604	185	50	30	4	—	1,340	1,400	1,050
19	HEKTAŞ	—	1.200	1.086	1.365,1	501	140	241,3	68	9,000	2,540	2,600	2,600
20	İZOCAM	3.000	1.250	656	765,3	2.425	60	96	126,5	2,300	6,000	5,300	7,110
21	KARTONSAN	6.000	6.000	1.173	2.879,4	2.621	110	56	30	1,400	1,900	1,930	2,500
22	KAV	—	240	618	507,4	787	300	110	170	5,150	10,500	10,100	10,600
23	KOC HOLDİNG	25.000	10.000	2.398	3.645	6.430	150	542	38	2,000	3,500	3,175	3,850
24	KOC YATIRIM	5.000	4.000	558	807,2	1.559	50	56	39	1,000	1,625	1,700	1,700
25	KORDSA	—	3.750	3.112	4.340,7	6.973	260	50	67	3,600	6,150	7,700	8,300
26	KORUMA TARIM	2.250	2.250	1.173	922,5	69	80	32,5	1,08	1,400	1,180	1,195	1,675
27	LASSA	—	10.800	1.589	4.496	7.355	20	20	25	1,400	1,540	1,930	2,140
28	MAKİNA TAKİM	3.000	750	96	11,4	100	15	—	—	1,100	1,200	1,200	1,200
29	METAŞ	—	6.000	376	1.087	2.644	—	—	—	—	865	655	655
30	NASAŞ	10.000	6.000	634	1.294	1.013	25	25	13,5	1,050	1,100	1,165	1,165
31	NUH CİMENTO	—	785,5	—	912,7	—	170	50	—	5,000	8,000	8,000	8,000
32	OLMUKSA	—	2.700	—	983,9	2.500	—	90	41	5,250	3,300	4,610	5,050
33	OTOSAN	10.000	9.876	625	—	—	4	—	—	950	900	895	920
34	PİMAŞ	2.500	2.500	34	28,5	—	8	138	—	1,350	1,000	1,000	1,000
35	PİLASTİFAY	—	540	202	—	173	150	80	—	8,500	2,250	2,250	2,250
36	POLYLEN	—	450	945	636,2	516	200	40	50	6,500	10,950	5,000	5,000
37	RABAK	6.000	2.800	815	873	1.633	50	30	40	1,300	1,780	1,850	2,200
38	SARKUYSAN	5.000	2.625	1.006	286	2.134	100	20	45	1,100	2,365	2,500	3,730
39	SİFAŞ	—	520	1.227	1.192,1	1.609	250	85	130	8,800	12,000	12,000	12,000
40	TURK DEMİR DOKUM	6.400	6.400	819	869,8	4.066	—	—	13,5	850	1,450	2,300	2,885
41	TURK SİEMENS	—	3.500	1.870	—	3.545	160	105,5	120,5	7,000	13,750	7,250	7,050
42	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	30.000	17.000	850	2.086,6	1.902	54	12,5	9	1,000	930	875	900
43	UNIROYAL	5.400	5.400	453	—	—	40	—	—	950	2,150	2,000	2,000

Açıklama: z. = Zorun; b.d. = Belli Değli. d. = Değlimiyor.

Bankacılık Sisteminde Sislenme

MEHMET UZER

T ÜRK Bankacılık Sistemi bir süredir değişik boyutlarda devinim içinde... Her banka kâr etmek, büyümek, çağdaş bankacılığa uyum sağlamak için yoğun savaşım veriyor. Öyle ki, bankalar tanıtım alanında büyük reklam harcamalarından kaçınmıyorlar. Bu arada, geçtiğimiz yıllarda bazı bankaların bilançolarını yarınlı rakamlarla süsleyip kamuoyunda «büyüklük» imajı yaratma çabaları gözden kaçmadı. Bu tür davranışları önlemek için çalışmalara girişildi ve bankalar 1.1.1986 tarihinden itibaren «Şeffaf Bankacılık» adı verilen tek düze hesap planına oturtulmaya başlandı. Bu uygulamada ne derece başarılı olduğunu belirtmek için henüz çok erken.

Önceki yıllarda birkaç bankanın tasfiye edildiğine tanık olmuştuk. Bu olay ekonomik düzende büyük bir yara açtı. Üstelik bankerlik fiyaskosunun peşine rastlayınca, halk paniğe kapılmış ve güven sarsılmıştı. Yeniden güven ortamı yaratılması ise zamana bağlı idi. Nitekim aradan bir süre geçince bankalara güven yavaş yavaş yeniden oluştu. PİAR'ın 1986 Mart ayında yaptığı araştırmaya göre; tüm bankaların tam güvence verdiği görüşünde bulunanların oranı % 19,0 ve bankaların büyük çoğunluğunun güvenilir olduğunu belirten-

lerin oranı ise % 36,7; bankaların çok azını güvenilir bulanların oranı % 12,7 ve yalnızca devlet bankalarını güvenli görenlerin oranı ise % 16,7 olarak belirlenmişti⁽¹⁾. Kısacası, bu durumda bankaların genelde tam güven sağladığı söylenilemezdi. Bazılarına henüz güven duyulmadığı anlaşıyordu. Halkın bugün dahi bazı kuşku- ları vardı.

Oysa, güven duygusunu geliştirmek için, «Mevduat Sigorta Fonu» oluşturulmuştu. Bankaya yatırılan paranın bir bölümü kadar fon bloke edilecekti. Şu halde, güvenilirlik açısından bu fon da fazla etkin olmamıştı.

Geçen yıl tasfiyesine başlanılan DÇM hesapları, yıllardır «Kredi mi, mevduat mı?» tartışmasına son verecekti. Ama bu kez de, tasfiye nedeniyle kur farklarından doğan zararın faturası gündeme geldi. Kimlere yüklenmeliydi bunun bedeli? Uygulayıcılar, bu konuda önceki dönemleri suçlamaktaydılar. Oysa, DÇM ile sağlanan transferlerden her dönemde yararlanılmıştı.

Ekonomik sistemdeki serbestiye yöneliş, bankaları dış işlemlere daha fazla yoğunluk verme yönüne itti. Her banka, bu alanda etkin ve yetkin olmak istiyordu. Kamu bankaları kam-

(1) Milliyet, 7.4.1986.

biyo elemanı yetiştirmek için çaba harcarken, özel bankalar da yetişmiş elemanları kendi bünyelerinde toplamaya başladılar. Çünkü, daha 1975 yılında, döviz pozisyonu tutma yetkisi tanınan 6 bankanın kambiyo kârlarında % 189,2 oranında artış olmuş, bu tutar aynı yıl tüm bankaların toplam kârının % 16,7'sini oluşturmuştu (2).

Aynı yıllarda, vasıtasız arbitrajın ne denli kârlı olduğu da görülmüştü. Bugün arbitraja dayalı kâr azalmış ise de, döviz toplama işlerinden dış ticarete aracılık işlemlerine değin diğer kârlı alanlar genişlemişti. Dış işlemlerden sağlanan gelirler, bankaların bilanço kârının önemli bir oranını oluşturuyordu. Artık, döviz pozisyon ve kurları, rezerv durumları çok büyük önem taşımaya başlamıştı.

1.7.1985 tarihinden itibaren, döviz kurlarının, T.C. Merkez Bankası tarafından belirlenen günlük kurların % 6 üstü ve altını geçmemek üzere, diğer bankalarca da belirlenebilmesine olanak tanınmıştı. Yani, % 12'lik bir serbesti. Bu durum, bankaların döviz toplama çalışmalarına hız verdi. Dış kaynaklı kredi bağlantıları arttı. Sağlanan rezervlerle, yabancı bankalarda vadeli hesaplar açılarak faiz geliri sağlama yolu da denenmeye başlandı. Ancak, faiz geliri ile serbest piyasadaki kur ilişkisi pek olumlu değildi. Tahtakale kurları hep önde gidiyordu. Devletin kontrollü döviz rezervleri azalıyor, dışarıdan beklenen tutarda döviz girdisi de sağlanamıyordu. Bu kez, bankaların dövizli mevduatının % 20'sinin T.C. Merkez Bankası'na yatırılması koşulu ge-

tilirdi. Bankalar için, döviz toplama işlemi çekiciliğini yitirmeye başladı. Dolara büyük yatırımlar yapılmıştı. Oysa, 1985'te dolarla beklenen artış istenen ölçüde gerçekleşmemişti. Dış kaynaklı kredi bağlantısı bulunan bankalara, sözleşme süreleri bitimi yaklaştıkça, döviz gerekir olmuştu. Bu durumda bazı bankalar serbest piyasaya yöneli. Bu yöneliş, Tahtakale'de ABD Doları kur artışına yeni bir ivme kazandırdı. Doların yükselişi önlenemiyordu. Üstelik, geçtiğimiz yıl, İsviçre bankalarına döviz yatırarak altın almak ve piyasaya sürmek için bankalara yetki verilmişti. İlk aşamada parayı kuyumcu kesimi toplayiverdi. Bu gibi satışlar nedeniyle de «Kuyumcu Bankalar» deyi mi doğdu.

14.2.1986 tarihinde Türkiye Bankalar Birliği bir toplantı yaparak, Tahtakale'ye karşı bir dizi operasyonda bulunmak gereğini gündeme getirdi. Tahtakale «hedef» olarak seçilmişti. Böylece, bankacılık sistemi karşısına, «Tahtakalebank» olgusuyla yeni bir güç çıkıyordu. Yıllardır kara paranın merkezi olan bu piyasa, yasal kurumlarca iyiden iyiye «tehlikeli» olmaya başlamıştı. Çünkü; TPKK mevzuatındaki düzenlemelerden sonra, bu döviz «kimin, nereden, nasıl» elde ettiği sorulmaz olmuştu. Amaç, kara parayı yasal kurumlar eliyle toplamaktı. Oysa son zamanlarda uygulama geri tepmişti. Dövizler, Tahtakale'de pazar buluyordu.

Öte yandan, 1985 Ekim sonunda bankalardaki döviz varlığı 2 milyar 796 milyon dolar iken, 1986 Şubat sonunda 2 milyar 307 milyon dolara düşmüştü. Aynı sürede, bankaların döviz taahhütleri 4 milyar 622 milyon dolardan, 5 milyar 304 milyon dolara

(2) Tuncay ARTUN; «Türkiye'de Bankacılık», Tekin Yayınları, s. 214.

yükselmişti. Ortada ters bir orantı vardı. Bankaların döviz varlıklarının taahhütlerini karşılama oranları, bazıları için % 60'lardan % 10'lara kadar inmişti.

Bunların yanı sıra, dışsattım gelirlerindeki artış yavaşlamış, yılın ilk aylarında dış ticaret açığı büyümüş idi. Orta ve uzun vadeli borçlar 1984 yılı sonunda 16,8 milyar dolardı. Bunun % 40'lık bölümü olan 6,7 milyarlık kısmı, dolar dışı paralarla yapılan borçlanımdı. O paraların dolar karşısında değer kazanması, borçlarımızı görünmez şekilde artırmaktaydı. Örneğin, Japon Yeni ABD Doları karşısında hızla değer kazanıyordu. Bir başka deyişle, ödemeler dengesindeki dengesizlik genişlerken, Türk Bankacılık Sistemi de sislenmekteydi. Bir anlamda döviz paniği baş gösteriyordu.

Türk Bankalar Birliği, 14.2.1986 tarihinde Tahtakale'ye karşı operasyonu «döviz kurlarının yükseltilmesi» işlemiyle başlattı. Zira, T.C. Merkez Bankası aracılığıyla döviz satarak doların kontrol edilmesi yöntemi tutmamıştı. Uygulamaya geçildi. Gerçekten de yılın ilk üç ayında günlük % 05 olan kur artışları yavaş yavaş yükseltildi. Ne var ki, Tahtakale yine lıderdi.

Bu ortam içinde 14 Mart 1986'ya gelindi. T.C. Merkez Bankası İdare Meclisi, uzunca süren bir toplantı sonrasında, ABD Doları'nı bir günde 612.— TL'den 645.— TL'ye yükseltiverdi. Kısacası, % 5,2 devalüasyon yapıldı. Yetkililer bunun adına «kur ayarlaması» dediler. Devalüe, DM karşısında % 7 ve İsviçre Frangı karşısında % 7,3 olarak gerçekleşti. Aynı gün ABD Doları'nda Tahtakale 670.— TL'lik kurla yine öndeydi.

Döviz şokunun peşinden devalüasyonun şoku gelivermişti. Enflasyon oranının % 40'ın altına indirildiği bir devrede, bu oran yine yükselecek miydi? Ne yazık ki öyle oldu. İzleyen günlerde bazı mallar yeni zamlarla tanıştı.

T.C. Merkez Bankası 14.3.1986 günlü kararıyla, 15 Mart'tan itibaren bankaların, ticarı olsun olmasın işlemlerinde uygulayacakları döviz ve efektif alış kurlarının, T.C. Merkez Bankası'nca belirlenecek günlük kurların % 1 altını ve üstünü geçemeyeceğini açıklamıştı. Böylece % 12'lik esneklik % 2'ye indirilmişti. Bu ise 1.7.1985'ten de gerilere dönmekti. Gizemli amaç ise, azalmakta olan devlet kontrolündeki döviz rezervlerini artırmak, bazı bankaları da disipline etmek idi. Bu arada bankaların T.C. Merkez Bankası'na yatıracakları döviz oranı da % 15'e indirildi. Bu karar, Türk Bankacılık Sistemi'ne yeni bir el atma mıydı? Bazı konular, sisler aralandıkça anlaşılmaya başlanıyordu.

Karar sonrası birkaç banka döviz yüksek fiyat ve faiz verdiğini açıklamaya devam ediyordu. İlk tepki TÜSİAD Başkanı'ndan geldi. Bunu, büyük bir kamu bankasının yöneticisi izledi. Bu arada bazı bankaların sonunun, geçmişte batan bankalara benzememesi dileğinde bulunuldu. Bu tepki ve dilekler ise, üç ayrı bankadan yanıt aldı: «Yerimizde ve işlemlerimizde sapaşlamız.»

Hava bulanmaya başlamıştı. Sislerin arkasından sağanak da gelebilirdi, rüzgâr eser parlak bir güneş de görünürdü. 4.4.1986 akşamı, bir özel bankanın, teminatını nakte çevirmeyen bir kamu bankasının 12 şubesine haciz koyduğunun duyulması, kamuoyunda yankı uyandırdı. Halk, bir

bankanın başka bir bankaya haciz koydurmasını yadırgadı. Üstelik Hazine bankası olduğunu açıklayan bir kuruluşa nasıl haciz konulabilirdi?

Oysa madalyonun diğer yüzü başkaydı. Parasal gücü yetersiz bir kısım şirketlere veya şirket topluluklarına, 1983'ten bu yana kredi aşısı yapılmaktaydı. Basında «kurtarma operasyonu» adıyla anılan bu işlemler, bankaları içten içe uğraştırıyor ve zorluyordu. Böyle durumdaki bir şirketler grubuna da, 1983 yılında kurtarma aşısı yaptırılmıştı. 10 banka arasında yapılan protokol ile, bu şirketler grubuna büyük bir kredi verilmesi gerçekleştirildi. Kredilere, bir kamu bankası kefil olarak diğerlerine teminat verdi. Karşılığında, diğer

bankaların şirketler grubundan aldığı ipotekleri, kendisine devretmelerini istedi. Belki de teminat yeterli görülmediğinden, bu istek benimsenmedi. Ayrıca, protokol gereği, şirketler grubu bir süre ek kredilerle desteklenecek ve T.C. Merkez Bankası da vade uzatımına gidecekti. Bunlar da gerçekleşmedi.

Alacaklı bankalar, teminatın nakde çevrilmesini isteyince «Koşullar uygulanırsa geçerlidir.» yanıtını aldılar. Sorunu mahkeme çözümleyecekti. Özel banka davayı kazandı. Bunun üzerine kamu bankası temyize gidip, ekseriyetle kararı bozdurdu. Bu kez özel banka temyize başvurup, yine ekseriyetle (3'e 2 ile) temyizi temyiz ettirdi ve haczi uyguladı. Öte yan-

Türkiye Etibank'a Güveniyor Dünya Etibank'a Güveniyor

Etibank Anadolu toprağına gömülü kromu, bakırı, boksiti, çinkoyu ve daha nice madeni gümüşüğüne çıkarıp, işleyerek dövize dönüştüren bankadır.

Dünyanın ve Türkiye'nin güvenilen bankası Etibank, 163 milyar sermayesi, deneyimli uzman personeliyle, tüm bankacılık ve dış ticaret işlemlerinizde sizin de "güveneceğiz" güçlü bankadır.

ETİBANK

"güçlü kuruluş, güçlü bankacılık"
Sermayesi: 163 milyar

dan davalar sürdükçe, 11 milyarlık borç, faizleriyle birlikte 25 milyara ulaşmıştı.

Hacze kamu bankası karşı çıktı. 233 sayılı Yasa uyarınca, kamu bankasının malları devlet malı olduğundan haczedilemez deniyordu. Gerçi banka bir KİT idi ama sonunda kitlenmişti. Haczin kaldırılmasına İstanbul 2. İcra Tetkik Mercii Hâkimliği'nce, 2.3 milyar liranın 7 gün içinde İstanbul 6. İcra İflas Hâkimliğine yatırılması koşuluyla, 7.4.1986 gün ve 425 sayı altında karar verildi. Oysa, ticari işleme dayalı bir borç-alacak ilişkisi, ticari mahkemede çözümlendiğine göre, borçlunun kamu bankası olması bir ayrıcalık getirir miydi? Gelecekte, benzer duruma düşebilecek kamu bankaları bunu sav olarak ileri sürmezler miydi? Bu durum, sistemde ister istemez bir çatlak oluşturuyordu.

Sislenme devam ediyordu... Bir siyasi partinin yönetim kadrosundan, bir kamu bankasının yönetim kuruluna üye seçilebilmişti. Bu, politize bankacılığa atılan ilk adım mıydı?

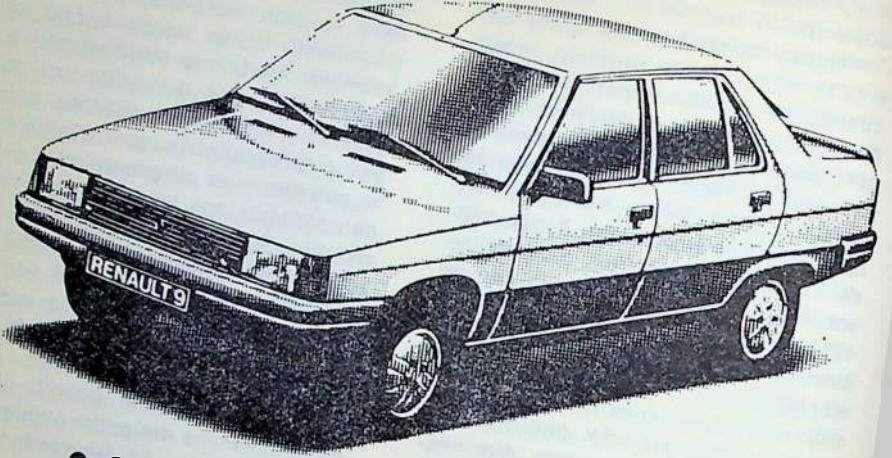
Diğer taraftan, 1985 yılında toplam sermayeleri 10 milyar 678 milyon 583 bin TL'ye ulaşan 243 firma iflas etmiş, son 5 yılda 114 firma konkordato talep etmişti. Pek çok şirket de, batmamak için, birleşmeye yönelmişti. Emisyon hacmi büyük ve kararsız dalgalanmalarla piyasada denge sağlamaya çalışıyordu. Bankalardaki mevduat da beklenen boyutlarda artmıyordu.

Hal böyle iken, 10 ve 11 Aralık 1985 tarihli Resmî Gazetelerde yayınlandığı üzere, yeni bir banka kuruluyordu: Koç-Amerikan Bankası A.Ş. Sermayesi'nin %51'i Koç Holding A.Ş. ve diğer yerli ortaklara, %49'u American Express I.B.C. ve diğer ya-

bancı ortaklara ait bir banka... Aslında bu, American Express'in yerli sermaye ile birleşmesiydi. Anlaşıldığı kadarıyla bu birleşmenin amacı, ABD ile olan ilişkilerde etkinliği ele geçirmektir. Yoksa anılan banka için kesinlikle bir batma tehlikesi söz konusu değildi. Son dört yılda işçi, memur ve çiftçinin milli gelirden aldığı pay giderek küçülür, tam aksine bazı şirketlerin ve grupların milli gelirden aldıkları pay büyürken, dış ticaret hareketliken, iyi yönetilen bir banka için batmaktan söz edilemezdi. Ülkede 20'den fazla özel yerli ve 16 dolayında yabancı banka varken, bu orduya yeni katılmalar hiç bir şeyi değiştirmiyordu. Hepsinin «kâr» edeceği bir ortam hazır. Hatta «faiz» deyimine antipatisi olanlar için, gerçekte bankacılık işlemlerinde bulunan bazı yabancı kuruluşlar, «Kâr payı dağıtıyoruz.» sloganıyla piyasaya girmişlerdi. Böylece, faizin üstüne de ince bir tül örtülmüştü.

Türk Bankacılık Sistemi'ndeki bu devinimler, yurt içi mevduat toplama-yı bankacılıkta ikinci plana itiyordu. Arzulanan öncelikle dış işlemlerdi. Daha kârlı olan yol, dövizli işlemlerden geçiyordu.

Menkul Kıymetler Borsası kurulup çalışmaya başladığı halde, döviz borsasının bugüne kadar kurulamamış olması büyük bir eksiklikti. Bu olgu gözden kaçmamalıydı. Tahtakale korkusu giderilmeli, kara para aklanmalı, artık döviz işlemleri yasal biçimde yürütülmeliydi. Aksi durumda, kur farklarının bedeli T.C. Merkez Bankası ve dolayısıyla halk kitlelerine ödetilmeye devam olunacaktı. Kanımızca, döviz borsasının kurulması ve çalışmaya başlaması, Türk Bankacılık Sistemi'ndeki sisleri de aralayabilecektir.

**DÜNYACA
ÜN LÜ
BİR YILDIZ
RENAULT 9**

RENAULT-MAİS
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ A.Ş.

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
DOÇ. DR. GÜLSEREN İZMİR

AMERİKA SABIRSIZLANIYOR (*)

A MERİKA, faiz oranlarının aşağı çekilmesinde Japonya ve Batı Almanya'nın öncülük yapmasını beklemekten vazgeçerek, harekete geçmiştir. Amerika'nın bu hareketi dünyanın 2. ve 3. en gelişmiş ekonomilerine önemli bir mesaj vermektedir : Ya daha hızlı gelişin, ya da doların zayıflamasının sonuçlarına katlanın.

Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde, reeskont oranları toplam bir puanlık bir düşüşle % 5,5 olarak belirlenmiştir. Bu, Aralık ayından beri dördüncü düşüştür ve pek de sonuncu olacak gibi görünmemektedir. Amerikan ekonomisinin hızı kesilmektedir. Gerçi 1986'nın ilk üç aylık döneminde GSMH yıllık bazda % 2,9 gibi tatminkâr görünen bir oranda artmıştır, ancak istatistiklerin açığa vurmadığı gerçek, bu artışın tümünden de fazlasının stokların artışından kaynaklanmış olduğudur. İkinci üç aylık dönemin rakamları çok daha düşük olacaktır; zira bu dönemde sınıai üretim yıllık bazda % 2,8 oranında azalmıştır. 1986'nın ikinci yarısında ekonominin hareketleneceği yolundaki beklentiler giderek zayıflamaktadır.

Faiz oranlarını düşürerek, Amerika, ticari ilişkilerde bulunduğu ülkeleri kendi ekonomilerini canlandırmaya yöneltmek, dünya ekonomisindeki gelişmeyi hızlandırmak ve kendi ticaret açığını daraltmak arzusundadır. Amerika, Japonya ve Batı Almanya'nın faiz oranlarını indirmek üzere kendi aralarında anlaşmalarını beklemekten bıkmıştır. Tek başına hareket ederek, diğer ülkelere eğer faiz oranlarını düşürme yolunu tutmazlarsa doların daha da değer kaybetmesini göze alacağını ifade etmektedir. Bu ise Alman ve Japon ihracatçıların işin çok daha zorlaşacağını ifade etmektedir.

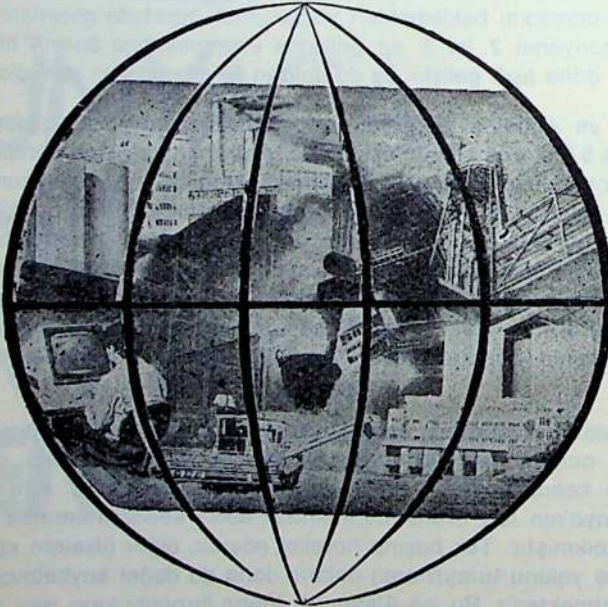
Federal Reserve harekete geçmeden evvel, hem Bank of Japon, hem de Bundesbank faiz oranlarını düşürmeyi reddetmişti. Her iki ülkenin de ekonomi-

(*) The Economist, 19 - 25 Temmuz.

lerindeki hareketsizlik ve 1986'nın ilk üç ayında GSMH'da gözlenen düşüşler, gevşek para politikalarının uygulanması doğrultusundaki telkinleri desteklemektedir. Amerika'nın daha düşük faiz oranları isteği, sanayinin yen'in kuvvetlenmesinden büyük ölçüde zarar gördüğü Japonya'da da giderek belirginleşmektedir. Bu nedenle, pek yakında Japonya'da da yarım puanlık sembolik bir düşüş gözlenebilir.

Almanlar bu konuda daha inatçı görünmektedirler. Federal Alman Hükümeti 1986'da GSMH artışının en az % 3 olacağından emindir. Batı Alman ekonomisine ilişkin en son raporunda 1986 için % 3,5, 1987 için ise % 3'lük bir büyüme öngören OECD de bu kaniyi desteklemektedir. Yine OECD'ye göre iç talep

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine ve yönlendirilmesine gösterdiği özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Mutluymuz, gururuyoruz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

T **TÜRKİTİCARET BANKASI**
TÜRK BANK

1986 ve 1987'de % 4-4,5 oranında artacaktır; yani büyümede ana unsur ihracat değil iç talep olacaktır.

Batı Almanya ve Japonya'da faiz oranlarının uzun yıllardır zaten çok düşük düzeylerde olması, bunların daha da düşürülmesini engelleyen faktörlerden biridir. Halen, her iki ülkede de faiz oranları % 3,5'dur. Japonya için bu 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki en düşük düzeydir. Batı Almanya'da ise yalnızca bir kez. 1959'da çok kısa bir süre için % 3'ün altında faiz oranı uygulanmıştır.

Gerçek faiz oranları yine de yüksek görünmektedir, ancak bunların ne derece doğru hesaplanabildiği tartışmalıdır. Bundesbank, tüketici fiyatları endeksinin enflasyonu olduğunun altında gösterdiğini ifade etmektedir. GSMH deflatörü kullanıldığı takdirde, gerçek faiz oranları için daha düşük değerler, mesela Batı Almanya için % 2 gibi bir değer elde edilmektedir. Böylece, daha hızlı büyüme için yalnızca para politikasında değişiklik yeterli olmayacak, mali politikaya da önemli görevler düşecektir.

1985 Şubat'ından beri hem yen hem de mark dolar karşısında % 60'dan fazla değer kazanmıştır. Ancak, Amerika'nın ticaret açığı ve Japonya ve Batı Almanya'nın ticaret fazlası yine de artmaya devam etmektedir. Ticaret hacmi doğru yönde gelişmekte ise de, ticaret hadlerindeki oynamalar bu gelişmenin etkisini ortadan kaldırmaktadır. Bu yıl, Japonya ve Batı Almanya'da ihracatın ithalata oranı oldukça azalmıştır; fakat ithal ürünleri fiyatlarındaki büyük düşüşler nedeniyle, ticaret fazlası dolar bazında artmaya devam etmiştir.

Kambiyo kurundaki değişme, zamanla, Amerika'nın ticaret açığı ile Japonya'nın ticaret fazlasını azaltacak, ancak tümüyle ortadan kaldırmaya yeterli olamayacaktır. Amerika ile ticaret ortakları, alınması gereken diğer tedbirler konusunda anlaşamamaktadırlar. Amerika, diğer ülkelerin büyüme hızlarının artmasını isterken, Japonya ve Batı Almanya Amerika'nın bütçe açığının azaltılmasını istemektedirler.

Washington Uluslararası Ekonomi Enstitüsü'nde ise, Japon ticaret fazlasının, ülkede tasarruf oranının çok yüksek olmasından kaynaklandığı doğrultusundaki yaygın görüşlere karşıt bir görüş ortaya atılmıştır. Buna göre, sorun Tokyo tarafından değil ancak Washington tarafından çözülebilir; zira sorunun kaynağı doların değer kazanmasını körüklemiş olan savurgan Amerika bütçesidir.

Amerika ve Japonya'nın dış ticaretlerindeki son dört yıllık gelişme eğilimleri bu görüşü destekler mahiyettedir. Amerika'nın, OPEC haricinde, tüm ülkelerle olan ticareti gerileme kaydetmiştir. Japonya'nın ticaret fazlasındaki artışın ise % 75'inden çoğu Amerika'dan, geri kalan kısmın çoğu da OPEC'den kaynaklanmakta, diğer ülkelerle ticaretinde ise belirgin bir eğilim gözlenmemektedir. Japonya'nın ticaret fazlasındaki artışın nedeni Japonya'nın uyguladığı politikalar olsa idi, bu artışın ticari ilişki içinde bulunulan ülkeler arasında aşağı yukarı eşit olarak dağılması beklenebilirdi.

Bu durum, dengesizliğin nedeninin Japonya değil Amerika olduğunu ve çözümün Japonya'nın tasarruf düzeyini düşürmesiyle değil, Amerika'nın bütçe açığını kısmasıyla sağlanabileceğini düşündürmektedir.

NE İŞLER
GÖRÜR.
SAŞARSINIZ.

SEDEF

selpak
selpak

Batak Banka Kredilerinin Tasfiyesi İçin Konsorsiyum

VECDİ UZUN

YAPISAL değişiklik geçirmekte olan «Türkiye Ekonomisi» ile birlikte bankacılık sektörü de bu değişiklikten etkilenmiştir. Bankalar 1980 yılından beri hükümet tarafından belirli yasal düzenlemelere tabi tutulmaktadır. Bankalar bu yasal değişikliğe zorunlu olarak uyarken, piyasadan daha fazla pay alabilmek için bazı bünyesel değişikliğe başlamışlardır. Kambiyo bankacılığı, verimlilik analizi, bilgisayar kullanımı sözkonusu değişikliklerin en belirgin örnekleridir.

Ancak, sektördeki bu olumlu gelişmelere rağmen, bankaların en önemli sorunu olan batak krediler ortadan kaldıramadığı gibi, bu sorun her geçen gün giderek büyümektedir. Batak kredilerin temelinde, bankaların firma analizlerini yeterince yapmadan kredi ilişkisine girmesi yatmaktadır. Yetersiz istihbarat ve eksik teminat üzerine kurulan kredi ilişkisinin olumsuz sonuçlanacağı ortadadır.

Batak kredilerdeki artışın nedeni ekonomik sisteme bağlanamaz. Çünkü, firmalarla kurulan kredi ilişkisi,

serbest pazar ekonomisinin kurallarından ve banka-firma arasında yapılan görüşmelerden doğmaktadır. Ekonomik sistemin bozuk olmasına rağmen, bazı bankaların batak kredilerinin toplam kredilerine oranının düşük olması, firma analizlerinin bu bankalarca titiz şekilde yapılmasından kaynaklanmaktadır. Batak krediler tüm bankalar için sorun olmakla birlikte, kredi idaresinde başarılı olan bankalar bu sorundan çok az etkilenmiştir.

Son günlerde basında, sistemli olarak, bankaların batak kredilerinin tasfiyesi için konsorsiyum kurulması gündeme getirilmektedir. Hatta batak kredileri fazla olan bir bankanın yönetim kurulu başkanı bu konu üzerinde ısrarla durarak, konunun basındaki güncelliğini sağlamaya çalışmaktadır. Sözkonusu konsorsiyumun ana hatları şöyle özetlenebilir:

- Batak kredi olayı ekonomiyi yönetenlerin sorunudur. Bankaların bu olayda hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle hükümet bu konuda en kısa sürede ciddi ve etkin tedbirler almalıdır.

- Her bankanın batak kredisi bulunmaktadır. Bankalar bu batak kredilerle uğraşırken, asli görevlerini yapamaz duruma düşmektedirler.
- Konsorsiyum firmaların tasfiye dönemi yerine, sarsıntı döneminde kurulmalıdır. Bankalar batak kredilerinin oranında bu konsorsiyuma katılmalıdır.
- Konsorsiyumun faaliyetlerine rağmen batan kredileri Hazine üstlenmelidir.

Özetlenecek olursa, teklif edilen konsorsiyum, ülkemizde yapılan şirket kurtarma işlemlerinin değişik bir şeklidir. Ancak, her iki durumda da zarar Hazine'ye yüklenmektedir.

Batı ülkelerinde hiçbir zaman genel konsorsiyum kurulmamıştır. Sadece belirli şirketleri kurtarmak için özel konsorsiyumlar kurulmuştur. Bu konsorsiyumlar firmaların sarsıntı aşamasında ortaya çıkarak, öz sermaye ve kredi takviyesi ile firmanın ayakta kalması sağlanmaktadır. Konsorsiyum faaliyetleri alacaklı bankaların sağladığı bir anlaşma sonucunda tespit edilen bir bankaca yürütülmektedir. Konsorsiyumların amacı firmaları yaşatarak, alacakların tasfiyesini sağlamaktır.

Son yıllarda Türkiye'de bazı batak kredilerin tasfiyesi için konsorsiyumlar kurulmuşsa da, bunlar firmaların tasfiye aşamasında kuruldukları için başarılı olamayarak zarar Hazine'ye yüklenmiştir.

Dikkat edilirse Batı ülkelerindeki «Firmaları Yaşatma Konsorsiyumu» ile Türkiye'de kurulması istenen «Genel Tasfiye Konsorsiyumu» arasında çok belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Kurulması arzu edilen konsorsiyum bir icra dairesi gibi çalışacağından,

sonuçta oluşacak zarar Hazine'ye yüklenecektir.

«Batak kredilerin sorumlusu ekonomiyi yönetenlerdir.» diyen düşünce, bazı bankaların şu andaki kârlı ve verimli durumları için «Bu başarının nedeni uygulanan ekonomik kurallardır.» diyememektedir.

Diğer taraftan, batak krediler her banka için farklılıklar göstermektedir. Gerek meblağ, gerekse riskin doğuşu ve teminatın cinsi her banka için farklılık arzettiği için, batak kredilerin bir konsorsiyumda toplanması imkânsızdır.

Batak kredilerin tasfiyesi için konsorsiyum kurularak sonuçta zararın Hazine'ye yüklenmesi, ekonomi için yeni problemler doğuracaktır. 1985 yılı sonu rakamları ile 509 milyar TL'ye ulaşan batak kredilerin Hazine'ye yüklenmesiyle ekonominin büyük çıkmaza gireceği ortadadır.

Sonuç olarak, serbest piyasa ekonomisi kurallarının oturtulmaya çalışıldığı Türkiye'de; bazı bankaların uyguladıkları yetersiz firma analizi sonucunda doğan batak kredilerin Hazine'ye yüklenmeye çalışılması, rekabete ayak uyduramamanın en belirgin göstergesidir. Bu bankalarca yapılacak ilk işlem, kredi politikalarının tekrar gözden geçirilmesidir. Ayrıca, batak kredilerin tasfiyesi için, bilgi ve tecrübesi bulunan uzman kadrolar kurulması gerekir. Bu işlemler yapılmadıkça, gelecek dönemlerde doğan batak krediler de Hazine'ye yüklenmeye çalışılacaktır.

◆ İnsan zihni paraşüte benzer, çalışması için önce açılmalıdır.

J. J. Smith

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Büyüme Hızı Tartışması ve Hacizler

DERGİMİZİN 1986 Ağustos sayısındaki «Ekonomik Yorumlar»da rakamların yetersizliğinden dolayı GSMH'daki büyüme hızına ilişkin tahminler yapılamamış. «Açık Oturum»a katılan uzmanlar eldeki bazı bilgilere dayanarak görüşlerini belirtmişlerdi.

Bu sayının yayına hazırlandığı sırada, ekonomik büyüme hızı ile ilgili olarak biraz daha bilgi sahibi bulunuyoruz. Her ne kadar Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) arasında tam bir mutabakat yoksa da, 1986 yılının ilk altı aylık verilerine göre, tarımdaki büyüme hızının % 7'nin üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. DİE'nin verdiği oran % 7.8'dir. Bu büyüme hızının % 7'si tarımdaki üretim yüksekliğinden, % 10'u ise sanayideki büyümeden ileri gelmektedir. Yılın ilk altı ayı içinde 1986 yılının tümü için verilen sonuç budur.

Bununla beraber, DPT tarımdaki büyüme hızının DİE tarafından açıklanan düzeyde olmadığını ifade etmektedir. Ülkemizde GSMH'deki büyüme hızının son 10 yıldır % 7'ye ulaşmadığı bilinmektedir. Diğer taraftan, GSMH'nin % 7'yi aştığı yıllarda, bu oranın genellikle tarım üretiminde görülen artışa bağlı olduğu da müşahade edilmektedir.

Bu konuda daha geniş bilgi Dergi'nin «Ekonomik Yorumlar» bölümünde verilmektedir. Ancak, tartışmalar bir yana, 1986 yılında son 10 yılın en yüksek GSMH artış oranına ulaşılacağı anlaşılmaktadır. Bu gelişmede tarım ve sanayiın müştereken hisseleri bulunmaktadır.

Geçtiğimiz ayın diğer ilginç olayları arasında, bankalara borçlu bulunan bazı tanınmış firmaların, bu borçları dolayısıyla haciz işlemi ile karşılaşmaları yer almaktadır. Birkaç ay önce bazı bankalarımız arasında başlayan bu haciz işlemleri, artık mali bakımdan ipleri daha sıkı tutmak zorunluğunda bulunan kurumlarca, firmalara da uygulanmaktadır.

Bankalara borcu bulunan firmaların yanında, bazı kamu kuruluşlarının da firmalara borçlu olduğu ve bu borçlarını ödemede geciktikleri ileri sürülmektedir. Büyük yatırım projelerini yürüten firmaların alacaklarının 400 milyar lirayı aştığı ilgili müteahhit kuruluşlarının sözcüleri tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca bazı firmaların, kamu kuruluşları tarafından ödemelerde yapılan gecikmeler dolayısıyla mali bakımdan zor durumda oldukları da bilinmektedir.

Son zamanda emisyonunda görülen aşırı artış, tarımsal üretimin gereği olarak açıklanmakta ise de, ödeme zorluğunun büyük boyutlara ulaşmasının da buna yol açtığı anlaşılmaktadır. Gerçekte kaynakların kullanımı ile ilgili bu durumun iktisatçılar tarafından açıklanması ve önerilerinin alınması her halde çok yararlı olacaktır.

Ayın başlıca ekonomik olaylarına bu şekilde değindikten sonra, geçen süre içinde ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak alınan bazı kararları ve diğer olayları aşağıda kısaca açıklıyoruz.

BANKALARLA İLGİLİ OLAYLAR

• Bazı Bankaların Birleştirilmeleri Düşünüyor

Özal Hükümeti'nin KİT'lerin özelleştirilmesi ile ilgili politikası çerçevesinde, bazı kamu bankalarının birleştirilmesi ve özelleştirilmesi konusu bir süredir gündemde bulunmaktadır. Böyle bir uygulama için öncelikle Anadolu Bankası, Denizcilik Bankası, Etibank ve Sümerbank (bankacılık bölümleri)'in adları geçmektedir. Bu dört bankanın sermaye ortaklığı ile yeni bir bankanın kurulması düşünülmektedir. Bu yeni kuruluşun bir ihtisas bankası olarak faaliyette bulunması ve özellikle ihracatı teşvik edici uygulamalara yönelmesi görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ancak, bu konuda bankacılık çevrelerinde ileri sürülen görüşler çelişkilidir. Bazı ilgililer; sermayesine ve yönetimine güçlülük kazandırılarak kurulacak böyle bir ihtisas bankasını ülkemiz açısından çok yararlı bulduklarını ifade etmektedirler. Bazı bankacılar ise; böyle bir girişimin özel uzmanlık istediğini, gerçekte amacın durumu sıkıntılı bazı bankaları kurtarmak olduğunu, bu bakımdan böyle bir birleşmeyi sakıncalı gördüklerini belirtmektedirler. Aynı kişiler, adı geçen mali kuruluşlar arasında bir birleşmeye gidilmeden de ihtisas bankası olarak yararlanılabileceklerin bulunduğunu ifade ederek, Denizcilik Bankası'nı buna örnek olarak göstermektedirler.

• Bankalar Arası Piyasada Hareket

Piyasadaki para darlığı, bankalar arası piyasanın hareketlenmesine yol açmıştır. Özellikle Kurban Bayramı'ndan önce bankalar arası para alışverişlerinde, günlük faiz oranının, en üst düzey olan % 55 sınırına geldiği görülmüştür. Ayrıca, para darlığı, bazı bankaların çek tahsilatını ödemede gecikmelerine neden olmuştur. Para darlığının bir sonucu olan bu uygulamaların, Türk ekonomisinin mevsim konjonktürü ile ilgili olduğu açıktır. Bu durumun, 1986 Eylül ayından sonra gevşemesi beklenmelidir.

• Altı Aylık Banka Bilançoları Açıklanıyor

Bazı bankaların 1986 yılına ait ilk 6 aylık bilançolarını açıkladıkları görülmektedir. Banka bilançoları ile ilgili topluca bir değerlendirmenin bütün bilançolar açıklandıktan sonra yapılması, hiç şüphesiz daha doğru olacaktır. Ancak, halen açıklanmış bulunan bazı bilançolara göre; bankaların mevduatında, kredi hacimlerinde ve özkaynaklarında artışlar olduğu görülmektedir.

- **Vadesiz Mevduat Faiz Oranı Belirlendi**

30 Temmuz 1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Merkez Bankası Tebliği ile, 1 Ağustos 1986'dan itibaren açılan vadesiz mevduat hesaplarına % 10 oranında faiz uygulanması kararlaştırılmış bulunmaktadır.

DIŞ TİCARETLE İLGİLİ OLAYLAR

- **Dış Ticaret Açığı**

İhracatımızın geçen yıla nazaran azaldığı, buna karşılık ithalatımızın arttığı bir durumda, dış ticaret açığımızın da geçen yıla göre artması beklenmekteydi. Nitekim, DİE'nin 1986 Mayıs ayına göre bildirdiği rakamlarla bu durum daha da açık olarak ortaya çıkmıştır. İhracatımızın % 8.5 azalması, ithalatımızın ise % 4 oranında artması dolayısıyla, dış ticaret açığının geçen yılın aynı dönemine göre % 29.5 arttığı anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi, Ortadoğu ülkelerine yönelik ihracatımız ve bu arada özellikle İran, Irak ve Libya'ya olan ihracatımız, bu ülkelerin ödeme güçlükleri nedeniyle azalmış bulunmaktadır. 1986 Haziran ayında ise, geçen yılın aynı ayına göre ihracatımızdaki azalma 124 milyon dolar olmuştur. Her iki yılın ilk 6 aylık ihracat farkı toplamı 72.2 milyon dolardır. Buna karşılık ithalat artışı 400.1 milyon dolar olarak fark göstermektedir.

- **Irak ile Ticari İşlemler Durdu**

Türkiye - Irak arasındaki ticari işlemlerle ilgili olarak Merkez Bankası'nca yeni bir tebliğ yayınlanmıştır. Buna göre; 16 Temmuz 1986'dan sonraki tarihi taşıyan akreditifler ile yüklenmesi bu tarihten sonra yapılacak vesaik ve mal mukabili ödemeli ihracata ilişkin işlemler, karayolundan petrol taşımacılığı ile ilgili anlaşma kapsamında durdurulmuştur.

- **Vadeli Akreditif Açılacak**

24 Temmuz 1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Merkez Bankası genelgesiyle; «Akreditif vadesi içinde kalınmak kaydıyla vadeli akreditif açılabilir. Bu takdirde mal bedeli dövizler, ithal vesaikinin muhabire ibrazından itibaren belirlenen sürede ödenebilir.» hükmü getirilmiştir. Bu ödeme şeklinde; mal bedeli dövizlerin, fiili ithalden sonra ödenmesi halinde, bu tarihteki kur üzerinden % 3 Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu ödemesi zorunlu kılınmıştır.

- **İhracatta Navlun Primi**

1986 Ağustos ayının ikinci yarısında Merkez Bankası'nın bankalara gönderdiği bir yazı ile, ihracatta navlun primi verilmesi uygulaması yürürlüğe girmiştir. Denizaşırı ülkelere yapılacak ihracat için önemli bir teşvik unsuru olan bu uygulama ile, ihracatın, Türk bayraklı gemilerle yapılması halinde % 100'ü, yabancı bayraklı gemilerle yapılması halinde ise % 50'si navlun priminden yararlanacaktır. CF veya CIF olarak yapılacak ihracata, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan ton başına yapılacak navlun primi ödemeleri şöyledir :

— Kuzey Afrika Sahillerine	:	3 dolar.
— Batı Afrika Sahillerine	:	6 dolar.

- Doğu Afrika ve Doğu Amerika Sahillerine : 8 dolar.
- Uzakdoğu ve Batı Amerika Sahillerine : 12 dolar.

• **Navlun Vergisi Denizyolu Taşımacılığını Olumsuz Yönde Etkiliyor**

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yapılacak bir değişiklik ile ülkemizde alınmakta olan «Navlun Vergisi»nin kaldırılmasına ilişkin çalışmalar sürmektedir. Bilindiği gibi, ülkemize denizyolu ile mal getirenler % 6.3 oranında Navlun Vergisi ödemek zorundadırlar. Bu uygulama, denizyolu ile ve Türk bayraklı gemilerle yapılan taşımayı olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de Navlun Vergisi alındığını göz önünde tutan diğer ülkeler, Türk gemileri için kendi karasularında benzeri bir uygulamayı sürdürmektedirler. Bu durumdan deniz taşımacılığının zarar görmemesi için, diğer ülkelerin uygulamaları da incelenerek yeni bir düzenlemeye gidileceği öğrenilmiştir. Navlun Vergisi'nin kaldırılmasının, denizyolu taşımacılığını rahatlatacağı gibi, ithal maliyetleri açısından da olumlu sonuçlar doğuracağı ifade edilmektedir.

T.C. ZİRAAT BANKASI'na

gelin

**tasarrufunuzla
ulusal
kalkınmaya
katılın**

1964

**BEYNELMİLEL NORMLARA UYGUN
YÜKSEK KALİTELİ
MUHTELİF TİP VE ÇAPLARDA**

devlet,
milli bankalar ve halk
iştirakinin kurduğu bir
sanayi müessesesi

**ÇELİK HALAT VE
TEL SANAYİİ A.Ş.**

• muhtelif tip vinci • asansör • sondaj • havai nakliyat • TELEFERİK-TELESİJ-TELESKI
• maden ihraç • dozer • skreyper • ekskavatör • deniz DİKME-GERME-MANEVRA
• elektrik nakilleri • topraklama • televizyon antenleri • dikme HALATLARI
• yataklık koltuk yaylarında • bloklet jant TELLERİNDE
• yüksek rezistanlı ÇELİK TELLER

"BIRA"
BU KAPAGIN
ALTINDADIR.

1957' den beri

“ENKA”

Enka İnşaat, 29 yıllık yaşamında
gerçekleştirdiği dev eserler
ve ulaştığı yüksek teknoloji ile
bugün dünyanın en büyük inşaat şirketleri arasındadır.

Enka İnşaat, uluslararası alanda
Türk girişimciliğinin yüz akıdır.

ENKA

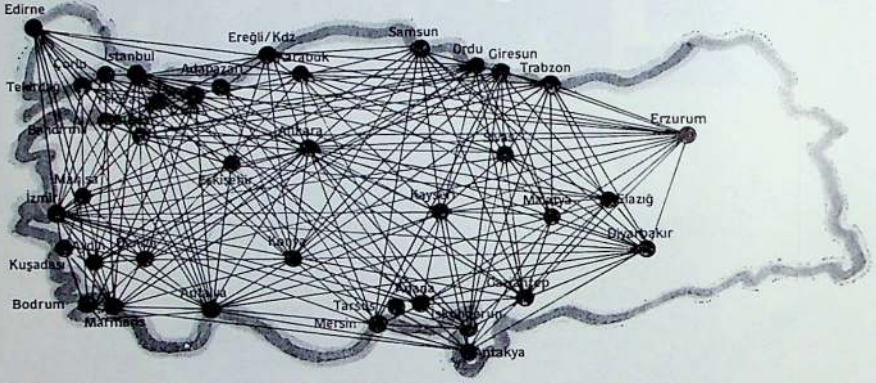
İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Balmumcu - Beşiktaş, İstanbul - TURKEY

Tel.: 172 25 40 (20 hat); Telex: 26 490 enas tr 26 139 pima tr.

Tele-İşlem'in bugünü ve Türkiye...

İşte gelişme hızı: 41 merkez, 145 şube!
aralarındaki uzaklık yalnızca 3 saniye...

Bugün Türk bankacılığında Yapı Kredi'nin getirdiği ve hergün biraz daha yaygınlaştırdığı çağın bankacılığı, elektronik bankacılık, Tele-İşlem var. Sanayiciden esnafa, büyük kuruluşlardan bireylere kadar "Tele-İşlem" kolaylığından yararlanılıyor.

Bugün "Tele-İşlem" sistemine bağlanan Yapı Kredi merkezlerinin sayısı 41'e, şubeleri ise 145'e ulaşmıştır. Uzaklıkları ne olursa olsun, bu merkez ve şubelerde senet, çek, havale, para yatırma, para çekme gibi bütün bankacılık işlemleri 3 saniyede yapılabilmektedir.

Yapı Kredi'ye gelin. "Tele-İşlem" ile zamanı paraya çevirin.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"